

Vabariigi Valitsuse määruse
„Käntu-Kastja looduskaitseala moodustamine ja kaitse-eeskiri” eelnõu
SELETUSKIRI

1. Sissejuhatus

Looduskaitseseaduse (*edaspidi* LKS) § 10 lõike 1 alusel on Vabariigi Valitsusel õigus võtta ala kaitse alla ja kehtestada ala kaitsekord. Eelnõukohase määrusega muudetakse olemasolevate hoiualade ja püsielupaiga kaitsekorda, tagatakse siseriiklik kaitse kogu loodusala, moodustatakse Käntu-Kastja looduskaitseala (*edaspidi kaitseala*) ja kehtestatakse uus kaitse-eeskiri.

Kaitseala asub Lääne maakonnas Lääne-Nigula vallas Kastja, Üdruma ja Keskküla külas, Pärnu maakonnas Lääneranna vallas Jõeääre ja Rumba külas ning Rapla maakonnas Märjamaa vallas Teenuse ja Läti külas.

Rapla maakonda jääv kaitseala territoorium on olnud kaitse all alates 2006. aastast Käntu-Kastja hoiualana, kui Vabariigi Valitsus võttis 27. juulil vastu määruse nr 175 „Hoiualade kaitse alla võtmine Rapla maakonnas”. Valdav osa kaitseala Lääne maakonda jäävast territooriumist võeti esimest korda kaitse alla 2007. aastal Käntu-Kastja hoiualana, kui Vabariigi Valitsus võttis 18. mail vastu määruse nr 155 „Vabariigi Valitsuse 28. veebruari 2006. a määruse nr 59 „Hoiualade kaitse alla võtmine Lääne maakonnas” muutmise”. Väiksem osa kaitseala Lääne maakonda jäävast territooriumist on olnud kaitse all Üdruma suur-konnakotka püsielupaigana alates 2006. aastast, kui keskkonnaminister kinnitas 3. juulil määruse nr 43 „Must-toonekure ja suur-konnakotka püsielupaikade kaitse alla võtmine ja kaitse-eeskiri”.

Eelnõukohase määrusega muudetakse looduskaitseseaduse § 13 lõike 1 alusel olemasolevate hoiualade ja püsielupaiga kaitsekorda, kaitstava loodusobjekti tüüp looduskaitsealaks, laiendatakse kaitstavat ala ning tagatakse siseriiklik kaitse kogu loodusala. Kaitstava loodusobjekti tüüpi ja kaitsekorda muudetakse, et tagada paremini alal elavate kaitsealuste liikide, nende pesitsus- ja toitumispaiade ning kaitsealuste elupaigatüüpide, eelkõige ulatuslike lamminiitude, soode ja väärtusliku metsamassiivi kaitse. Moodustatav kaitseala hõlmab osaliselt Natura 2000 võrgustikku kuuluva Käntu-Kastja linnu- ja loodusala.

Vabariigi Valitsuse määruse eelnõu on koostanud Keskkonnaameti looduskaitse planeerimise osakonna spetsialist Kirsi Loide (tel 447 7375, e-post kirsi.loide@keskkonnaamet.ee), eelnõu kaitsekorra otstarbekust on kontrollinud Keskkonnaameti looduskaitse planeerimise osakonna juhtivspetsialist Nele Saluveer (tel 447 7386, e-post nele.saluveer@keskkonnaamet.ee), eelnõu õigusekspertiisi on teinud Keskkonnaameti üldosakonna peajurist Lüüli Junti (tel 680 7435, e-post lyyli.junti@keskkonnaamet.ee) ja Margit Halopi Õigusbüroo OÜ jurist Margit Halop (tel 517 9278, e-post margit.halop@mail.ee), Keskkonnaministeeriumi kontaktisik eelnõu ministeeriumitevahelisel kooskõlastamisel ja kinnitamisel on Marika Erikson, (tel 626 2880, marika.erikson@envir.ee), eksperdihinnangu on andnud Indrek Sell osaühingust ELF RING, keeleliselt toimetanud Siiri Soidro (tel 640 9308, e-post siiri.soidro@tlu.ee).

2. Eelnõu sisu, piirangute ja kaitse alla võtmise põhjendus

2.1. Kaitse alla võtmise eesmärkide vastavus kaitse alla võtmise eeldustele

Kaitseala eesmärk on kaitsta eluslooduse mitmekesisust, looduslikke ja poollooduslikke kooslusi ning kaitsealuseid liike ja nende elupaiku.

Kaitsealal kaitstakse elupaigatüüpe, mida nõukogu direktiiv 92/43/EMÜ looduslike elupaikade ja loodusliku loomastiku ja taimestiku kaitse kohta (EÜT L 206, 22.07.1992, lk 7–50; edaspidi *loodusdirektiiv*) nimetab I lisas. Need elupaigatüübid on jõed ja ojad (3260), liigirikkad niidud lubjavesel mullal (6270*), niiskuslembesed kõrgrohustud (6430), lamminiidud (6450), aas-rebasesaba ja ürt-punanupuga niidud (6510), puisniidud (6530*), rabad (7110), siirde- ja õõtsiksood (7140), nokkheinakooslused (7150), liigirikkad madalsood (7230), vanad loodusmetsad (9010*), vanad laialehised metsad (9020*), puiskarjamaad (9070), soostuvad ja soo-lehtmetsad (9080*) ning siirdesoo- ja rabametsad (91D0*).

Lisaks kaitstakse kaitsealal liike, keda Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2009/147/EÜ loodusliku linnustiku kaitse kohta (ELT L 20, 26.01.2010, lk 7–25; edaspidi *linnudirektiiv*) nimetab I lisas, ja nende elupaiku. Need liigid on suur-konnakotkas (*Aquila clanga*) ja rohunepp (*Gallinago media*).

Samuti kaitstakse kaitsealal nõukogu direktiivi 92/43/EMÜ II lisas nimetatud liike ja nende elupaiku. Need liigid on võldas (*Cottus gobio*), jõesilm (*Lamperta fluviatilis*), saarmas (*Lutra lutra*) ja paksukojaline jõekarp (*Unio crassus*).

Lisaks kaitstakse kaitsealuseid taimeliike ja nende kasvukohti. Need liigid on aasnelk (*Dianthus superbus*), kärbesõis (*Ophrys insectifera*), kuninga-kuuskjalg (*Pedicularis sceptrum-carolinum*), täpiline sõrmkäpp (*Dactylorhiza incarnata subsp. cruenta*), kaunis kuldking (*Cypripedium calceolus*), künnapuu (*Ulmus laevis*) ja eesti soojumikas (*Saussurea alpina esthonica*).

Veel kaitstakse kaitsealuseid loomaliike ja nende elupaiku. Need liigid on kaljukotkas (*Aquila chrysaetos*), väike-konnakotkas (*Aquila pomarina*), jäälind (*Alcedo atthis*), valgeselg-kirjurähn (*Dendrocopos leucotos*), väike-kirjurähn (*Dendrocopos minor*), väike-kärbsenäpp (*Ficedula parva*), kanakull (*Accipiter gentilis*), metsis (*Tetrao urogallus*), öösorr (*Caprimulgus europaeus*), rukkiräak (*Crex crex*), händkakk (*Strix uralensis*) ja tõugjas (*Aspius aspius*).

Vastavalt LKS §-le 7 on kaitseala kaitse alla võtmise eeldused ohustatus, haruldus, tüüpilisus, teaduslik, ajaloolis-kultuuriline või esteetiline väärtus või rahvusvahelistest lepingutest tulenev kohustus, sh võetakse kaitseala kaitse alla juhul, kui see on vajalik nõukogu direktiivi 92/43/EMÜ looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku ja taimestiku kaitse kohta või Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2009/147/EÜ loodusliku linnustiku kaitse kohta rakendamiseks. Käntu-Kastja looduskaitseala kaitse all olemise eelduseks on kaitsealale eesmärgiks seatud väärtuste ohustatus, haruldus ja tüüpilisus ning linnudirektiivist ja loodusdirektiivist tulenev rahvusvaheline kohustus.

Lisaks eespool nimetatud loodusväärtustele on Käntu-Kastja looduskaitseala kaitse all hoidmine oluline teistegi haruldaste ja ohustatud taime- ja loomaliikide kaitseks. Samas pole nende kõikide eraldi kaitse-eesmärgina nimetamine vajalik, kuna eesmärgiks seatavate katusliikide, nende elupaikade ja koosluste kaitseks kehtestatav kaitsekord tagab kaudselt ka nende kaitse. See tähendab, et kaitsekorra väljatöötamisel on lähtutud kaitse-eesmärgina

loetletud liikide ja koosluste ökoloogilistest nõudlustest. Seeläbi tagatakse kaitse kõikidele liikidele, kelle elupaigaks on kaitse-eesmärgiks olev kooslus, või ka neile liikidele, kelle elupaigaeelistused sarnanevad eesmärgina loetletud katusliikide omadega. Kaitseala kaitse-eesmärgiks on seatud need kooslused ja kaitsealused liigid, kelle kaitse jaoks on tegemist esindusliku ja soodsa seisundi säilitamiseks olulise esinemisalaga. Kaitse-eesmärgiks on seatud ka need liigid, kelle kaitse sellel alal on loodus- või linnudirektiivist tulenev rahvusvaheline kohustus või kelle soodsa seisundi säilitamiseks pikaajaliselt (säilitamiseks pikas perspektiivis) ei piisa ainult isendikaitsest. Teisi kaitsealuseid liike ei ole kaitsekorra määramisel aluseks võetud, kuid nende puhul on arvestatud, et eesmärgiks seatavate katusliikide ja koosluste alusel kehtestatav kaitsekord tagab ka nende kaitse. Kaitse-eeskirjas sätestatud kaalutusõiguse teostamisel saavutatakse nende liikide puhul kaitse-eesmärk (LKS § 14 lõige 2) LKS §-s 55 sätestatud isendikaitse kaudu. Teiste sõnadega tuleb nende liikide puhul kaitseala valitseja nõusolekul lubatud tegevusteks ja kaitseala valitseja nõusolekuta keelatud tegevusteks nõusolekut andes arvestada, et kavandatud tegevus ei oleks vastuolus LKS §-s 55 sätestatud isendikaitse põhimõtetega. Isendikaitse väldib konkreetsete isendite surmamist, kahjustamist ja hävitamist, kuid ei taga nende liikide elupaikade säilimist sellises mahus, et oleks tagatud nende liikide püsiv pikaajaline säilimine nende levikualal.

Teadaolevatest II ja III kaitsekategooria liikidest, mida ei ole loetletud kaitseala kaitse-eesmärgina, leidub 2009. ja 2020. aastal tehtud inventuuride põhjal kaitsealal järgmisi kaitsealuseid liike: põhja-nahkhiir (*Eptesicus nilssonii*), veelendlane (*Myotis daubentonii*), hink (*Cobitis taenia*), laanepüü (*Tetrastes bonasia*), teder (*Tetrao tetrix*), kodukakk (*Strix aluco*), rüüt (*Pluvialis apricaria*), hallpea-rähn (*Picus canus*), laanerähn (*Picoides tridactylus*), herilaseviu (*Pernis apivorus*), suurkoovitaja (*Numenius arquata*), väikekoovitaja (*Numenius phaeopus*), väiketüll (*Charadrius dubius*), punaselg-õgija (*Lanius collurio*), hallõgija (*Lanius excubitor*), hoburästa (*Turdus viscivorus*), väänkael (*Jynx torquilla*), musträhn (*Dryocopus martius*), valge-toonekurg (*Ciconia ciconia*), sookurg (*Grus grus*), laululuik (*Cygnus cygnus*), kuklane (*Formica sp.*), hiireviu (*Buteo buteo*), õõnetuvi (*Columba oenas*), lääne-mõõkrohi (*Cladium mariscus*), balti sõrmkäpp (*Dactylorhiza baltica*), vööthuul-sõrmkäpp (*Dactylorhiza fuchsii*), kähkjaspunane sõrmkäpp (*Dactylorhiza incarnata*), kuradi-sõrmkäpp (*Dactylorhiza maculata*), soo neuvaip (*Epipactis palustris*), harilik käoraamat (*Gymnadenia conopsea*), harilik ungrukold (*Huperzia selago*), siberi võhumõök (*Iris sibirica*), suur käopõll (*Listera ovata*), harilik porss (*Myrica gale*), pruunikas pesajuur (*Neottia nidus-avis*), hall käpp (*Orchis militaris*), kahelehine käokeel (*Platanthera bifolia*) ja haavanääts (*Junghuhnia pseudozilingiana*).

Haruldased ja ohustatud poollooduslikud kooslused **liigirikkad niidud lubjavaesel mullal (6270*)**, **niiskuslembesed kõrgrohostud (6430)**, **lamminiidud (6450)**, **aas-rebasesaba ja ürt-punanupuga niidud (6510)**, **puisniidud (6530*)**, **liigirikkad madalsood (7230)** ja **puiskarjamaad (9070)** on haruldaste ja ohustatutena lisatud loodusdirektiivi I lisasse, kusjuures tärniga on märgitud esmatähtsad kooslused ehk elupaigatüübid, mille kaitse tagamisel on Euroopa Liidul ja selle liikmesriikidel eriline vastutus.

Liigirikkad niidud lubjavaesel mullal (6270*) on tüüpilised silikaatsete muldadega Fennoskandia madalikele, neile on iseloomulik soontaimede liigirikkus ja seal leidub ohustatud seeneliike. Sellesse elupaigatüüpi on arvatud nii liigirohked aruniidud lubjavaestel kuivadel või parasniisketel muldadel kui ka liigirikamad paluniidud. Selles koosluses kasvavad toitainete suhtes vähem nõudlikud taimeliigid. Taimkate on kujunenud pikaegse karjatamise või niitmise

mõjul¹. Peamine ohutegur on võsastumine, mis võib toimuda väga kiiresti (kümme aastat on täiesti piisav tiheda kase- või lepavõpsiku tekkimiseks), kuna pärisaruniidud on puittaimedele soodsate kasvutingimustega².

Niiskuslembesed kõrgrohusud (6430) on tüüpilised veekogude ja metsaalade puhvertsoonina. See elupaigatüüp hõlmab meil kõrgemakasvuliste soontaimedega rohustuid, mis palistavad kitsa ribana peamiselt jõekaldaid, kuid ka metsaservi. Omaette kooslustena need niiduribad kaitseväärtust ei oma, kuid nad moodustavad sageli puhverala väärtuslikuma tuumala ümber³. Peamine ohutegur niiskematele kooslustele on kuivendamine. Ühest küljest muudab kuivendamine soostunud niidu kergemini hooldatavaks, kuid selle tagajärjel võime kaotada spetsiifilise taimekoosluse ning mõjutame niiskete tingimustega seotud loomaliike. Veel on oluline ohutegur koosluse võsastumine. Mõõdukalt soostunud niidud võsastuvad hoolduse lakkamisel üsna kiiresti, peamiselt paakspuu ja pajudega⁴.

Jõgede, ojade ja järvede ülejutatavatel lammidel paiknevad **lamminiidud (6450) ehk luhaniidud** on tüüpilised Eesti suuremate jõgede ja järvede ääres (Emajõe, Kasari, Halliste, Raudna, Pedja jne). Need niidukooslused on kõige lopsakama taimekasvuga tänu väga viljakale mullale, mida rikastavad tulvaveest kantud toitainerikkad setted. Taimestik valitsevad sageli kõrgekasvulised kõrrelised ja tarnad⁵. Suurimaks ohuteguriks on hooldamise lakkamine ning sellega seoses alade võssa kasvamine ning liigirohkuse langus ja niitude pindala vähenemine. Spetsiifilisematest ohtudest võib mitmel pool lamminiitudel kasutatav hekseldamine või purustamine (multsimine) mõjuda negatiivselt luhalinnustikule. Lühemanokalistele kurvitsatele (sh rohunepp) võib lisaks multsimisel tekkivale kulukihile toidu hankimist takistada ka suurem niitmiskõrgus. Kulu on ka otseseks orgaanilise reostuse allikaks ning mõjutab seeläbi luhtadega seotud vee-elustikku. Orgaanika kuhjumisest ja lagunemisest tingitud hapnikupuudus vanajõgedes ning madalas luhavees mõjutab kalasid eelkõige noorjarkudena ning kudeajal⁶.

Aas-rebasesaba ja ürt-punanupuga niitude (6510) elupaigatüüpi kuuluvad vähesel määral kuni mõõdukalt väetatud rohumaad. Sellised kooslused meil enamasti looduskaitse väärtust ei oma, kuna koosluste liigirikkus on väetamise tulemusel oluliselt vähenenud. Samas on need niidud kohati olulised puhveralad muude väärtuslike koosluste vahel ja ümber. Sellesse elupaigatüüpi arvatakse ka 30 aastat ja rohkem aega tagasi sööti jäetud põllumaad, mille looduslik taimkate on peaaegu taastunud⁷. Peamine ohutegur on võsastumine, mis võib toimuda väga kiiresti (kümme aastat on täiesti piisav tiheda kase- või lepavõpsiku tekkimiseks), kuna pärisaruniidud on puittaimedele soodsate kasvutingimustega. Samuti on õistaimede poolest liigirikkad aas-rebasesaba ja ürt-punanupuga niidud ohustatud väetamise tõttu, kuna neid kasutatakse sageli kultuurrohumaade või -karjamaadena. Kultuuristamine vähendab kiiresti liigirikkust⁸.

Puisniiduks (6530*) nimetatakse regulaarselt niidetava rohustuga hõredat looduslikkus puistut. Puisniit on poollooduslik pärandkooslus; hõreda puurindega alad on Eestis tekkinud

¹ Paal, J., 2007. Loodusdirektiivi elupaigatüüpide käsiraamat. Auratrükk, Tallinn.

² Mesipuu, M. 2011. Aru- ja soostunud niitude hoolduskava. Tartu: Pärandkoosluste Kaitse Ühing.

³ Paal, J., 2007. Loodusdirektiivi elupaigatüüpide käsiraamat. Auratrükk, Tallinn.

⁴ Mesipuu, M. 2011. Aru- ja soostunud niitude hoolduskava. Tartu: Pärandkoosluste Kaitse Ühing.

⁵ Paal, J., 2007. Loodusdirektiivi elupaigatüüpide käsiraamat. Auratrükk, Tallinn.

⁶ Metsoja, J.-A. 2011. Luhtade hoolduskava.

⁷ Paal, J., 2007. Loodusdirektiivi elupaigatüüpide käsiraamat. Auratrükk, Tallinn.

⁸ Mesipuu, M. 2011. Aru- ja soostunud niitude hoolduskava. Tartu: Pärandkoosluste Kaitse Ühing.

võsa ja puude osalise raiumise, niitmise ning karjatamise koosmõjul. Sel moel loodud mitmekesised valgus- ja niiskustingimused võimaldavad siin kõrvuti kasvada nii niidu- kui metsataimedel. Kõige rohkem on puisniite varem leidunud, siiani säilinud ja viimasel aastakümnelil ka taastatud läänesaartel, Lääne- ja Pärnumaal⁹. Peamisteks ohuteguriteks on traditsiooni katkemine, mille tulemusel puisniidud võsastuvad ja intensiivne põllumajandus, mis põhjustab puisniitude kultuuristamist. Samuti on ohuks puisniitude metsastamine¹⁰.

Karbonaatse veega **liigirikkad madalsood (7230)** on peamiselt põhjaveest toituvad sood, mille rohurindes kasvab rohkesti tarnu ja teisi lõikheinalisi. Paljud liigirikkad madalsood on elupaigaks käpalistele. Levinud peaaegu kõigis Euroopa Liidu maades, välja arvatud Luksemburgis ja Portugalis. Meil rohkem levinud Lääne-, Loode- ja Põhja-Eestis¹¹. 2013. aastal ilmunud raamatu „Eesti soode seisund ja kaitstus”¹² alusel oli Natura 2000 soolupaiku hõlmavate loodusalade olukord Eestis aastatel 2001–2006 rabadel soodus, siirde- ja õõtsiksoodel ebarahuldav ja liigirikastel madalsoodel ebarahuldav. Kuigi varem kuivendamata soode ulatuslikku kuivendamist praegu ei toimu, mõjutavad ka olemasolevad piirdekraavid ja servakoosluste kuivendamine soolupaikade (mh kaitstavate soode) seisundit negatiivselt. Sood kaitse seisneb nende loodusliku veerežiimi tagamises ja rikutud soode looduslikkuse taastamises¹³.

Puiskarjamaad (9070) on hõreda puurindega või puudetukkade ning niidulaikude vaheldumisega taimekooslused, mis on kujunenud põõsaste ja puude osalise raiumise, niitmise ning karjatamise koosmõjul. Rohukamar, mille moodustavad eeskätt niidutaimed, on kujunenud pikaajase karjatamise mõjul ning püsib vaid juhul, kui jätkub tavapärane kasutus. Puurindes kasvab sageli laialehiseid liike (tamm, pärn, saar jt). Puiskarjamaid leidub rohkem Lääne-Eestis ja sealsetel saartel¹⁴. Peamisteks ohuteguriteks on traditsiooni katkemine, mille tulemusel puiskarjamaad võsastuvad ja puiskarjamaade metsastamine¹⁵.

Poollooduslike koosluste säilitamine on Eesti looduskaitse üks olulisimaid vastutusvaldkondi, kuna meie poollooduslikud kooslused on ühed maailma kõige liigirikkamatest elupaikadest. Sellised loodusväärtused säilivad ainult inimese kaasaabil. Ilma niitmise või karjatamiseta poollooduslikud kooslused võsastuvad ja nende liigirikkus kaob. Senise traditsioonilise niitmise ja karjatamise lakkamisele järgnev võsastumine ja roostumine on olulisim niidukoosluste elurikkuse säilimist ohustav tegur¹⁶. Lisaks on tegemist kooslustega, mis on Lääne-Eestile ja osalt ka jõgede poolt mõjutatud piirkonnale väga iseloomulikud¹⁷.

Haruldased ja ohustatud looduslikud kooslused **jõed ja ojad (3260), rabad (7110), siirde- ja õõtsiksood (7140), nokkheinakooslused (7150), vanad loodusmetsad (9010*), vanad laialehised metsad (9020*), soostuvad ja soo-lehtmetsad (9080*) ja siirdesoo- ja rabametsad (91D0*)** on samuti haruldaste ja ohustatutena lisatud loodusdirektiivi I lisasse.

⁹ Paal, J., 2007. Loodusdirektiivi elupaigatüüpide käsiraamat. Auratrükk, Tallinn.

¹⁰ Talvi, T. 2010. Eesti puisniidud ja puiskarjamaad - hooldamiskava. Viidumäe: Keskkonnaamet.

¹¹ Paal, J., 2007. Loodusdirektiivi elupaigatüüpide käsiraamat. Auratrükk, Tallinn.

¹² Paal, J., Leibak, E., 2013. Eesti soode seisund ja kaitstus. Eestimaa Looduse Fond, AS Regio, Tartu.

¹³ Keskkonnaministeerium. 2012. Looduskaitse arengukava aastani 2020. Tallinn: Keskkonnaministeerium.

Allikas: https://www.envir.ee/sites/default/files/lak_lop_0.pdf

¹⁴ Paal, J., 2007. Loodusdirektiivi elupaigatüüpide käsiraamat. Auratrükk, Tallinn.

¹⁵ Talvi, T. 2010. Eesti puisniidud ja puiskarjamaad - hooldamiskava. Viidumäe: Keskkonnaamet.

¹⁶ Keskkonnaministeerium. 2012. Looduskaitse arengukava aastani 2020. Tallinn: Keskkonnaministeerium.

Allikas: https://www.envir.ee/sites/default/files/lak_lop_0.pdf

¹⁷ Paal, J., 2007. Loodusdirektiivi elupaigatüüpide käsiraamat. Auratrükk, Tallinn.

Elupaigatüüp **jões ja ojad (3260)** hõlmab Eestis jõgede ja ojade neid lõike, mis on püsinud looduslikus või looduslähedases seisundis. Nendeks on jõed ja ojad, millel on säilinud looduslik looklev meandritega voolusäng, mille vee kvaliteet ei ole inimtegevuse mõjul oluliselt muutunud ja mis on kalade tähtsaks kudemisaigaks¹⁸. Selle elupaigatüübi peamised ohutegurid on reostus (ka liigne setete kandumine jõkke), voolusängi muutmine ja voolu tõkestamine (ka paisutamine)¹⁹.

Looduslikus seisundis rabad (7110*) on sood, kus taimede juured ei ulatu läbi tiseda turbakihi (keskmine tisedus Eesti rabades 3,2 m) toitainerikka veeni ning toitaineid toovad peamiselt sademed. Valitsevad turbasamblad ja puhmastaimed, puisrabades kasvab ka mände ja üksikuid kaski. Looduslikke rabasid on Euroopas, välja arvatud Soomes ja Rootsis, säilinud vähe²⁰. Rabad kui ökosüsteemid hõlmavad sageli ka **nokkheinakoosluste (7150)** elupaigatüüpi, mida Kesk-Euroopas, kus on rikkumata rabasid vähe, väärtustatakse eraldi elupaigana (seevastu Soomes ja Rootsis ei eristata seda tüüpi üldse). Eestis asuvad nokkheinakooslused rabaälvestes ja moodustavad osa rabale iseloomulikust taimkattekompleksist. Seda elupaigatüüpi käsitletakse rabakoosluse loomuliku koostisosana ja eraldi ei kaardistata²¹. Elupaigatüübi kaitse toimub rabade elupaiga kaitse kaudu.

Mitmekesiseid taimekooslusi hõlmavaid **siirde- ja õõtsiksoid (7140)** leidub üle kogu Eesti kõigis suuremates sookompleksides väikeste kildudena, tavaliselt madalsoode ja rabaalade vahel. Siirdesoo on vaheaste madalsoo arenemisel rabaks, kus taimedele on omane nii põhjakui ka sademeveest toitumine. Mättavahedes kasvavad madalsoole omased tarnad ja teised rohhtaimed, mätastel aga lisaks turbasammaldele puhmastaimed nagu rabaski. Õõtsiksood on kujunenud veekogude kinnikasvamisel. Taimede juurte ja vartega läbipõimunud ning osaliselt turvastunud õõtskamara alla jääb püdel muda- või veekiht, valdavad madalsootaimed²².

Nimetatud sookooslused toetavad oluliselt bioloogilist ja maastikulist mitmekesisust ja ohustatud liikide püsimajäämist²³, lisaks on sood olulised süsinikuringe reguleerijatena ja puhta vee säilitajatena. Sajand tagasi oli Eesti soode pindala u 1 miljon hektarit, praeguseks on nende ulatus peaaegu kolm korda vähenenud. Peaaegu 30% rabadest ning lausa 90% madalsoodest on kultuuristatud või laiaulatusliku kuivenduse tõttu kadunud. Kuigi varem kuivendamata soode ulatuslikku kuivendamist praegu ei toimu, mõjutavad ka olemasolevad piirdekraavid ja servakoosluste kuivendamine soodelupaikade (mh kaitstavate soode) seisundit negatiivselt²⁴. Soode kaitse seisneb eelkõige nende loodusliku veerežiimi tagamises.

Vanade loodusmetsade (9010*) elupaigatüüpi kuuluvad Eestis mitme kasvukohatüübi metsad. Pidades silmas seda, et täiesti inimtegevusest mõjutamata metsi meil vaevalt enam leidub, arvatakse siia elupaigatüüpi niisugused metsad, mis on küll kujunenud suuremal või vähemal määral inimtegevuse tulemusena, kuid vastavad põlismetsa või loodusmetsa kriteeriumitele²⁵.

¹⁸ Paal, J., 2007. Loodusdirektiivi elupaigatüüpide käsiraamat. Auratrükk, Tallinn.

¹⁹ Timm, H., Järvekülg, R., Pall, P. ja Vilbaste, S. 2019. Eesti jõed. Kirjastus Varrak. Tallinn.

²⁰ Paal, J., 2007. Loodusdirektiivi elupaigatüüpide käsiraamat. Auratrükk, Tallinn.

²¹ Paal, J., 2007. Loodusdirektiivi elupaigatüüpide käsiraamat. Auratrükk, Tallinn.

²² Paal, J., 2007. Loodusdirektiivi elupaigatüüpide käsiraamat. Auratrükk, Tallinn.

²³ Paal, J. ja Leibak, E. 2013. Eesti soode seisund ja kaitse. Tartu.

²⁴ Keskkonnaministeerium. 2012. Looduskaitse arengukava aastani 2020. Tallinn. Allikas: https://www.envir.ee/sites/default/files/lak_lop_0.pdf.

²⁵ Paal, J., 2007. Loodusdirektiivi elupaigatüüpide käsiraamat. Auratrükk, Tallinn.

Vanade loodusmetsade peamine ohutegur on metsaraie, mis rikub metsa struktuuri ja vanuselist koosseisu ning seeläbi halvendab sellele metsaelupaigatüübile omase elustiku säilimist.

Vanad laialehised metsad (9020*) kui üleminek läänetaiga ja nemoraalsete metsade vahel on Eestis haruldane elupaigatüüp, kuna seda leidub võrdlemisi väikeste laikudena piiratud aladel. Iseloomulik on metsakoosluse pikaajaline kasvamine samas paigas, surnud puude rohkus ning samblike, seente, putukate ja mullafauna suur liigirikkus²⁶. Vanade laialehiste metsade peamine ohutegur on metsaraie, mis rikub metsa struktuuri ja vanuselist koosseisu ning seeläbi halvendab sellele metsaelupaigatüübile omase elustiku säilimist.

Soostuvate ja soo-lehtmetsade (9080*) elupaigatüüp hõlmab Eestis soostuvaid metsi, madalsoometsi ja lodumetsi, mis kasvavad tasasel maal, laugetes nõgudes või nõlvade jalamil, kus põhjavesi on maapinna lähedal. Põhjavee tase on muutuv: kevaditi on see kõrge, ulatudes tihti maapinnale, suvel langeb sügavamale. Soostuvates metsades on turbahorisondi tusedus alla 30 cm, madaloo- ja lodumetsades on keskmiselt või hästi lagunenenud turvas sügavam²⁷. Soostuvate ja soo-lehtmetsade peamised ohutegurid on metsaraie ja kuivendamine. Metsaraiega rikutakse metsa struktuuri ja vanuselist koosseisu ning seeläbi halveneb sellele metsaelupaigatüübile omase elustiku säilimine. Kuivendamine rikub sellele metsaelupaigatüübile iseloomulikku veerežiimi, mille tagajärjel kooslus muutub.

Siirdesoo- ja rabametsade (91D0*) elupaigatüüp erineb siirdesoo ja õõtsiksoo tüübist ning rabadest märgatavalt tihedama ja kõrgema puurindega. Kuna siirdesoomets on vaheaste madalsoometsa arengul rabametsaks, siis moodustavad seal puurinde sookask ja mänd, rabametsades valitseb mänd. Alustaimestik on siirdesoometsas mosaiikne. Rabametsi leidub väiksematel aladel kõikjal Eestis. Siirdesoometsad kasvavad eeskätt rabalaamade äärtel ja tasastel madalatel aladel. Rohkem kui mujal leidub neid Kirde-, Kesk- ja Lääne-Eestis²⁸. Niisketel aladel levivaid kooslusi ohustab enim kuivendamine, aga ka metsaraie. Metsaraiega rikutakse metsa struktuuri ja vanuselist koosseisu ning seeläbi halveneb sellele metsaelupaigatüübile omase elustiku säilimine. Kuivendamine rikub sellele metsaelupaigatüübile iseloomulikku veerežiimi, mille tagajärjel kooslus muutub.

Eespool loetletud looduslikud metsakooslused on elupaigaks väga paljudele ohustatud ja haruldastele liikidele. Eesti metsanduse arengukava aastani 2020²⁹ kohaselt on looduse mitmekesisuse kaitse seisukohalt oluline rangelt kaitstavate metsade võrgustiku ja selle puhveralade olemasolu, selleks on range kaitse alla vaja võtta vähemalt 10% metsamaa pindalast ning parandada kaitse all olevate metsade esinduslikkust. Oluline on sealjuures jälgida, milliste metsade tüübirühmade esindatust, kui palju ja kus tuleks parandada, et tagada rangelt kaitstava metsa tüpoloogiline esinduslikkus³⁰. 2016. aastal valminud analüüsi kohaselt on kõige suurem täiendava kaitse vajadus (A. Lõhmuse analüüsis I prioriteetsusklass) salu- ja laanemetsade puhul. Loodusdirektiivi metsaelupaigatüüpidest kuuluvad Käntu-Kastja looduskaitseala kaitse-eesmärkideks seatavatest kooslustest nendesse tüübirühmadesse vanad loodusmetsad ja vanad laialehised metsad. Mõõduka täiendava kaitse vajadusega (viidatud analüüsis II prioriteetsusklass) on soovikumetsad. Siia hulka kuuluvad Käntu-Kastja

²⁶ Paal, J., 2007. Loodusdirektiivi elupaigatüüpide käsiraamat. Auratrükk, Tallinn.

²⁷ Paal, J., 2007. Loodusdirektiivi elupaigatüüpide käsiraamat. Auratrükk, Tallinn.

²⁸ Paal, J., 2007. Loodusdirektiivi elupaigatüüpide käsiraamat. Auratrükk, Tallinn.

²⁹ Keskkonnaministeerium. 2010. Eesti metsanduse arengukava aastani 2020. Tallinn: Keskkonnaministeerium.

Allikas: https://www.envir.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/mak2020vastuvoetud.pdf

³⁰ Lõhmus, A., Kohv, K., Palo, A., Viilma, K. 2004. Loss of old-growth, and the minimum need for strictly protected forests in Estonia. Ecological Bulletins 51: 401–411.

looduskaitseala kaitse-eesmärkideks seatavatest kooslustest soostuvad ja soo-lehtmetsad ning siirdesoo- ja rabametsad. Enim ohustavad loodusmetsi (sh 9010, 9020, 9080 ja 91D0) raiumine ja kuivendamine. Seega on oluline kõigi mainitud metsaelupaigatüüpide kaitsmine ja Käntu-Kastja looduskaitseala kaitse-eesmärgiks seadmine.

Loodusdirektiivi ülesanne on kaitsta ohustatud liike ja nende elupaiku ning aidata kaasa looduse mitmekesisuse säilimisele ja taastamisele. Loodusdirektiivi artikli 6 punkti 1 kohaselt tuleb liikmesriikidel kehtestada vajalikud kaitsemeetmed direktiivi lisades nimetatud elupaigatüüpide ning liikide ja nende elupaikade kaitseks, mis vastavad nende elupaigatüüpide ja liikide ökoloogilistele nõudlustele.

Käntu-Kastja looduskaitseala kaitse-eesmärgiks on seatud kolme haruldase ja kümne ohustatud liigi ja nende elupaikade kaitse. Haruldased liigid on **kaljukotkas**, **suur-konnakotkas** ja **väike-konnakotkas**, ohustatud liigid on **kanakull**, **jäähind**, **rohunepp**, **metsis**, **kärbesõis**, **täpiline sõrmkäpp**, **kuninga-kuuskjalg**, **aasnelk**, **kaunis kuldking** ja **eesti soojumikas**.

Kaljukotkas (*Aquila chrysaetos*) on Eesti punase nimestiku järgi ohualtis seisus ning on arvatud LKS alusel haruldase ja hävimisohus liigina I kategooria kaitsealuste liikide hulka ning linnudirektiivi I lisasse. Liigi arvukus on Eestis hinnanguliselt 60–65 paari³¹. Kaljukotkas eelistab pesitsemiseks suurte loodusmassiivide soolasid, kus rajab pesa tavaliselt soosaare või -serva metsa. Toitumisalana kasutab pesapaigast kuni 5 km raadiuses (kodupiirkond) lagedaid (pool)looduslikke biotoope, milleks on valdavalt lagesoo, harvem mõni teine tüüp, näiteks luht. Eesti kaljukotka populatsiooni mõjutab kõige enam toitumisalade (lagesoo ja sooserva metsad) hävimisest ja kvaliteedi halvenemisest tingitud metsakanalite ja lagesoo kurvitsaliste arvukuse vähenemine. Järjest enam muutub arvestatavamaks häirimine. Hoolimata liigi kaugetest elupaikadest satub pesapaikadesse aasta-aastalt üha enam loodusmatkajaid nii organiseeritult kui ka iseseisvalt. Kaljukotka kaitse tegevuskava seab lähiaja (aastani 2022) kaitse-eesmärgiks liigi arvukuse kasvu kuni 75 paarini ning pikaajaliseks (aastani 2034) kaitse-eesmärgiks 85 paarini. Eesmärkide saavutamiseks näeb tegevuskava ette 13 kaitsemeetet. Nendest olulisimad on soode ja soometsade kaitse, soode taastamine, metsakanalite kaitse tõhustamine, elupaikade häirimise vähendamine ning uute pesapaikade otsimine ja kaitse alla võtmine³².

Suur-konnakotkas (*Clanga clanga*) on Eestis I kaitsekategooriasse kuuluv lokaalselt levinud üliharuldane haudelind. Eesti punase nimestiku järgi on tegemist äärmiselt ohustatud linnuga, kes kuulub ka linnudirektiivi I lisa liikide hulka. See liik pesitseb vanades soistes metsades ning peab saagijahti lammi- ja soonitudel. Suur-konnakotka arvukus kahanes kiiresti käesoleva sajandi esimesel kümnendil, hiljem on arvukus stabiliseerunud kriitiliselt madalal tasemel. Praegu hinnatakse asurkonna suuruseks vaid 5–10 paari (sh suur- ja väike-konnakotka segapaarid)³³ ning seetõttu määratletakse teda Eesti ohustatud liikide punane nimestiku alusel „kriitilises seisundis” oleva liigina. Kaitse tegevuskava kohaselt on lühiajaliseks kaitse-eesmärgiks (aastaks 2025) tagada arvukuse taastumine vähemalt 10–15 paari tasemele, pikaajaline kaitse-eesmärk (15 aasta jooksul) on arvukuse taastumine vähemalt 20–30 paari tasemele. Eestis on kõige olulisemateks ohuteguriteks hübriidiseerimine väike-konnakotkaga ning saagialade hävinemine ja kahjustamine, keskmise mõjuga ohuteguriteks on pesapaikade

³¹ Elts, J.; Leito, A.; Leivits, M.; Luigujõe, L.; Nellis, R.; Ots, M.; Tammekänd, I.; Väli, Ü. 2019. Eesti lindude staatus, pesitsusaegne ja talvine arvukus 2013–2017. Tartu. Hirundo, 2019, 32 (1) 1–39.

³² Sein, G. (Kotkaklubi). 2018. Kaljukotka (*Aquila chrysaetos*) kaitse tegevuskava 2019–2023.

³³ Elts, J.; Leito, A.; Leivits, M.; Luigujõe, L.; Nellis, R.; Ots, M.; Tammekänd, I.; Väli, Ü. 2019. Eesti lindude staatus, pesitsusaegne ja talvine arvukus 2013–2017. Tartu. Hirundo, 2019, 32 (1) 1–39.

hävinemine ja pesitsusaegne häirimine. Eesmärkide täitmise peamiseks eelduseks on piisava hulga suur-konnakotka elupaikade säilimine ning kaitse³⁴.

Väike-konnakotka (*Aquila pomarina*) on stabiilse arvukusega lind, kes on Eesti punase nimestiku järgi ohulähedases seisus ning kuulub linnudirektiivi I lisasse. LKS alusel on ta arvatud haruldase ja hävimisohus liigina I kategooria kaitsealuste liikide hulka. Eesti väikekonnakotkaste populatsiooni seisundit võib hinnata heaks, sest liigi arvukus on teiste kotkaliikidega võrreldes suurem, hinnanguliselt 600–700 paari ja viimastel aastakümnetel stabiilne. Eelistab elupaigana vanu kuuse- ja kuuse-segametsi. Väike-konnakotka pesapuud asuvad enamasti vanas, üle 70 aasta vanuses puistus ning on üldiselt vanemad ja rinnasdiameetrilt suuremad kui neid ümbritseva puistu ülejäänud esimese rinde puud, mis näitab, et kotkad valivad pesapuuks enamasti suurima ja tugevaima puu puistus. Eesti väike-konnakotka populatsiooni mõjutab kõige enam pesapaikade hävinemine, mis on tingitud väike-konnakotkaste eelistusest rajada pesi just vanematesse, raieküsetesse puistutesse, ning toitumisalade hävinemine ja kvaliteedi halvenemine. Väike-konnakotka kaitse tegevuskava (2018–2022) seab lähiaja (5 aastat) ja pikaajaliseks (15 aasta perspektiivis) kaitse-eesmärgiks liigi säilimise Eestis vähemalt praeguse arvukuse (600–700 paari) tasemel. Liigi soodsa seisundi säilitamiseks näeb tegevuskava ette mitmeid kaitsemeetmeid, millest olulisimad on elupaikade kaitse tagamine, häirimise vähendamine pesapaikades ning toitumisalade säilimise ja kvaliteedi tagamine³⁵.

Kanakull (*Accipiter gentilis*) kuulub Eestis II kaitsekategooria liikide hulka ning on Eesti punase nimestiku järgi ohulähedases seisus. Eestis on kanakull hajusalt levinud haudelind, kelle arvukus on viimasel ajal märkimisväärselt langenud. Hinnanguliselt elab Eestis praegu 400–600 paari kanakullipaari³⁶, kuid veel 15 aastat tagasi oli arvukus kaks korda kõrgem. Kanakull eelistab pesitseda vanas okasmetsas ning peab saagijahti nii metsaaladel kui kultuurmaastikus. Suurimateks liiki ohustavateks teguriteks Eestis on pesapaikade hävimine ning toidubaasi vähenemine. Pesitsusaegne häirimine on asurkonnale väiksema mõjuga ning seda võib lugeda keskmise tähtsusega ohuteguriks. Kanakulli kaitse lähiaja (5 aasta) eesmärk on asurkonna arvukuse tõus. Pikaajaline (15 aasta) kaitse-eesmärk on populatsiooni soodsa seisundi saavutamine suuruses 700–1000 paari (järsu languse eelne arvukus)³⁷.

Jäälind (*Alcedo atthis*) on Eestis lokaalse levikuga II kaitsekategooriasse ning linnudirektiivi I lisasse arvatud liik. Eesti punase nimestiku järgi on tegemist ohulähedase liigiga. Praegu arvatakse meil pesitsevat 200–500 jäälinnupaari³⁸. Jäälind toitub mitmesugustel veekogudel ning on pesitsusajal eranditult seotud jõgede ja ojadega, kuna pesitseb nende kallastel või lähinaabruses. Oluline on, et veekogud oleksid selgeveelised ja neis leiduks väikeseid (4–7 cm pikkuseid) kalu, samuti ajupuudena allavoolu hulpinud tüükaid, veekohale ulatuvaid puuksi jms varitsuspaiku. Kraavide jm tehiseveekogude ääres liik puudub. Tavaliselt kaevab lind pesakoopa kaldajärsakusse, mis asub vahetult veekogu ääres, mõnikord aga ka veekogust 100–

³⁴ Väli, Ü. 2020. Suur-konnakotka (*Clanga clanga*) kaitse tegevuskava 2021–2025.

³⁵ Abel, U. (Kotkaklubi). 2018. Väike-Konnakotka (*Aquila pomarina*) kaitse tegevuskava 2018–2022.

³⁶ Elts, J.; Leito, A.; Leivits, M.; Luigujõe, L.; Nellis, R.; Ots, M.; Tammekänd, I.; Väli, Ü. 2019. Eesti lindude staatus, pesitsusaegne ja talvine arvukus 2013–2017. Tartu. Hirundo, 2019, 32 (1) 1–39.

³⁷ Väli, Ü. ja Tuule, A. 2014. Kanakulli (*Accipiter gentilis*) kaitse tegevuskava 2015–2019.

³⁸ Elts, J.; Leito, A.; Leivits, M.; Luigujõe, L.; Nellis, R.; Ots, M.; Tammekänd, I.; Väli, Ü. 2019. Eesti lindude staatus, pesitsusaegne ja talvine arvukus 2013–2017. Tartu. Hirundo, 2019, 32 (1) 1–39.

300 m eemal Peamisteks ohuteguriteks on veekogude eutrofeerumine ja veekogude muutmine (jõgede õgvendamine, süvendamine, paisutamine ja ka vee kvaliteedi halvendamine)³⁹.

Rohunepp (*Gallinago media*) on ebaühtlaselt levinud harv haudelind, kes on Eesti punase nimestiku järgi ohualtis seisus ning kes on arvatud LKS alusel vähearvuka ja ohustatud liigina II kategooria kaitsealuste liikide hulka ning kuulub linnudirektiivi I lisasse. Praegu arvatakse meil pesitsevat 400-600 isalindu. Viimasel kümnel aastal on arvukus languses⁴⁰. Rohunepp valib pesitsemiseks ulatuslikke, tasandikulisi, vähese kõrgtaimestikuga niiskeid alasid. Elupaikadest eelistab lamminiite – ajutiselt üleujutatavaid lagedaid või mõõdukalt võsastuvaid ja soostuvaid alasid. Rohunepe arvukus väheneb pidevalt. Selle põhjuseks on madalsoode kuivendamine, lamminiitide ja soostunud heinamaade ulatuslik kraavimine ja viimastel aastakümnetel niitmise lakkamine jõelammidel. Rohunepe arvukust ohustab ka niitude liiga varajane niitmine ja röövloomade arvukuse kasv. Sobivate elupaigalaikude loomine (lamminiitudel taastamistegevus) ja säilitamine (hooldamine) suurtel liigile sobivatel aladel on liigi säilimist silmas pidades võtmetähtsusega. Rohunepe tegevuskava seab lähiaja (aastani 2025) kaitse-eesmärgiks säilitada rohunepe Eesti asurkonna arvukus praegusel tasemel 500 isalindu. Pikaajaliseks kaitse-eesmärgiks (15 aasta jooksul) on tõsta rohunepe isaslindude arvukust 600 isaslinnuni.⁴¹

Metsis (*Tetrao urogallus*) kuulub LKS alusel ohustatud liigina II kaitsekategooria liikide hulka ning on Eesti punase nimestiku järgi ohualtis seisus. Kuulub linnudirektiivi III lisa B osa, II lisa B osa ja I lisa liikide hulka. Levinud Euraasia boreaalsetes metsades alates Norrast kuni Leena jõeni Ida-Siberis. Samuti leidub liiki Kesk- ja Lääne-Euroopa mägimetsades, kus ta levik on praeguseks tugevalt killustunud peamiselt loodusmetsade kohatise leviku, aga ka elupaikade seisundi halvenemise tõttu. Metsise arvukus Euroopas on vähenenud ja viinud mitmel pool metsise lokaalse väljasuremiseni. Enamik säilinud populatsioone on väikesed ja tõenäoliselt sattunud isolatsiooni. Perioodil 1990–2000 hinnati metsise arvukuseks Euroopas kokku 760 000 – 1 000 000 paari. Viimaste hinnangute alusel on 30–50% populatsiooni hävimist täheldatud kolmes ja üle 50% vähenemist kuues riigis. Metsisekukkede arvukus on viimase kümnendi jooksul jätkuvalt vähenenud vaatamata mängude heale kaitstusele (94% teadaolevatest mängudest on kaitse all). 2012. aastal oli teada 388 asustatud metsisemängu. Metsisekukkede arvukushinnang aastatel 2007–2012 on Eestis 1100–1200 isendit. Eestis on metsis levinud paiguti, asustades suuremaid okasmetsalaamasid. Enamik asurkonnast on koondunud Vahe-Eestisse. Metsise levik on seotud männi ja mustika levikuga. Rohkem kui teised kanalised eelistab ta vanu marjarahkeid loodusmetsi. Siirdesoo-, aga ka rabastuvate, palu-, nõmme- ja kõdusoomännikutega on metsis seotud kõige tihedamini talvel ning pesakonna hooldamise perioodil juunis. Männiokkad moodustavad talvel olulise osa tema toidusedelist. Männikutele tüüpiline madal puhmastik pakub lisaks suvisele marjatoidule ka tibudele toidus suurt tähtsust omavaid liblikaröövikuid jt selgrootuid. Metsise mängupaigad asuvad Eestis eelkõige suuremate või väiksemate rabade ümbruse männikutes, kus metsa vanus on kõige sagedamini 80–130 aastat. Valdavalt mängivad metsised traditsioonilistes mängupaikades, mida võivad kuked kasutada aastakümneid. Metsa piires asuvad mängupaigad üksteisest vähemalt 2 km kaugusel. Metsisemäng kestab märtsist kuni mai keskpaigani ning mänguaktiivsus on suurim perioodil, kui metsisekanad külastavad mänguplatse (paar nädalat). Metsise keskmiseks hajumiskauguseks mängupaigast peetakse 10 km. Kuni 1 km raadiuses

³⁹ Klein, L. ja Leibak, E. 2018. Jäälind: - Rmt.: Linnuatlas. Eesti haudelindude levik ja arvukus. Eesti Ornitoloogiaühing, Tartu.

⁴⁰ Elts, J.; Leito, A.; Leivits, M.; Luigujõe, L.; Nellis, R.; Ots, M.; Tammekänd, I.; Väli, Ü. 2019. Eesti lindude staatus, pesitsusaegne ja talvine arvukus 2013–2017. Tartu. Hirundo, 2019, 32 (1) 1–39.

⁴¹ Luigujõe, L. 2020. Rohunepe (*Gallinago media*) kaitse tegevuskava 2021–2025.

olev piirkond ümber mänguala on mänguaegne päevane toitumis- ja puhkepiirkond. Nii pesitsusajal kui ka väljaspool pesitsusaega veedavad metsised olulise osa ajast kuni 3 km raadiuses ümber mängupaiga, kus asuvad eri aastaajal olulised toitumis- ja puhkepaigad. Metsist ohustab elupaikade killustumine, kisklus, kuivenduse mõjul toimuv elupaiga kvaliteedi halvenemine ning nende tegurite omavaheline koosmõju. Lisaks pikaajalised maastikumuutused (mängude isolatsiooni jäämine ja eelistatud elupaikade killustumine) ja potentsiaalselt sobivate elupaikade kadumine^{42,43}.

Kärbesõis (*Ophrys insectifera*) kuulub LKS alusel II kaitsekategooria kaitsealuste taimeliikide hulka ning Eesti punase nimestiku järgi on tegemist ohulähedase liigiga. Kärbesõis on valguslembene ning eelistab kasvada lubjarikkal niiskel pinnasel. Sobivad kasvukohad on niisked niidud ja puisniidud, madal- ja allikasood ning rannikualad⁴⁴. Putukõie taimeperekonnas on ligi poolsada liiki, mis on levinud põhiliselt Vahemere aladel⁴⁵. Eestis on kärbesõis levinud eelkõige Lääne-Eestis, eriti läänesaartel, asub levila põhjapiiril ning liigi arvukuse suundumust on hinnatud pigem kahanevaks⁴⁶. Kärbesõit ohustab peamiselt kasvukohtade kinnikasvamine (võsastumine). Samuti ohustab liiki metsastumine, kuivendamine ja sigade tõngumine⁴⁷.

Täpiline sõrmkäpp (*Dactylorhiza incarnata subsp. cruenta*) kuulub LKS alusel II kaitsekategooria kaitsealuste taimeliikide hulka ning Eesti punase nimestiku järgi on tegemist puuduliku andmestikuga liigiga. Sarnaselt kärbesõiele on täpiline sõrmkäpp valguslembene ning eelistab kasvada lubjarikkal märjal pinnasel. Sobivad kasvukohad on madal- ja siirdesood, soised niidud ja rannaniidud⁴⁸. Eestis on täpiline sõrmkäpp üsna haruldane, levinud peamiselt Lääne-Eestis ja saartel ning liigi arvukuse suundumus on teadmata^{49,50}. Täpilist sõrmkäppa ohustab peamiselt kasvukohtade kinnikasvamine (võsastumine). Lisaks ohustab liiki ka kuivendamine⁵¹.

Kuninga-kuuskjalg (*Pedicularis sceptrum-carolinum*) kuulub LKS alusel II kaitsekategooria kaitsealuste taimeliikide hulka ning Eesti punase nimestiku järgi on tegemist ohualti liigiga. Kuninga-kuuskjalale sobivad kasvukohad on aluselise või nõrgalt happelise reaktsiooniga liigirikkad madalsood, avatud niisked rohumaad (puisniidud, luhaniidud, liinialused), kus ei voha sinihelmikas, pilliroog ega puittaimed. Eestis on kuninga-kuuskjalg üsna harv, levinud peamiselt Lääne- ja Põhja-Eestis ning liigi arvukuse suundumust on hinnatud tugevasti kahanevaks⁵². Kuninga-kuuskjalga ohustab peamiselt soode ja soostunud niitude

⁴² Jair, A ja Lõhmus, A. 2018. Metsis (mõtus). - Rmt.: Linnuatlas. Eesti haudelindude levik ja arvukus. Eesti Ornitoloogiaühing, Tartu.

⁴³ Randla, T., 2015. Metsise (*Tetrao urogallus*) kaitse tegevuskava.

⁴⁴ Pikner, T. 2013. Eesti orhideed. Varrak. Tallinn.

⁴⁵ Kull, T. ja Tuulik, T. 2002. Kodumaa käpalised. Digimap OÜ, Tallinn.

⁴⁶ Kukk, T.; Kull, T.; Luuk, O.; Mesipuu, M. ja Saar, P. 2020. Eesti taimede levikuatlas 2020. Pärandkoosluste Kaitse Ühing. Tartu.

⁴⁷ Kurbel, R. ja Hirse, T. 2017. Eesti orhideede käsiraamat. MTÜ Käoraamat, Tallinn.

⁴⁸ Pikner, T. 2013. Eesti orhideed. Varrak. Tallinn.

⁴⁹ Kull, T. ja Tuulik, T. 2002. Kodumaa käpalised. Digimap OÜ, Tallinn.

⁵⁰ Kukk, T.; Kull, T.; Luuk, O.; Mesipuu, M. ja Saar, P. 2020. Eesti taimede levikuatlas 2020. Pärandkoosluste Kaitse Ühing. Tartu.

⁵¹ Kurbel, R. ja Hirse, T. 2017. Eesti orhideede käsiraamat. MTÜ Käoraamat, Tallinn.

⁵² Kukk, T.; Kull, T.; Luuk, O.; Mesipuu, M. ja Saar, P. 2020. Eesti taimede levikuatlas 2020. Pärandkoosluste Kaitse Ühing. Tartu.

kuivendamine. Lisaks on suure tähtsusega ohuteguriks niitude, karjamaade ja teiste avamaade võsastumine niitmise ja/või karjatamise katkemisel^{53,54}.

Aasnelk (*Dianthus superbus*) kuulub LKS alusel II kaitsekategooria kaitsealuste taimeliikide hulka ning Eesti punase nimestiku järgi on tegemist ohustatud liigiga⁵⁵. Levinud peamiselt Põhja-, Loode- ja Lääne-Eestis ning liigi arvukuse suundumust on hinnatud tugevasti kahanevaks. Hääbumas on Lõuna-Eesti ja Pärnumaa puisrohumaa ning paluniitude populatsioonid⁵⁶. Tegemist on niiduliigiga, mistõttu sõltub ta niite säilitavast inimtegevusest. Inimtegevus ei tohi siiski muutuda liiga intensiivseks. Eelistab kasvada niitudel, puisniitudel ja põõsastike ääres, ka kraavikallastel. Eestis eelistab lubjarikast pinnast. Aasnelki ohustab peamiselt valgustingimuste muutumine, metsastamine ja kasvukohtadeks olevate aruniitude hooldusest välja jäämine, mis omakorda viib niitude võsastumise ja degradeerumiseni. Lisaks ohustab liiki elupaikade hävimine inimõlul (ehitustegevus (sh teed, mänguväljakud), tallamine, korjamine)^{57,58}.

Kaunis Kuldking (*Cypripedium calceolus*) kuulub LKS alusel II kaitsekategooria kaitsealuste taimeliikide hulka ning Eesti punase nimestiku järgi on tegemist ohulähedase liigiga. Kuulub loodusdirektiivi II ja IV lisa liikide hulka. Eesti taimede levikuatlas kohaselt on liik hajusalt levinud Lääne- ja Põhja-Eestis, mujal harva ning liigi arvukuse suundumus on hinnatud stabiilseks⁵⁹. Kuldking on Eestis põhiliselt puisniitude ja metsade (loo-, laane- ja salumetsade) asukas, kasvades poolvarjulistes paraja niiskusega paikades, kus põõsad ja suured rohttaimed liialt ei varjuta. Traditsiooniline mõõdukas inimõlul, nagu seda on pärandkoosluste hooldamine soodustab kuldkinga säilimist⁶⁰. Seega on liigi peamine ohutegur kasvukohtade võsastumine. Võsastumine, ehkki teatud tingimustes loomulik suksessioon, nõrgendab kuldkinga populatsioone. Eelkõige on see seotud puisniitudel ja metsastuvatel endistel puisniitudel kasvavate kuldkinga populatsioonidega. Niisamuti ka kasvukohtade liigne hooldamine ja kasvukohtade valgustingimuste muutmine (lageraie). Eelkõige ohustavad uuendusraied ja sellised võtted teistes raieviisides, mille käigus rikutakse masinatega mullapinda, sh metsamaterjali ja raiejäätmete koondamisel, kokku- ja väljaveol (vt ka tallamine), või jäetakse raiejäätmed kuldkinga kasvukohale. Raiele järgneb kiiresti ka võsa pealetung, millega konkureerimisega kuldking hakkama ei saa^{61,62}.

Eesti soojumikas (*Saussurea alpina ssp esthonica*) on II kaitsekategooria kaitsealune taimeliik, mille seisund on Eesti punase nimestiku kohaselt hinnatud ohulähedaseks ning kuulub ka loodusdirektiivi II ja IV lisasse. Eesti soojumikas on lubjalembene hemeradiafoor ning ta

⁵³ Vähetuntud elurikkus – soontaimede, sammalde ja samblike kaitsealused, ohustatud ja tunnusliigid. 2021.

<http://efloora.ut.ee/Eesti-vte>.

⁵⁴ Jõgar, Ü. ja Rünk, K. 2012. Kuninga-Kuuskjalg (*Pedicularis sceptrum-carolinum*) kaitse tegevuskava.

⁵⁵ Kukk, T.; Kull, T.; Luuk, O.; Mesipuu, M. ja Saar, P. 2020. Eesti taimede levikuatlas 2020. Pärandkoosluste Kaitse Ühing. Tartu.

⁵⁶ Kukk, T.; Kull, T.; Luuk, O.; Mesipuu, M. ja Saar, P. 2020. Eesti taimede levikuatlas 2020. Pärandkoosluste Kaitse Ühing. Tartu.

⁵⁷ Vähetuntud elurikkus – soontaimede, sammalde ja samblike kaitsealused, ohustatud ja tunnusliigid. 2021.

<http://efloora.ut.ee/Eesti-vte>.

⁵⁸ Kukk, T. ja Luuk, O. 2017. Kuiva kasvukoha taimede kaitse tegevuskava.

⁵⁹ Kukk, T.; Kull, T.; Luuk, O.; Mesipuu, M. ja Saar, P. 2020. Eesti taimede levikuatlas 2020. Pärandkoosluste Kaitse Ühing. Tartu.

⁶⁰ Kull, T. ja Tuulik, T. 2002. Kodumaa käpalised. Digimap OÜ, Tallinn.

⁶¹ Vähetuntud elurikkus – soontaimede, sammalde ja samblike kaitsealused, ohustatud ja tunnusliigid. 2021.

<http://efloora.ut.ee/Eesti-vte>.

⁶² Kull, T. ja Sarv, A. 2015. Kauni kuldkinga (*Cypripedium calceolus*) kaitse tegevuskava.

kasvab nii mineraalmullal (eelistatult lubjarikkal) kui ka turvasmullal. Seetõttu on liigile sobivad kasvukohad lubjarikkad soostunud niidud, lamminiidud, liigirikkad madalsood, siirdesood ja allikasood ning soised hõredad metsad, puisniidud ja hõredad võsad, kus rohustus kasvab pruuni sepsikat, sinihelmikat, lubikat, raudtarna jt lubjalembeseid niiskust armastavaid taimi.⁶³ Tegemist on neoendeemse alamliigiga, mida on seni leitud vaid Eestist ja Põhja-Lätist. Peamiselt on liik levinud Põhja-, Kesk- ja Lääne-Eesti mandriosas hajusalt ja liigi arvukuse suundumust on hinnatud pigem kahanevaks⁶⁴. Soojumika üldine seisund on hea. Enamik osapopulatsioone on rohkearvulised ja koosnevad mõnekümnest kuni sadadest taimedest. Samas on osa kasvualasid mõjutanud kuivendamine ja võsastumine. Eesti soojumika peamine ohutegur on kasvukohtade (niidud, karjamaad jms) võsastumine niitmise või karjatamise lakkamisel⁶⁵. Lisaks on ohuteguriteks veel kasvukohtade seisundi ja pindala vähenemine teede ehituse, kaevandamise ja soode kuivendamisega⁶⁶.

Käntu-Kastja looduskaitseala kaitse-eesmärgiks on 12 liiki, kelle jaoks on kaitseala tüüpiline esinemisala. Need liigid on **valgeselg-kirjurähn, väike-kirjurähn, väike-kärbsenäpp, öösorr, rukkirääk, händkakk, võldas, jõesilm, tõugjas, saarmas, paksukojaline jõekarp ja künnapuu**.

Valgeselg-kirjurähn (*Dendrocopos leucotos*) kuulub LKS alusel ohustatud liigina II kaitsekategooria liikide hulka ning linnudirektiivi I lisasse. Eesti punase nimestiku järgi on liik ohuvälises seisus. Levila piirialadel Euroopas on valgeselg-kirjurähni arvukus eelmisel sajandil vähenenud või liik välja surnud. Eestis on tema arvukus aga pidevalt suurenenud, väikese langusega 1990. aastatel. 2004. aastal tõsteti valgeselg-kirjurähn kaitstavate liikide III kategooriast II kaitsekategooriasse, kuid punases raamatus on ta arvatud mitteohustatud ehk soodsas seisundis liikide hulka. Eestis on valgeselg-kirjurähni arvukus 1980–2017 aastail hinnatud suurenevaks, kuid, kui vaadata viimast 10 aastat on arvukus stabiliseerunud. Praegu arvatakse meil pesitsevat 4000–6000 paari valgeselg-kirjurähne. Valgeselg-kirjurähn asustab peamiselt vanemaid leht- ja segametsi, kuid elutseb ka suuremates parkides, puisniitudel, jõearsetes puuribades jm. Eriti iseloomulik on ta vanadele lammi-, lodu- ja pangametsadele. Elupaigavalikul on talle kasvukohatüübist olulisem piisava hulga püsti seisvate kuivavate ja surnud puude olemasolu, kuna sõltub just pehkinud või kuivanud lehtpuutüvedes ja jämedates okstes elavatest putukatest ja nende vastsetest⁶⁷. Tulenevalt liigi toitumiseelistustest on leitud, et soodsa elupaiga säilimiseks oleks optimaalne metsas säilitada kuivanud jalal seisvaid ja pehkinud puid 8–17 m³ ha kohta ning soodustada lehtpuude kasvu (vananedes piisavalt pehmed, et lind suudaks neisse auke raiuda)⁶⁸. Enamasti vajab valgeselg-kirjurähnide paar 50–100 ha suurust territooriumi. Valgeselg-kirjurähni ohustab sobivate elupaikade pindala vähenemine ja elupaiga kvaliteedi halvenemine: vanade (üle 50-aastaste) lehtpuuenamusega metsade pindala vähenemine, surnud lehtpuupuidu eemaldamine ja selle tekke pärssimine ning pesitsemiseks sobivate vanade lehtpuude eemaldamine metsamajanduse käigus⁶⁹. Valgeselg-

⁶³ Leht, M. 2011. Eesti soojumika kaitse tegevuskava. Tartu.

⁶⁴ Kukk, T.; Kull, T.; Luuk, O.; Mesipuu, M. ja Saar, P. 2020. Eesti taimede levikuatlas 2020. Pärandkoosluste Kaitse Ühing. Tartu.

⁶⁵ Naris, A. 2005. Rahvusvahelise tähtsusega looma- ja taimeliigid Eestis – Eesti soojumikas. Tallinn.

⁶⁶ Leht, M. 2011. Eesti soojumika kaitse tegevuskava. Tartu.

⁶⁷ Riho Kinks 2018. Valgeselg-kirjurähn. – Rmt.: Linnuatlas. Eesti haudelindude levik ja arvukus. Eesti Ornitoloogiaühing, Tartu.

⁶⁸ Roberge, J. M., Angelstamp, P., Villard, M. A., 2008. Specialised woodpeckers and naturalness in hemiboreal forests - Deriving quantitative targets for conservation planning. *Biological Conservation*. 141: 997–1012.

⁶⁹ Riho Kinks 2018. Valgeselg-kirjurähn. – Rmt.: Linnuatlas. Eesti haudelindude levik ja arvukus. Eesti Ornitoloogiaühing, Tartu.

kirjurähni peetakse heaks indikaatorliigiks. Näiteks Rootsis leiti, et valgeselg-kirjurähni elupaigas on suur ka teiste metsaspetsialistist linnuliikide (sh ohustatud liikide) liigirikkus⁷⁰.

Väike-kirjurähn (*Denrocopos minor*) kuulub LKS alusel III kaitsekategooria liikide hulka ning on Eesti punase nimestiku järgi ohuvälises seisus. Väike-kirjurähn on levinud Euraasia metsavööndis Portugalist Jaapanini. Euroopas on ta laialt levinud, Eestis kogu alal ebaühtlaselt levinud. Eestis on väike-kirjurähni arvukus 1980-2017 aastail hinnatud tugevalt langevaks. Praegu arvatakse meil pesitsevat 3500-5000 paari⁷¹. Elab peamiselt vanemates leht- ja segametsades, parkides, puisniitudel, puuderibades ja metsistunud aedades. Asustab ka väikese pindalaga sobivaid puistuseid, eriti iseloomulik on väike-kirjurähn veekogude äärsetele puistutele (lammimetsad) ja lepikutele. See seostub liigi elupaigavalikul olulise tingimuse – pehkinud lehtpuude olemasoluga, sest elusa puu tüvesse väike-kirjurähn pesakoobast uuristada ei suuda. Peamiselt ohustab väike-kirjurähne vanade leht- ja segapuistute pindala vähenemine ning pehkinud ja surnud lehtpuude eemaldamine metsamajanduse käigus⁷².

Väike-kärbsenäpp (*Ficedula parva*) kuulub LKS alusel III kaitsekategooria liikide hulka ja linnudirektiivi I lisasse. Eesti punase nimestiku järgi kuulub ohuvälise staatusega liikide hulka. Tegemist on Eestis segametsades, eriti kuusikutes üldlevinud ja tavalise liigiga. Liik pesitseb vanades varjuküllastes sega- ja okasmetsades, kus on mitmekesine struktuur, puurindes esineb kuuski ja kus on sageli tihe alusmets. Eestis eelistab kuusikuid ja kuuse-segametsi. Väike-kärbsenäpp pesitseb eeskätt suuremates, vähemalt 40 ha suurustes metsades ja väldib pesitsemiseks avatud servi (längid, niidud, isegi suured häilud). Liik on vanade metsade indikaatorliik (Soomes hinnatud üheks parimaks vanametsa indikaatorliigiks). Hinnanguliselt on Eestis 60 000–100 000 väike-kärbsenäppaari. Liigi arvukus on viimasel kümnel aastal olnud stabiilne. Peamisteks ohuteguriteks on vanade looduslike puistute raie ning surnult seisvate puude eemaldamine. Alla 50-aasta vanustes metsades ei pesitse liik tõenäoliselt sobivate pesapaikade vähesuse tõttu ja hooldusraietel on oluline negatiivne mõju liigi esmatahtsatele elutingimustele, nagu sobivad pesitsuskohad, toidu hulk ja sobivad toitumissubstraadid. Eestis ohustab väike-kärbsenäppi enim elupaikade hävimine ning olemasolevate elupaikade kvaliteedi vähenemine. Aastas hävib raietega kuni paar protsenti väike-kärbsenäpile sobivatest elupaikadest ja liigile optimaalsete elupaikade, vanade kuusikute ja kuuse-segametsade raie on viimase kümnendi jooksul mitmel aastal ületanud seda tüüpi metsade juurdekasvu. Kuna väike-kärbsenäpp on elupaigavalikul väga nõudlik, on see ohutegur talle olulise mõjuga⁷³.

Öösorr (*Caprimulgus europaeus*) kuulub LKS alusel III kaitsekategooria liikide hulka ja linnudirektiivi I lisasse. Eesti punase nimestiku järgi kuulub ohuvälise staatusega liikide hulka. Öösorr on üle Eesti laialt, ent elupaigaspetsiifikast johutvalt ebaühtlaselt levinud haudelind. Pesitseb hõredamapoolsetes nõmme- ja rabamännikutes, mõnikord ka männi-segametsade servaosades ning kuivadel puisniitudel. Samuti võib liiki kohata pesitsemas ka siirdesoometsades, kuivades loomännikutes ning sageli kõigi mainitud tüüpi metsade raiumise järel kujunenud raiesmikel ja noorendikes. Eestis pesitseb hinnanguliselt 5 000-10 000

⁷⁰ Roberge, J. M., Angelstam, P., 2006. Indicator species among resident forest birds - A cross-regional evaluation in northern Europe. *Biological Conservation*. 130: 134–147.

⁷¹ Elts, J.; Leito, A.; Leivits, M.; Luigujõe, L.; Nellis, R.; Ots, M.; Tammekänd, I.; Väli, Ü. 2019. Eesti lindude staatus, pesitsusaegne ja talvine arvukus 2013–2017. Tartu. *Hirundo*, 2019, 32 (1) 1–39.

⁷² Riho Kinks 2018. Väike-kirjurähn. – Rmt.: Linnuatlas. Eesti haudelindude levik ja arvukus. Eesti Ornitoloogiaühing, Tartu.

⁷³ Nellis, R. 2015. Väike-kärbsenäpi (*Ficedula parva*) kaitse tegevuskava eelnõu.

öösorripaari. Liigi arvukus on viimasel kümnel aastal olnud arvatavasti stabiilne. Peamiseks ohuteguriks on kogu levila ulatuses pestitsiidide kasutamine, kuna kahandab öösorri toidu hulka. Lisaks ohustab liiki elupaikade hävimine või nende kvaliteedi kahanemine ning liiklusvoogude suurenemine maanteedel⁷⁴.

Rukkirääk (*Crex crex*) kuulub LKS alusel III kaitsekategooria liikide hulka ja linnudirektiivi I lisasse. Eesti punase nimestiku järgi kuulub ohuvälise staatusega liikide hulka. Rukkirääk on üle Eesti laialt levinud haudelind, kes asustab erinevaid avamaastiku-elupaiku, puudub piirkondadest, kus valdavad suured metsamassiivid. Eestis on rukkiräägu eelistatud pesitsuspaigaks soostunud ja lamminiidud, samuti asustab ta aru- ja kultuurniite, viljapõlde, madalsoid ning isegi rannaniiduservi, raielanke ja väikesi laide. Eestis pesitseb hinnanguliselt 30 000-50 000 paari. Liigi arvukus on viimasel kümnel aastal langenud. Peamiseks ohuteguriks on kogu levila ulatuses põllumajanduse intensiivistamine, millega kaasneb rohumaade varasest niitmisest tulenev järglaskonna suur suremus ning sulgivate vanalindude hukkumine niitmisel. Väetamisest ja rohumaade uuendamisest tulenev rohustu tihenemine kahandab elupaigade kvaliteeti ning koos kuivendusega vähendab sobilike elupaikade pindala⁷⁵.

Händkakk (*Strix uralensis*) kuulub LKS alusel III kaitsekategooria liikide hulka ja linnudirektiivi I lisasse. Eesti punase nimestiku järgi kuulub ohuvälise staatusega liikide hulka. Händkakk on üle Mandri-Eesti laialt levinud haudelind. Pesitseb väga mitmesugustes vanemates okas- ja segametsades, eelistades kuuse ülekaaluga puistuid. Lääne-Eestis paiknevad üksikud territooriumid isegi puisniitudel. Puistu omadustest tähtsaim näib olevat sobiva pesakoha olemasolu. Seega eelistavad suurte metsalaamadega maastikke, kus leidub õõnsustega vanu puid või õõnsaid puutüükaid. Sobivate pesaõõnsuste puudumisel lepivad ka kulliliste vanade pesadega. Pesitsemisedukus on märksa suurem siiski loodusmetsades. Eestis pesitseb hinnanguliselt 1000-1500 paari. Poolteist aastakümnet suhteliselt stabiilsena püsinud arvukus vähenes aastail 2007-2010 ning on sealtpeale stabiliseerunud ligi kaks korda madalamal tasemel. Peamine ohutegur on elupaikade kadumine või nende kvaliteedi langus. Vanade (loodus)metsade vähenedes kaovad pesitsemiseks sobivad tüügas- ja õõnespuud⁷⁶.

Völdas (*Cottus gobio*) kuulub LKS alusel haruldase liigina III kaitsekategooria liikide hulka ning linnudirektiivi II lisasse. Eesti punase nimestiku järgi on tegemist ohuvälise liigiga. Völdas on tüüpiline põhjaeluviisiga kala, kes asustab hapnikurikastes veekogudes tavaliselt kivise põhjaga alasid. Tegemist on öise eluviisiga kalaga, kes päeval on peidus kivide, tühjade karbipoolmete ja roigaste all ning taimede vahel. Elab enamasti jahedas vees, kuna on hapnikunõudlik, kuid hapnikust üleküllastunud kohtades võib leppida ka 21-23°C veetemperatuuriga⁷⁷. Lääne-Eestis on völdas laialt levinud ja tavaline Kasari ja Pärnu jõestiku jõgedes (v.a Kõpu jõgi), puudub aga kõigis väiksemates rannikujõgedes. Peamine ohutegur on elupaigaks olevate vooluveekogude hüdro-morfoloogilise (füüsilise ja hüdroloogilise režiimi) kvaliteedi halvenemine: loodusliku jõesängi kanaliseerimine, süvendamine, õgvendamine ning jõe loodusliku veetasapinna alandamine, samuti maaparandustööd jõe valgalal ja eesvooludel, mille käigus suureneb oluliselt jõe setete koormus. Väga oluliselt halvendavad jõe füüsilist

⁷⁴ Andrus Jair 2018. Öösorr. – Rmt.: Linnuatlas. Eesti haudelindude levik ja arvukus. Eesti Ornitoloogiaühing, Tartu.

⁷⁵ Jaanus Elts 2018. Rukkirääk – Rmt.: Linnuatlas. Eesti haudelindude levik ja arvukus. Eesti Ornitoloogiaühing, Tartu.

⁷⁶ Andrus Jair 2018. Händkakk – Rmt.: Linnuatlas. Eesti haudelindude levik ja arvukus. Eesti Ornitoloogiaühing, Tartu.

⁷⁷ Pihu, E. ja Turovski, A. Eesti mageveekalad – Tln.: Zero Gravity OÜ kirjastus „Kalastaja Raamat“. 2001. – 240 lk.

kvaliteeti paisud, sest paisjärvede alla jäävad peaaegu alati jõe kõige paremad kärestikud, lisaks toimivad need tõketena ning takistavad kalu nende kudealadele jõudmast. Oluliselt mõjutab ka vee kvaliteedi langus reostuse või eutrofeerumise tulemusena⁷⁸.

Tõugjas (*Aspius aspius*) kuulub LKS alusel II kaitsekategooria liikide hulka ning loodusdirektiivi II ja V lisasse. Eesti punase nimestiku järgi on tegemist puuduliku andmestikuga liigiga. Tõugjas on mageveekala ning asustab suuremaid jõgesid ja järvi, kuid kudemiseks kasutab ka väiksemaid jõgesid. Koelmute osas on tõugja nõudlused spetsiifilised – sobivad vaid kiirevoolulised ja kruusase-kivise põhjaga jõelõigud. Koelmud võivad asuda tavapärastest elupaikadest kaugel, kuna tõugjad on võimelised vajadusel sooritama ulatuslikke rändeid. Seega on liigile väga oluline rändeteede avatus. Eestis on tõugjas levila põhjapiiri lähedal ning suhteliselt vähearvukas kogu Eesti levila ulatuses. Leidub rohkem Peipsi järves ja Võrtsjärves ning nende järvede suuremates jõgedes, ka nende jõgedega seotud väiksemates järvedes. Leitud ka Koiva jõe vesikonna jõgedest ning Pärnu ja Kasari jõest. Sarnaselt võldasele ohustab tõugja asurkonda eelkõige veekogude hüdro-morfoloogilise (füüsilise ja hüdroloogilise režiimi) kvaliteedi halvenemine (paisud, rändetõkked, süvendamine, veetaseme alandamine, kanaliseerimine, setete lisandumine, eutrofeerumine, reostus jne)⁷⁹.

Jõesilm (*Lamperta fluviatilis*) kuulub loodusdirektiivi II ja V lisa liikide hulka ning on Eesti punase nimestiku kohaselt soodsas seisundis. Tegemist on Eestis võrdlemisi tavalise ja levinud liigiga. Läänemeres, sh Eestis on levinud peaaegu kogu rannikumeres. Jõesilm on siirdekala, kes käib kudemas enamikus Eesti rannikujõgedest. Moondejärgse toitumisperioodi veedab jõesilm meres. Soolastes meredes hoidub riimveelisse piirkonda jõgede suudmete lähedal. Eriti arvukas on ta Soome lahte suubuvates jõgedes (suurim osa Eesti jõesilmuproduktioonist pärineb Narva jõest), tavaline Lääne-Eestis, Saare- ja Hiiumaal. Peamine ohutegur on veekogude hüdro-morfoloogilise (füüsilise ja hüdroloogilise režiimi) kvaliteedi halvenemine (paisud, rändetõkked, süvendamine, veetaseme alandamine, kanaliseerimine, setete lisandumine jne). Oluline ohutegur on ka kibraste tegevus, mille käigus paisutatakse jõgesid-ojasid ja kujundatakse ümber voolusänge, mis muudab veekogud kalade jaoks elukõlbmatuks. Peamisteks ohtudeks jõesilmule Eesti jõgedes on rändeteede tõkestamine, kudealade füüsilise kvaliteedi halvendamine ning vooluhulga ja veetaseme kõikumised^{80,81,82}.

Saarmas (*Lutra lutra*) kuulub LKS alusel III kaitsekategooriasse, loodusdirektiivi II ja IV lisasse ning Eesti punase nimestiku kohaselt on tegemist soodsas seisundis liigiga. Saarmas oli algselt levinud kogu Euroopas, kuid elupaikade hävimise ja üleküttimise tagajärjel hävis või oli hävimas Kesk-Euroopas ja Skandinaavias. Tänu edukale taasisustamisele ning kaitsele leidub saarmaid jälle enamikus Euroopa maades. Baltimaades on saarmas laialt levinud ja suhteliselt arvukas liik. Ta elutseb kogu Eesti mandriosas ning viimastel aastatel on asunud elama ka Hiiumaa ja Saaremaal. Saarmas asustab jõgesid ja järvi, aga ka ojasid ja suuremaid kraave ega pelga inimasustuse lähedust. Peamine oht on koprajahil kasutatavad rauad. Kuna saarmas asustab tihti kibraste ülespaisutatud veekogusid ja kasutab kibraste urge, hukuvad raudades ka saarmad.

⁷⁸ Järvekül, R. 2005. Rahvusvahelise tähtsusega looma- ja taimeliigid Eestis – Võldas. Tallinn.

⁷⁹ Eesti Loodushoiu Keskus, Tambets, J.; Tambets, M. ja Thalfeldt, M. 2018. Tõugja (*Aspius aspius*) kaitse tegevuskava.

⁸⁰ Pihu, E. ja Turovski, A. Eesti mageveekalad – Tln.: Zero Gravity OÜ kirjastus „Kalastaja Raamat“. 2001. – 240 lk.

⁸¹ Tambets, M. 2005. Rahvusvahelise tähtsusega looma- ja taimeliigid Eestis – Jõesilm. Tallinn.

⁸² Tambets, M., Kärgerberg, E., Thalfeldt, M., Saks, L. ja Järvekül, R. 2021. Jõesilmu (*Lampetra fluviatilis*) kaitse tegevuskava eelnõu.

Suur ohutegur on ka konkurents mingiga, seda eriti talvise toidu osas mingi suure arvukuse korral⁸³.

Paksukojaline jõekarp (*Unio crassus*) kuulub LKS alusel II kaitsekategooriasse, loodusdirektiivi II ja IV lisasse ning Eesti punase nimestiku kohaselt ohuväliste liikide hulka. Eelistab liivase või kruusase põhjaga nõrgalt aluselise või neutraalse veega keskmise- või kiirevoolulisi veekogusid. Eestis on võrreldes ülejäänud Euroopaga paksukojaline jõekarp suhteliselt levinud. Seniste andmete põhjal on paksukojaline jõekarp ulatuslikult levinud Pärnu, Navesti, Reiu, Kasari, Vigala, Pedja ja Võhandu jões ning Väikeses Emajões. Jõekarbi levikut oluliselt mõjutav ohutegur on veekogude reostumine. Nad on selle teguri suhtes nii tundlikud, et karpide jões leidumise põhjal võib järeldada, et vähemalt nende eluaja jooksul pole selles veekogus toimunud suuri õnnetusi. Samas Eestis häirivad antropoloogilistest teguritest jõekarpi veel enam kaevetööd ja paisutamine. Kui kalaliikidele oli kobraste tegevus negatiivne, siis jõekarpide puhul pole seda seost tõestatud ning kobraste tegevus pigem mitmekesistab karpide elutingimusi⁸⁴.

Künnapuu (*Ulmus laevis*) kuulub LKS alusel III kaitsekategooria kaitsealuste taimeliikide hulka ning Eesti punase nimestiku järgi on tegemist ohulähedase liigiga. Künnapuu on küllaltki varjutaluv, eelistab kasvada viljakal huumuserikkal pinnasel. Sobivad looduslikud kasvukohad on suuremate jõgede kallastel lammimetsades. Eestis on künnapuu oma levila loodepiiril ja üsna haruldane liik, levinud hajusalt kogu territooriumil. Liigi arvukuse suundumus on teadmata⁸⁵. Künnapuu arvukust ohustavad eelkõige haigused ja parasiidid, kuna künnapuu pärineb jalaka perekonnast on peamine puude haigustekitaja just jalakasurm. Lisaks ohustab liiki metsamajandamine ning halb looduslik uuenemine⁸⁶.

Loodusdirektiivi rakendamine

Loodusdirektiivi ülesanne on kaitsta ohustatud loomaliike ja nende elupaigatüüpe ning aidata kaasa looduse mitmekesisuse säilimisele ja taastamisele. Direktiivi artikli 6 lõike 1 kohaselt tuleb liikmesriikidel kehtestada direktiivi lisades nimetatud elupaigatüüpide ning liikide ja nende elupaikade kaitseks vajalikud kaitsemeetmed, mis vastavad nende elupaigatüüpide ja liikide ökoloogilistele nõudlustele. Käntu-Kastja looduskaitseala kuulub Käntu-Kastja loodusala koosseisus (Käntu-Kastja loodusala, EE0040209) üleeuroopalisse kaitsealade võrgustikku Natura 2000. Loodusala eesmärk on Euroopa Nõukogu direktiivi 92/43/EMÜ looduslike elupaikade ning loodusliku taimestiku ja loomastiku kaitse kohta I lisas nimetatud elupaigatüüpide ja II lisas nimetatud liikide elupaikade kaitse. Kaitse-eesmärkideks seatud elupaigatüüpide jõgede ja ojade (3260), liigirikaste niitude lubjavaesel mullal (6270*), niiskuslembeste kõrgrohustute (6340), lamminiitude (6450), aas-rebasesaba ja ürt-punanupuga niitude (6510), puisniitude (6530*), rabade (7110*), siirde- ja õõtsiksood (7140), nokkheinakoosluste (7150), liigirikaste madalsoode (7230), vanade loodusmetsade (9010*), vanade laialehiste metsade (9020*), puiskarjamaade (9070), soostuvate ja soo-lehtmetsade (9080*) ning siirdesoo- ja rabametsade (91D0*) kaitse on ühtlasi Eesti riigi rahvusvaheline kohustus.

Linnudirektiivi rakendamine

⁸³ Laanetu, N. 2005. Rahvusvahelise tähtsusega looma- ja taimeliigid Eestis – Saarmas. Tallinn.

⁸⁴ Timm, H. 2017. Paksukojalise jõekarbi (*Unio crassus*) kaitse tegevuskava.

⁸⁵ Kukk, T.; Kull, T.; Luuk, O.; Mesipuu, M. ja Saar, P. 2020. Eesti taimede levikuatlas 2020. Pärandkoosluste Kaitse Ühing. Tartu.

⁸⁶ Kaar, E. 2011. Eesti Loodus – Jalakas ja künnapuu Eestis.

http://eestiloodus.horisont.ee/artikkel3769_3748.html.

Linnudirektiivi eesmärk on kaitsta kõiki linde tapmise ja püüdmise eest, piirata lindude küttemist ja nendega (samuti nende kehaosade ja neist valmistatud esemetega) kaubitsemist. Direktiiv teeb kohustuslikuks moodustada üleeuroopaliselt ohustatud liikide ja rändliikide elupaikade kaitseks spetsiaalsed linnualad. Linnudirektiivi artikli 4 lõike 2 kohaselt on liikmesriikidel kohustus rakendada erimeetmeid direktiivi lisades nimetatud regulaarselt leiduvate rändlinnuliikide, eelkõige nende liikide pesitsus-, sulgimis- ja talvitusaalade ning rändepeatuspaikade kaitseks, mis tagaks nende liikide säilimise ja paljunemise nende levikualal. Käntu-Kastja looduskaitseala kuulub Käntu-Kastja linnuala koosseisus üleeuroopalisel kaitsealade võrgustikku Natura 2000. Linnudirektiivi I lisa liigid, kelle rändepeatus- ja pesitsuspaiku kaitstakse, on suur-konnakotkas (*Aquila clanga*) ja rohunepp (*Gallinago media*).

2.2. Kaitse alla võtmise otstarbekus

Käntu-Kastja looduskaitseala (kokku 3440,8 ha) moodustatakse valdavalt olemasolevate hoiualade ja püsielupaikade põhjal. Seega ei ole tegemist uue kaitsealaga, vaid ebapiisava kaitsekorraga alale optimaalse kaitsekorra kehtestamisega.

Hoiualade muutmine looduskaitsealaks on eelkõige vajalik senistel hoiualadel elavate ohustatud ja kaitsealuste liikide, nende pesitsus- ja toitumispaiade ning haruldaste elupaigatüüpide, eelkõige ulatuslike lamminiitude, soo- ja metsaelupaikade tõhusamaks kaitsmiseks. Hoiuala kaitsereežiim ei ole antud alal asuvate väärtuste kaitseks piisav. Näiteks on hoiualal kohustuseks tagada kaitse-eesmärgiks seatud elupaikade ja kasvukohtade soodne seisund, kuid inventeeritud metsaelupaigatüübid asuvad Käntu-Kastja hoiualadel laiguti ning liikide asukohad on keskkonnaregistrisse kantud sageli punktobjektidena, kusjuures paljude liikide pesapaigad (sh rähniliitel) on aastati erinevad ning keskkonnaregister kajastab üksnes inventuuri toimumise aasta seis. Seega ei taga hoiuala kaitsereežiim Käntu-Kastja väärtusliku metsamassiivi kui tervikliku elupaiga ja ökosüsteemi kaitset. Hoiuala kaitsereežiim ei võimalda ka olemasolevate maaparandussüsteemide hooldustööde reguleerimist. Samas on kraavide hooldamisel (sh settest puhastamisel) oluline arvestada kuivenduste suhtes tundlike liigniiskete koosluste veerežiimi säilitamise vajadust. Piirkonna liigniisked elupaigatüübid (eelkõige sookooslused ja niisked niidud) on kunagi olnud tihedalt kraavitud, kuid nüüdseks on kraavid tihti setteid täis.

Linnuliikide puhul on kõige olulisemaks looduskaitseala moodustamise eesmärgiks I kaitsekategooria kotkaliikide kaljukotka, suur-konnakotka ja väike-konnakotka ning arvukate rähniliitel, sh II kaitsekategooria valgeselg-kirjurähni elupaikade kaitse tagamine. Kotkaste jaoks on oluline looduskaitseala moodustamine ning vajalikus ulatuses sihtkaitsevööndi kaitsekorra kehtestamine, kuna kehtiv hoiuala kaitsekord ja ringikujulised püsielupaigad ei taga liikidele soodsaks elutegevuseks piisava suurusega elupaiku, mis on üldjuhul oluliselt suuremad kui LKS § 50 lg 2 kohane esmane kaitsetsoon.

Käntu-Kastja looduskaitsealal on hetkel kaks **kaljukotka** pesapaika, millele tulenevalt LKS § 50 lõike 2 punktist 5 on moodustatud automaatselt ringikujuline püsielupaik (kaljukotka pesapuu ja seda ümbritsev ala 500 m raadiuses). Käntu soo ääres asuv kaljukotka pesapaik leiti esimest korda 2015. aasta septembris. Viimati oli pesa asustatud 2018. aastal, kui vaatlusel tuvastati, et pesale on toodud värskeid oksid. 2021. aasta vaatluse andmetel on kaljukotka paar lähedusse teinud uue pesa, kuhu munenud ei olnud, kuid mis oli kaunistatud värske oksstega, mis näitab, et tegemist on asustatud pesaga. Tegemist on suure tõenäosusega sama kaljukotka paariga kelle algne pesapaik, mis liidetakse kaitsealaga, asub Keskküla raba lähistel Üdruma

kaljukotka püsielupaigas. Kaljukotka kaitse tegevuskava kohaselt moodustavad kaljukotka kodupiirkonna (pesitsuselupaik ja peamine toitumisala) pesast 5 km raadiusesse jäävad looduslikud ja poollooduslikud elupaigad. Kriitilise tähtsusega on soo, eriti lagesoo osatähtsus kodupiirkonnas, tehiskalve elupaiku välditakse. Sobiv kaitsekord on avamaal ligikaudu 2 kilomeetri raadiuses ja puistus vähemalt 500 meetri raadiuses pesast sihtkaitsevöönd, mis välistab majandustegevuse ja võimaldab seada liikumiskiirangu pesitsusperioodiks. Lisaks peab sihtkaitsevöönd hõlmama soo kraavitud osa, kuna piiranguvööndi kaitsekord ei võimalda reguleerida kraavide hooldust ja takistada seeläbi soo jätkuvat kuivendamist⁸⁷. Arvestades liigi suurt pesapaigatruudust, tuleb pesakohta kaitse all hoida seni, kuni säilib liigile pesitsemiseks sobilik pesapaik (puistu). Seega on liigi kaitse seisukohalt väga oluline Käntu-Kastja looduskaitseala ja erinevate rangusastmetega sihtkaitsevööndite moodustamine, mis tagab edukalt terve kaljukotka kodupiirkonna kaitse.

Lisaks kaljukotka püsielupaigale on oluline liita Käntu-Kastja looduskaitsealaga ka hoiuala põhjaservas asuv Üdruma **suur-konnakotka** püsielupaik. Suur-konnakotka püsielupaik on u 1,2 km² suurune ning tagab seal pesitsevate kotkaste esmase kaitse (tagatud on pesametsade säilimine). Samas on suur-konnakotka kaitse tegevuskava kohaselt kotkaste kodupiirkonnaks u 2 km raadiuses ring ümber pesa, s.o kokku ligikaudu 13 km² suurune ala. Nende elupaik hõlmab lisaks püsielupaigas olevale metsale ka jõe ääres olevaid lamminiite, mida kasutatakse toitumisaladena, seega võib kindlalt märkida, et olemasolev Üdruma suur-konnakotka püsielupaik ja Käntu-Kastja hoiuala on omavahel väga tihedalt seotud ning liigi kaitse ühtlustamiseks ja paremaks korraldamiseks on igati otstarbekas eelmainitud püsielupaik Käntu-Kastja kaitsealaga liita. Viimane suur-konnakotka pesitsus selles püsielupaigas oli 2002. aastal ning 2014. aastal asustas püsielupaiga väike-konnakotka paar, kelle üks vanalindudest on kas hübriid (suur- ja väike-konnakotka segapaari järglane) või suur-konnakotkas – see vajab edaspidi geneetilist analüüsi ja kinnitust. Viimase vaatluse (2018. aastal) andmetel on teadaolevad pesad Üdruma püsielupaigas varisenud. Keskkonnaregistri andmetel asub kaitsealal Kastja suur-konnakotka püsielupaik, milles asuv pesa oli ilmselt varupesa ning mis viimase vaatluse (2018. aastal) andmetel on varisenud. Kaitseala ligidal pesitseb üks n-ö puhas suur-konnakotka paar ning üks segapaar (üks vanalindudest on väike-konnakotkas), mis loob väga tõenäolise perspektiivi suur-konnakotka arvukuse taastumiseks ja kaitseala loomisel mitte ainult eelmainitud püsielupaigas, vaid tervel kaitsealal. Sobivate pesametsade säilitamiseks on vaja kaitsta ava-madalsoode ning lamminiitidega vooluveekogude lähedal säilinud vanu soiseid leht- ja segametsi, eelistatult hoidudes nendes täielikult raieist või vähemalt säilitades raie käigus suuri tugevate okstega potentsiaalseid pesapuid. Kaitstavatel aladel tuleb sellised metsad tsoneerida sihtkaitsevööndisse. Eelistatud toitumisalade kaitseks tuleb kaitstavatel aladel, võimalusel ka mujal vältida lamminiitide ning madalsoode kuivendamist. Samuti on vaja veekogusid ääristavaid lamminiite säästvalt majandada niitmise või karjatamise abil⁸⁸. Seega on oluline tagada senises püsielupaigas ja hoiualal asuva loodusdirektiivi elupaigatüübi soostunud ja soo-lehtmetsade, kui ka jõgede ja lamminiitide jätkusuutlik kaitse.

Käntu-Kastja looduskaitsealal pesitsevate **väike-konnakotkaste** jaoks on selle piirkonna puhul, eeskätt ulatuslike luhaniitide ja märgade lehtmetsade näol, tegemist väga kvaliteetse elupaigaga. Keskkonnaregistri järgi asub kaitsealal kokku neli väike-konnakotka püsielupaika. Nendest pesadest kaks olid viimati asustatud ja eduka pesitsusega 2014. aastal ning teised kaks olemasolevate paaride varupesad. Viimaste vaatluste andmetel oli pesadest üks asustatud veel 2015. aastal ning 2020. aastal leiti uus asustatud pesa ühe vana pesa läheduses. Hinnanguliselt pesitseb kaitsealal 1-2 paari. Piirkonna sobivust konnakotkaste elupaigana ilmestab ka fakt, et

⁸⁷ MTÜ Kotkaklubi (Gunnar Sein). 2018. Kaljukotka (*Aquila chrysaetos*) kaitse tegevuskava.

⁸⁸ Väli, Ü. 2020. Suur-konnakotka (*Clanga clanga*) kaitse tegevuskava.

u 4 km raadiuses ümber kaitseala leidub keskkonnaregistri andmetel hulgaliselt konnakotkaste asustatud pesitsuspaiku: kümme väike-konnakotka, kolm suur-konnakotka ja üks segapaari püsielupaik. Väike-konnakotka kodupiirkonnaks võib üldistatult pidada 2 km raadiusega ringikujulist ala ümber pesa, just selles raadiuses toimub suurem osa kotkaste igapäevategevusest. Sihtkaitsevöönd peab hõlmama väike-konnakotka pesapaika ning seda ümbritsevat sobivat pesametsa vähemalt 100 meetri raadiuses, kuid võib ulatuda pesast ka 200-300 m kaugusele – sihtkaitsevööndiga hõlmatakse kogu pesitsemiseks sobiv ühtlase vanusega pesamets, kuhu varupesade rajamise tõenäosus on suur⁸⁹.

Röövlindudest on Käntu-Kastja looduskaitseala oluline elupaik **kanakullile**. Kaitsealal on keskkonnaregistri andmetel leitud kaks asustatud **kanakulli** pesapaika, üks 2009. ja teine 2011. aastal. Viimase vaatluse (2020. aastal) andmetel on 2011. aastal avastatud pesa lähedale ehitatud uus pesa, kuid pesitsemisedukus teadmata. Liigi kaitse tegevuskava kohaselt valib kanakull endale pesapaigaks peamiselt okaspuuenamusega suuri vanu metsalaamasid ning üldjuhul hoitakse eemale metsaservadest ja teistest potentsiaalsetest häiringuallikatest (nt teed, asulad). Käntu-Kastja looduskaitsealal leidub niisuguseid metsi hulgaliselt ümber kaitseala keskel asuva Käntu raba, mille ääres paiknevad seni leitud kanakulli pesapaigad. Kanakulli kaitsel tuleb sihtkaitsevööndi režiimiga tagada sobiva pesametsa säilimine ning häirimise vältimine pesa ümbruses, mis tähendab, et sihtkaitsevööndisse piiritletakse kogu elupaigalaik (minimaalselt 5 ha 60-a või vanemat metsa)⁹⁰.

Lisaks märkimisväärsele röövlindude asustustihedusele on Käntu-Kastja looduskaitseala erakordselt rikkalik mitmesuguste rähniliikide ja nende asustustiheduse poolest. Keskkonnaregistri 2009. aasta andmetel leidis alal hinnanguliselt 14 **väike-kirjurähni** paari, kaks **musträhni** paari, viis **hallpea-rähni** paari, kolm **laanerähni** paari ning 13 **valgeselg-kirjurähni** paari. 2020. aasta lindude inventuuri andmetel on alal hinnanguliselt 10-15 **väike-kirjurähni** paari, 5-7 **musträhni** paari, 2-4 **hallpea-rähni** paari, 1-2 **laanerähni** paari ning 20-25 **valgeselg-kirjurähni** paari. Valdavalt metsamajandusest põhjustatud metsade kadumise ja fragmenteerumise tõttu on sipelg- ja lagupuidul toituvate rähnide (spetsialistide) arvukus viimase poolsaja aasta jooksul langenud peaaegu kogu Euroopas. Eestis on täheldatud valgeselg- ja väike-kirjurähni, roherähni ning laanerähni arvukuse vähenemist. Vastavalt rähniliikide seire aruandele on seirealadel seireperioodi jooksul (2007-2019) täheldatud väike-kirjurähni ning laanerähni arvukuse vähenemist. Musträhni arvukus on olnud stabiilne ning valgeselg-kirjurähni ja hallpea-rähni arvukus on suurenenud⁹¹. Samas on vaatlusperioodil kõigi rähnide arv tervikuna langenud 29%⁹². Seega on vajalik kaitsta rähne just neile väga sobilikes elupaikades ning minimeerida metsamajandamise negatiivseid mõjusid.

Käntu-Kastja looduskaitsealal katab **valgeselg-kirjurähni** ja **väike-kirjurähni** elupaiganõudlus ka teiste rähniliikide omad – vanad (niisked) segametsad, salu-lehtmetsad, puisniidud jne –, seetõttu on otstarbekas seada kaitse-eesmärgiks just need rähniliigid ja nende elupaikade kaitse. Eespool mainitud rähniliikidele sobilikud metsakooslused on levinud mitmel pool üle terve kaitseala. Need metsad on kvaliteetseks elupaigaks ka kaitsealal ohtralt levinud **väike-kärbsenäpile**, keda 2009. aasta inventuuri andmetel pesitses 15-20 paari. Käntu-Kastja

⁸⁹ Abel, U. 2018. Väike-konnakotka (*Aquila pomarina*) kaitse tegevuskava.

⁹⁰ Väli, Ü. ja Tuule, A. 2014. Kanakulli (*Accipiter gentilis* L.) kaitse tegevuskava.

⁹¹ Keskkonnaagentuur. 2021. Rähnide seire 2020. aasta aruanne. Eluslooduse mitmekesisuse ja maastike seire programm.

⁹² Keskkonnaagentuur. 2020. Rähnide seire 2019. aasta aruanne. Riikliku keskkonnaseire elustiku mitmekesisuse seire programm.

looduskaitsealal pesitseb 2020. aastal tehtud inventuuri kohaselt hinnanguliselt 20-25 paari väike-kärbsenäppe. Liigi kaitse tegevuskava eelnõu kohaselt on otstarbekas seada väike-kärbsenäpp kaitstava ala eesmärgiks, kui teda leidub alal vähemalt viis paari⁹³, seega on väike-kärbsenäpi ja tema elupaikade kaitsmine Käntu-Kastja looduskaitsealal igati õigustatud.

Käntu-Kastja looduskaitsealal on **metsisele** elupaigaks sobilikud vanad okaspuumetsad levinud peamiselt Käntu ja Keskküla rabade ääres. Sobivaid kohti leidub kaitsealal veel Käntu soo lääne- ja idaservas, kus täpsemad loendusandmed puuduvad. Kaitsealale jääb Keskküla raba idaservas piiritletud elupaik, kus 2013. aastal toimus 1-2 metsisekukega mäng. Viimase vaatluse (2018. aastal) andmetel mängu ei toimunud, näha oli vaid metsisekana tegevusjälgi. Metsise arvukuse allakäigu peamiseks põhjuseks sellel alal peetakse isoleeritust, millele on kaasa aidanud turbatööstus metsisele sobilike elupaikade pindala vähendamisega. Samuti on oluliseks ohuteguriks suur röövlus (väikekiskjate arvukus alal suur).

Käntu-Kastja looduskaitseala niisked luhaniidud on sobivaks pesitsusalaks **rohunepile**. Keskkonnaregistrisse on märgitud kaitseala põhjaosa luhaniidul rohuneppi leiukoht, mis leiti 1990-ndatel, 2009. aasta ja ka 2020. aasta linnuinventuuri andmetel rohuneppi alalt enam ei leitud. Käntu-Kastja loodusala kaitsekorralduskava kohaselt on tõenäoliselt liigi üldise drastilise arvukuse vähenemise tagajärjel rohuneppi populatsioon senisel hoiualal välja surnud, kuid suur osa tema elupaikadest on kaitsealal endiselt olemas ja nende taasisustamise tõenäosus suur, sest lähedal asuv Matsalu luhtadel elav populatsioon on selleks piisavalt suur ja elujõuline ning levib lähitulevikus tõenäoliselt ka planeeritavale Käntu-Kastja looduskaitsealale, kui elupaikade kvaliteet ei lange. Kuna tegemist on väga haruldase ja ohustatud liigiga, on väga tähtis kaitsta ka kõiki tema potentsiaalseid elupaiku, seetõttu on oluline arvata liik planeeritava Käntu-Kastja looduskaitseala kaitse-eesmärkide hulka.

Käntu-Kastja looduskaitseala jõgede kaldaservad on oluliseks pesitsuspaigaks haruldasele **jäälinnule**, keda 2009. aastal tehtud inventuuri kohaselt oli alal hinnanguliselt vähemalt 2-3 paari, kuid 2020. aastal tehtud inventuuri andmetel leidub hinnanguliselt alal vähemalt 1-2 paari.

Käntu-Kastja ulatuslikud luhaniidud on väga sobilikuks pesitsuspaigaks **rukkiräägule**, keda 2009. aasta inventuuri andmetel oli alal hinnanguliselt 10-15 paari, kuid 2020. aasta inventuuri andmetel hinnanguliselt juba 20-30 paari. Peamiselt Käntu-Kastja rabametsi asustavat **öösorri** leidub alal 2020. aasta inventuuri andmetel kahel territooriumil Käntu soos ja Laiküla soo ääres, hinnanguliselt 8-10 paari. Suuri ja vanu metsamaastike asustavat **händkakku** leidis Käntu-Kastja metsades 2009. aasta inventuuri andmetel hinnanguliselt 3-5 paari, kuid 2020. aasta inventuuri andmetel hinnanguliselt 5-7 paari.

Looduskaitsealal asuvad jõed on kvaliteetseks elupaigaks kaitsealustele kala- ja sõõrsuuliikidele **tõugjale**, **võldasele** ja **jõesilmule**. Keskkonnaregistri andmetel on 2002. aasta lõheliste ja karpkalade elupaikade inventuuri tulemusel märgitud Kasari jõgi **tõugja** elupaigaks ning liigi esinemist looduskaitseala jõgedes kinnitab ka liigi kaitse tegevuskava⁹⁴. Siiski nenditakse tegevuskavas, et varasemalt tihti tabatud tõugjas on nüüdseks Kasari jões haruldaseks muutunud ja vajalik on tõugja taasisustamine hävimisohus populatsiooni taastamiseks. **Võldase** olemasolu Käntu-Kastja looduskaitseala jõgedel on riikliku seire abil hästi dokumenteeritud. Tegemist on kõikides kaitsealal asuvates jõgedes (Kasari, Vigala,

⁹³ Nellis, R. Väike-kärbsenäpi (*Ficedula parva*) kaitse tegevuskava eelnõu.

⁹⁴ Tambets, J., Tambets, M. ja Thalfeldt, M. 2018. Tõugja (*Aspius aspius*) kaitse tegevuskava.

Velise) üsna tüüpilise liigiga, 2013. aasta riikliku jõgede hüdrobioloogilise seire⁹⁵ tulemuste kohaselt leidis võldast arvukalt nii Kasari kui ka Vigala jões, Velise jões oli liiki samuti, kuid vähem arvukalt. 2019. aasta jõgede hüdrobioloogilise seire⁹⁶ tulemuste kohaselt leidis võldast vähe arvukalt Kasari jões ja arvukalt Velise jões. Seda, et **jõesilm** on levinud Kasari, Vigala ja Velise jões, on märgitud keskkonnaregistris 2015. aasta andmetel, liigi kaitse tegevuskava eelnõus⁹⁷ ning ojasilmu ja jõesilmu leviku täpsustamise aruandes⁹⁸. Aruandest selgub, et Kasari jões registreeriti arvukas kudumine 2013. aastal, kuid 2015. ja 2017. aasta püügil oli arvukus madal. Aruande kohaselt 2017. aastal toimunud sügispüügil selgus, et Vigala jõe alamjooksul on liigi seisund hea, kuid keskjooksul hakkavad jõesilmu rännet takistama vana(d) veskipaisu(de) künnis(ed). Velise jõe osas tuuakse aruandes välja, et tegemist on üllatavalt hea silmujõega ja et tegemist võib olla kõige atraktiivsema vooluveekoguga Kasari süsteemis.

Lisaks kala- ja sõõrsuuliikidele on kaitsealal asuvad jõed kvaliteetseks elupaigaks **paksukojalisele jõekarbile**. Seda kinnitab ka paksukojalise jõekarbi kaitse tegevuskava, mille kohaselt on liik planeeritaval kaitsealal asuvas Kasari ja Vigala jões ulatuslikult levinud. Nendes jõgedes leidub paksukojalist jõekarpi pikal alal, välja arvatud vähesed ebasobivad alad (väga aeglase vooluga osad, äärmised ülemjooksud)⁹⁹.

Kaitsealustest taimeliikidest tuleb Käntu-Kastja looduskaitseala kindlasti lugeda oluliseks kasvukohaks väga haruldaseks jäänud **aasnelgile**. 2009. aastal toimunud taimestiku inventuuri kohaselt asub planeeritaval kaitsealal kolm suurt ja neli väiksemat aasnelgi populatsiooni. Inventuuri andmetel oli suurematest populatsioonidest kahe arvukused 100–150 isendit ja kõige suurema populatsiooni suuruseks ligi 10 000 generatiivset taime (tegemist on üle-eestiliselt 10 olulisema aasnelgi populatsiooni hulka kuuluva populatsiooniga). 2018. aasta kordusvaatluse andmetel on kaks suuremat jõeäärset populatsiooni elujõulised ning hooldatud. Populatsiooni puhmikute arv on veidi kasvanud mõlemas kasvukohas, kus loendati 109–157 puhmikut. Kõige suurema populatsiooni taimede arvukus on 2018. aasta vaatluse andmetel vähenenud, kasvukohas loendati 525 generatiivset taime. Põhjuseks on niidukoosluse ebapiisav hooldus ja kraavide võsastumine. Väiksemate populatsioonide arvukused on võrreldes 2009. aastaga vähenenud (kohati pole ühtegi taime leitud), kuid kasvukohad on veel siiski sobivad. Seega piisava hoolduse tagamisel on tõenäoline, et populatsioonid taastuvad.

Käntu-Kastja looduskaitseala on oluline kasvukoht **eesti soojumika** jaoks, mis kasvab kärbesõiega sarnastes elupaikades, milleks on lubjarikkad soostunud niidud, madalsood ning soised hõredad metsad ja võsad, kus rohustus kasvab pruuni sepsikat, sinihelmikat, lubikat, raudtarna jt. lubjalembeseid niiskust armastavaid taimi. 2009. aastal toimunud taimestiku inventuuri käigus leiti alalt kolm eesti soojumika kasvukohta. Kui ühes neist ei olnud soojumika esindatus väga märkimisväärne (leiti 17 isendit), siis teises oli taimi juba üle 100 ning kolmandas üle 2000.

⁹⁵ Pall, P.; Järvekülg, R.; Kõrs, A.; Pihu, R.; Piirsoo, K.; Timm, H. ja Vilbaste, S. 2014. Eesti riikliku keskkonnaseire allprogrammi jõgede hüdrobioloogiline seire ja uuringud 2013. aasta aruanne. Eesti Maaülikooli PKI Limnoloogiakeskus. Tartu.

⁹⁶ Pall, P.; Järvekülg, R.; Järvekülg, T.; Sinimets, A.; Timm, H. ja Vilbaste, S. 2020. Eesti riikliku keskkonnaseire allprogrammi jõgede hüdrobioloogiline seire ja uuringud 2019. aasta aruanne. Eesti Maaülikool. Tartu.

⁹⁷ Tambets, M., Kärgerberg, E., Thalfeldt, M., Saks, L. ja Järvekülg, R. 2021. Jõesilmu (*Lampetra fluviatilis*) kaitse tegevuskava eelnõu.

⁹⁸ Eesti Loodushoiu Keskus. 2018. „Pisitigude ja sõõrsuude leviku täpsustamine 2016-2017. Osa 2: Ojasilmu ja jõesilmu leviku täpsustamine 2016-2016“ Projekti lõpparuanne. Tartu.

⁹⁹ Timm, H. 2017. Paksukojalise jõekarbi (*Unio crassus*) kaitse tegevuskava.

Eestis haruldane **künnapuu** on Käntu-Kastja looduskaitsealal üsna levinud. Leiukohad asuvad jõeäärsetes lammimetsades, luhaniitude äärealadel ja üksikud ka luhaniitudel. Kokku on 2009. aasta inventuuri andmetel looduskaitsealal teada 38 künnapuu leiukohta (üksikpuud ja puude grupid).

Käntu-Kastja looduskaitseala põhjaosas paiknevas madalsoos leidub lisaks paljudele niiskuslembestele käpalistele nagu **täpiline sõrmkäpp** ka haruldast **kuninga-kuuskjalga**. Mõlema liigi leiukoht avastati soostunud niitude seire käigus 2016. aastal ning vaatluse juures on märgitud, et mõlemat liiki esineb alal, kuid kasvukoha seisund halveneb mändide peale kasvu tõttu. Seega on seisundi parandamiseks vajalik kasvukoha kaitse all hoidmine ja hooldamise tagamine.

Kauni kuldkinga leiukoht avastati 2020. aastal metsainventuuri käigus, leiukoht asub Üdruma sihtkaitsevööndis ning tegemist on elujõulise 10 taimega populatsiooniga.

Looduskaitseala põhjaosa madalsoodes on 2009. aasta inventuuri andmetel registreeritud kolm **kärbesõie** leiukohta. Leiukohtades on liigi arvukuseks märgitud 2-50 taime. Kahe leiukoha puhul on tegemist 2-3 taimelise kidura populatsiooniga, mida on veel võimalik taastada. Kolmandas leiukohas on 50 taimega elujõuline populatsioon.

Lisaks haruldastele, ohustatud ja tüüpilistele kaitsealustele liikidele seisneb planeeritava Käntu-Kastja looduskaitseala väärtus ka seelses väärtuslikus koosluste süsteemis.

Üheks kõige olulisemaks (poollooduslikuks) koosluseks on seal **luhaniidud**. Neid on kokku umbes 437 ha, kusjuures üle 75% luhaniitudest on praegu ka hooldatud, Käntu-Kastja loodusala kaitsekorralduskava kohaselt planeeritakse hooldatava ala pindala suurendada vähemalt 80%-ni. Järjepideva hooldamise tulemusena on nendest niitudest umbes 68 ha väga kõrge ja umbes 346 ha kõrge esinduslikkusega. Vaid umbes 17,7 ha luhaniite on keskmise esinduslikkusega (veel tuntava kultuuristamise mõjuga) ja 4,8 ha madala esinduslikkusega (tugeva kultuuristamise mõjuga – võsastunud). Samas on eelmainitud kaitsekorralduskava käigus kavandatud ka neid niite jätkuvalt hooldada, mistõttu loodusliku arengu tagajärjel tõenäoliselt ajapikku kultuuristamise mõju väheneb ning seeläbi suureneb nende koosluste looduskaitseline väärtus.

Alal asuvad luhaniidud moodustavad keeruka kompleksi kaitseala läbivate **jõgede ja ojadega**. Neist suurimad on Kasari, millest kaitsealale jääb u 12 km, Vigala, mis jääb kaitsealale u 6 km ulatuses, ja Velise jõgi, millest jääb kaitsealale u 100 m.

Lisaks luhaniitudele leidub Käntu-Kastja looduskaitsealal mitmesuguseid niidukooslusi. Näiteks leidub seal u 3,9 ha **liigirikkaid niite lubjavaesel mullal**. Kuigi need niidud on planeeritaval kaitsealal levinud üsna väikesel alal, on tegemist kõrge esinduslikkusega ja liigirikaste niitudega. Kavandataval kaitsealal asuvad sellesse tüüpi kuuluvad niidukooslused praegu küll hoolduses pole, kuid Käntu-Kastja loodusala kaitsekorralduskava eelnõu kohaselt on neid planeeritud taastada ja seejärel edaspidi regulaarselt hooldama hakata.

Käntu-Kastja looduskaitsealal leidub u 12,2 ha **puisniite**. Tegemist on u 11 ha ulatuses kõrge ja 1,2 ha ulatuses keskmise esinduslikkusega kooslustega, mida praegu ei hooldata. Samas on kavandataval kaitsealal asuvad puisniidud planeeritud taastada ja edaspidi hooldada, mistõttu on vajalik nende jätkuv kaitsmine.

Puiskarjamaad leidub loodaval kaitsealal 3,4 ha ulatuses. Tegemist on hiljuti taastatud puiskarjamaaga, mille esinduslikkust on hinnatud kõrgeks ning kuna tegemist on sellele piirkonnale iseloomuliku kooslusega on vajalik ka koosluse jätkuv kaitsmine.

Lisaks eeltoodule leidub poollooduslikest kooslustest kavandataval kaitsealal u 37 ha **aas-rebasesaba ja ürt-punanupuga niitusid**. Kuigi need kooslused on pigem madalama looduskaitsealase väärtusega kui eespool nimetatud kooslused (u 19,9 ha kõrge, 8,2 ha keskmise ja 7,9 ha madala esinduslikkusega), on need siiski piirkonnale iseloomulikud. Osa nendest kooslustest on juba praegu hoolduses ning ülejäänud plaanitakse taastada ja seejärel samuti hooldusesse võtta. Seega on tõenäoline, et järjepideva hooldamise tagajärjel lähiaastatel nende koosluste looduskaitsealine väärtus oluliselt suureneb.

Sookooslustest väärib enim esiletõstmist kõrge esinduslikkusega Käntu raba, mille üheks osaks on **nokkheinakooslused**, mida pole eraldi kooslusena välja toodud. Kokku on Käntu-Kastja looduskaitsealal 483 ha ulatuses **raba** elupaigatüüpi. Looduskaitseala idaosasse jääb u 95 ha keskmise esinduslikkusega ja 35 ha madala esinduslikkusega raba kooslust. Looduskaitseala keskosas paiknev Käntu soo (raba) on kogu 353 ha ulatuses kõrge esinduslikkusega. Kooslust on servaaladelt küll möödunud aegadel tugevasti kuivendatud, kuid nüüdseks on sealsed kraavid suures osas osaliselt kinni kasvanud või on koprad need täielikult sulgenud. Käntu-Kastja loodusala kaitsekorralduskavaga nähakse ette veel toimivate kraavide sulgemist, mistõttu võib eeldada, et tulevikus suureneb Käntu soo looduskaitsealine väärtus veel enam.

Peale eelmainitud sookooslustele leidub Käntu-Kastja looduskaitsealal ka umbes 23 ha **siirde-ja õõtsikoid**. Väga kõrge esinduslikkusega 10,3 ha suurune siirdesoo kooslus jääb looduskaitseala idaosasse. Kuigi see kooslus paikneb väikesel alal on see osaks kaljukotka elupaigast, mistõttu on väga oluline selle koosluse kaitsmine. Keskmise esinduslikkusega 2,3 ha suurune siirdesoo laik jääb looduskaitseala põhjaosasse ning madala esinduslikkusega 10,5 ha suurune siirdesoo kooslus paikneb Käntu soo idaküljel. Koosluste madal esinduslikkus on tingitud kuivenduse mõjust.

Liigirikkad madalsood on Käntu-Kastja looduskaitsealal levinud u 158 ha-l, sellest u 32,4 ha on väga kõrge, 103,7 ha kõrge, 19,6 ha keskmise ja 2,3 ha madala esinduslikkusega. Enamasti tuleneb koosluste madalam esinduslikkus kuivendusest tingitud võsastumisest, kuid Käntu-Kastja loodusala kaitsekorralduskavaga on ettenähtud nende koosluste veerežiimi taastamine ja vajaduse korral võsast puhastamine, mille tagajärjel suureneb seni madalama väärtusega madalsoode looduskaitsealine väärtus.

Väärtuslikest metsakooslustest leidub kaitsealal **vanu loodusmetsi** kokku u 277 ha. Sellest u 29,6 ha metsa esinduslikkus on hinnatud kõrgeks. Lisaks on Käntu-Kastja looduskaitsealal inventeeritud ka u 171 ha keskmise esinduslikkusega ja 76,6 ha alles kujunemisjärgus vanu loodusmetsi. Nende metsade esinduslikkust mõjutab kunagine üldine piirkonna kuivendamine ja vanad raiejäljed. Loodusliku arengu tagajärjel ning Käntu-Kastja loodusala kaitsekorralduskavaga ettenähtud veerežiimi taastamise tulemusena nende metsade esinduslikkus tulevikus kindlasti paraneb.

Käntu-Kastja looduskaitsealal leidub u 22 ha **vanu laialehiseid metsi**, mis paiknevad kaitsealal laialipillutult väikeste laikudena. Edelapoolse jääb u 4,4 ha ning selle esinduslikkus on hinnatud kõrgeks, ülejäänud 14,6 ha esinduslikkus on keskmine. Lisaks on veel u 3 ha kujunemisjärgus. Keskmise esinduslikkusega koosluse madalama hinnangu põhjuseks on märgitud, et kooslus

on sekundaarse ilmega. Tegemist on üsna haruldase kooslusega, kuna need metsad on künnapuuenamusega. Seetõttu on metsade üldist looduskaitsealist väärtust hinnatud väga kõrgeks.

Kõige ulatuslikumalt on väärtuslikest metsakooslustest levinud Käntu-Kastja looduskaitsealal **soostuvad ja soo-lehtmetsad**. Kokku on sellesse tüüpi kuuluvaid metsi u 1067 ha, sellest 450 ha on kõrge, 408 ha keskmise esinduslikkusega ning ülejäänud 209 ha on veel kujunemisjärgus. Peaaegu kõik alal asuvad soostunud ja soo-lehtmetsad on kuivendusemõjuga ning see on mõjutanud ka koosluste esinduslikkust. Siiski on kõikjal tegu suhteliselt väheste kuivendusega ning loodusliku arengu tagajärjel väheneb selle teguri mõjutugevus veelgi. Keskküla turbakaevanduse lähistel olevaid metsi mõjutab kaudne kuivendus ning selle vastu on potentsiaalseid meetmeid võimalik ette näha alles pärast kaevandamise lõppemist. Teistsugune on olukord Käntu soo lähistel olevate soostunud ja soo-lehtmetsadega, kus avaldub samuti raba servas asuvate kuivendussüsteemide tõttu kaudne kuivenduse mõju. Nende koosluste seisundit on võimalik parandada raba veerežiimi taastades.

Lisaks leidub Käntu-Kastja looduskaitsealal u 173,4 ha **siirdesoo- ja rabametsasid**. Väga kõrge esinduslikkusega siirdesoo- ja rabametsa kooslust leidub kaitsealal 21,5 ha, kõrge esinduslikkusega 132 ha ja keskmise esinduslikkusega 19,9 ha, seega on igati põhjendatud ka selle koosluse kaitsmine. Nagu teisi kaitsealal asuvaid metsakooslusi on ka sealseid siirdesoo- ja rabametsi mõjutanud kuivendus. Sellegipoolest ei ole põhjendatud kooslustes või nende vahetus läheduses asuvate kraavide sulgemine, kuna mitmel pool on tegemist juba kinni kasvavate ja järjest mõjutugevust kaotavate vooluveekogudega. Seega võib eeldada, et loodusliku arengu tagajärjel kuivendusemõju väheneb veelgi ning seeläbi tõuseb sellesse tüüpi kuuluvate metsade looduskaitsealine väärtus.

2.3. Kaitstava loodusobjekti tüübi valik

LKS § 27 kohaselt moodustatakse looduse säilitamiseks, kaitsmiseks, taastamiseks, uurimiseks ja tutvustamiseks looduskaitsealad. Käntu-Kastja looduskaitseala kaitse-eesmärgiks planeeritakse seada mitme taime- ja loomaliigi ja nende elupaikade ning alal asuvate koosluste kaitse. Kuna alal asuvad mitmed erinevad loodusväärtused, siis ei ole püsielupaiga moodustamine otstarbekas, kuna see moodustatakse peamiselt kaitsealuste liikide ja nende elupaikade kaitseks. Ala jätkuv kaitsmine hoiualana ei ole samuti otstarbekas, kuna hoiuala režiim ei võimalda rakendada piiranguid, mis on ala kaitse-eesmärkideks olevate liikide ja koosluste soodsa seisundi saavutamiseks ja säilimiseks vajalikud, näiteks jahipidamise ja inimeste viibimise, samuti maaparandustööde eesmärgipärane piiramine. Inventeeritud metsaelupaigatüübid asuvad Käntu-Kastja hoiualal laiguti ja vahelduvad väärtuslike, kuid Natura elupaigatüüpi mittekuuluvate, samas kaitsealustele liikidele oluliste metsakooslustega ning liikide leiukohad on keskkonnaregistrisse kantud sageli punktobjektidena, kusjuures paljude liikide pesapaigad (sh rähniliistel) on aastati erinevad ning keskkonnaregister kajastab üksnes inventuuri toimumise aasta seis. Lisaks on piirkonna liigniisked elupaigatüübid (eelkõige sookooslused ja niisked niidud) kunagi olnud tihedalt kraavitud, kuid nüüdseks on kraavid tihti setteid täis. Samas on vajadusel kraavide hooldamisel (sh settest puhastamisel) oluline arvestada kuivenduste suhtes tundlike liigniiskete koosluste veerežiimi säilitamise vajadust. Seega erinevalt hoiuala kaitsekorra annab kaitseala kaitsekord võimaluse seada vastavalt liikide ja elupaikade vajadustele sobivaid piiranguid, mis tagab kogu kaitstava ala väärtusliku metsamassiivi kui tervikliku elupaiga ja ökosüsteemi kaitse.

2.4. Kaitstava loodusobjekti välispiir ja vööndite piirid

Kaitseala piiritlemisel on lähtutud põhimõttest, et kaitsealasse on hõlmatud kaitset vajavad loodusväärtused ja loodusväärtustele vajalik puhver ning ala piirid peavad olema looduses selgelt tuvastatavad ja üheselt mõistetavad. Seetõttu on piiritlemisel kasutatud selgepiirilisi ja ajas vähe muutuvaid objekte (teed, mõõdistatud katastriüksused, kraavid). Kaitseala piir on kantud kaardile, kasutades alusena Eesti põhikaarti (mõõtkava 1:10 000) ja maakatastri andmeid seisuga august 2021.

Valdav osa kavandatavast kaitsealast järgib senise Käntu-Kastja hoiuala, Üdruma suur-konnakotka PEP-ga ja Üdruma kaljukotka PEP-ga ning nendega kattuva Käntu-Kastja loodus- ja linnuala välispiire. Sealjuures on piiri asukohta kehtiva põhikaardi järgi ajakohastatud, et see järgiks piiri senise asukoha vahetus läheduses olevaid looduses nähtavaid orientiire.

Planeeritav Käntu-Kastja looduskaitseala on 3440,8 ha suurune, sellest piiranguvööndi pindala on 1093,6 ha ning sihtkaitsevööndi pindala on 2347,2 ha. Käntu-Kastja looduskaitseala moodustamisega suureneb kaitstava ala pindala kokku 298,4 ha.

Kehtiva kaitsekorra järgi on Käntu-Kastja hoiuala 2942,5 ha, Üdruma suur-konnakotka PEP 121,1 ha ning Üdruma kaljukotka PEP 78,5 ha suurune. Valdav osa juba kaitse all olevast alast (kokku 3140,9 ha) on kavandatud hõlmata Käntu-Kastja looduskaitseala koosseisu.

Kaitsealaga liidetakse u 331,2 ha seni kaitse alt väljas olnud ala. Sellest 27,5 ha moodustab eraomandis olev maa, 303 ha riigiomandis olev maa ning ülejäänud 0,7 ha jätkuvalt riigi omandis olev maa (omandi ulatus selgitamisel).

Kaitsealale liidetavast alast läheb u 127,9 ha piiranguvööndisse. Piiranguvööndisse liidetavast alast u 16,5 ha on eraomandis olev maa, kusjuures metsamaa on sellest 8,4 ha. Samasse vööndisse liidetavast alast moodustab riigimaa 110,7 ha, sellest omakorda metsamaa 17,9 ha ning 0,7 ha-l on omandiulatus selgitamisel. Sihtkaitsevööndisse liidetakse seni kaitse alt väljas olnud alast 203,2 ha. Sellest 11 ha on eraomandis olev maa, mis on kogu ulatuses metsamaa. Sihtkaitsevööndisse kavandatud alast 192,2 ha jääb riigimaale ning sellest moodustab metsamaa 116,9 ha.

Kaitseala moodustamisega arvatakse kaitse alt välja 32,8 ha seni kaitse all olnud ala. Sellest 0,4 ha jääb Üdruma suur-konnakotka püsielupaika, 0,7 Üdruma kaljukotka püsielupaika ning ülejäänud 31,7 ha hoiualale.

Suur-konnakotka püsielupaigast välja arvatav ala 0,4 ha on eraomandis olev maa, mis on kõlvikuliselt ühtlasi terves ulatuses metsamaa. Kaljukotka püsielupaigast välja arvatav ala 0,7 ha on riigiomandis olev maa, mis on kõlvikuliselt märgala. Hoiualalt välja arvatavast alast 18,8 ha on eraomandis olev maa, millest omakorda metsamaa on 1,8 ha. Riigimaad on hoiualast välja arvataval alal 12 ha, millest metsamaa moodustab 6,7 ha. Välja arvatavast alast on 0,2 ha munitsipaalmaa, millest u 0,1 ha on metsamaa, ülejäänud hoiualalt välja arvataval alal (0,7 ha) on veel omandiulatus selgitamisel.

Kaitsealaga liidetavast hoiualast arvatakse sihtkaitsevööndisse 1946,1 ha. Sellest alast 336,1 ha on eraomandis olev maa, millest metsamaa moodustab 321,8 ha. Sihtkaitsevööndisse liidetavast hoiualast 1610 ha on riigiomandis olev maa, millest metsamaa moodustab 1073,3 ha. Kaitsealaga liidetavast hoiualast on piiranguvööndisse planeeritud 964,7 ha. Sellest 550,2 ha jääb eraomandis olevale maale, millest 145,8 ha on metsamaa. Piiranguvööndisse liidetavast alast

392,1 ha jääb riigimaale ning sellest alast 221,8 ha on metsamaa, 3,1 ha jääb munitsipaalmaale, millest 0,8 ha on metsamaa. Ülejäänud liidetaval alal 19,3 ha-l on omandiulatus selgitamisel, sellest 0,08 ha on metsamaa.

Käntu-Kastja looduskaitsealaga liidetakse peaaegu terves ulatuses Üdruma suur-konnakotka püsielupaik, mis on kehtiva kaitsekorra järgi sihtkaitsevööndis. See ala on ka kaitsealal kavandatud valdavas (kokku 119,6 ha) ulatuses sihtkaitsevööndisse. Sihtkaitsevööndisse jäävast alast 19 ha jääb eraomandis olevale maale, millest metsamaad on 17,3 ha. Riigimaale jääb sihtkaitsevööndisse arvatavast alast 100,6 ha ning sellest 92,1 ha on metsamaa. Senisest püsielupaiga sihtkaitsevööndist jääb piiranguvööndisse 1 ha. Eramaa osakaal on sellel alal 0,055 ha ja kõik on ka metsamaa. Piiranguvööndisse arvatavast alast on riigiomandis olevat maad 0,58 ha ning sellest 0,52 on metsamaa. Piiranguvööndisse arvatavast alast 0,36 ha on munitsipaalomandis olev maa, millest omakorda metsamaa on 0,29 ha.

Looduskaitseala sihtkaitsevööndisse liidetakse peaaegu terves ulatuses (77,1 ha) ka Üdruma kaljukotka püsielupaik, mis on kehtiva kaitsekorra järgi samuti sihtkaitsevööndis (78,5 ha). Lisaks liidetakse looduskaitseala sihtkaitsevööndisse ka väike osa (0,4 ha) Keskküla väike-konnakotka püsielupaigast, mis on kehtiva kaitsekorra järgi samuti sihtkaitsevööndis. Mõlema liidetava ala puhul on kogu ulatuses tegemist riigimaale jääva alaga, millest 28,4 ha on metsamaa.

Hoiualale jäävatest ringikujulistest püsielupaikade sihtkaitsevöönditest arvatakse piiranguvööndisse 2,88 ha. Sellest 2,8 ha jääb Kastja suur-konnakotka püsielupaiga sihtkaitsevööndisse, 0,06 ha Kastja väike-konnakotka püsielupaiga sihtkaitsevööndisse ja 0,02 ha Rumba väike-konnakotka püsielupaiga sihtkaitsevööndisse. Sellest 0,015 ha jääb eramaale, millest 0,005 ha on metsamaa ja 2,86 ha on riigiomandis olev maa, millest 0,072 ha on metsamaa.

Eramaadega seotud muudatused:

Kaitsealal on eramaad kokku 932,9 ha, sellest sihtkaitsevööndisse jääb 366,2 ha ja piiranguvööndisse 566,7 ha. Hoiualalt arvatakse eramaad sihtkaitsevööndisse 336,1 ha ja piiranguvööndisse 550,2 ha. Üdruma suur-konnakotka püsielupaiga sihtkaitsevööndist jääb eramaad jätkuvalt sihtkaitsevööndisse 19 ha, sihtkaitsevööndist piiranguvööndisse arvatakse 0,055 ha eramaad. Kaitse alla lisandub varem kaitseta eramaad 27,5 ha (sellest sihtkaitsevööndisse läheb 11 ha ja piiranguvööndisse 16,5 ha). Kaitse alt arvatakse välja 19,2 ha eramaad (millest 18,8 ha oli hoiualal ja 0,4 ha püsielupaiga sihtkaitsevööndis).

Täpsemad kaitseala ja selle vööndite piiritlemise põhjendused on esitatud allpool.

Kaitseala välispiiriks on Kasari jõe parempoolne kallas alates Liivaaru katastriüksuse (34202:002:0209) kagunurga ja Kasari jõe kalda ristumispunktist kuni Kaarejõe katastriüksuseni (44101:001:0022). Piiri on selles lõigus korrigeeritud põhikaardi järgi (väheneb kokku 0,005 ha). Edasi kulgeb piir mööda katastriüksuste piire, kuni Vana-Karema katastriüksuse (44101:001:0701) ja kraavi ristumiskohani. Sealt saab piiriks kraav (jääb välja 2 m puhvriga keskteljest). Kruusiaugu–Tõrje teeni (34201:001:0374) jõudes kulgeb piir alguses mööda teekatastrit, Põrja-Torja katastriüksusel (34202:002:0100) mööda teeäärt (jääb välja 4 m puhvriga keskteljest), kuni jõuab käänukohani. Sealt kulgeb piid mõttelise sirgena kraavi otsa. Siinjuures jäävad kaitse alt välja varem hoiu- ja loodusalasse kuulunud alad, kus looduskaitselisi väärtusi ei esine (kokku 0,1 ha). Nendeks on kraaviperved, teeääred, põlluservad ning puudetukk Karema katastriüksusel. Kraavi otsast pöörab kaitseala välispiir

kirdesse ning kulgeb edasi paralleelselt Kruusiaugu–Tõrje tee kõrval olevate kraavidega (kraavid jäävad kaitsealalt välja 2 m puhvriga keskteljest, et võimaldada liigsete piiranguteta teeäärte hooldamist). Viimase kraavi lõpust Jõeserva katastriüksusel (34202:002:0317) kulgeb piir mõttelise sirgena Jõeserva katastriüksuse põhjapiirile. Sealjuures jääb kaitsealast välja ka Jõeääre (34202:002:0316) ja Tihkani (34202:002:0086) katastriüksusel olev õueala ning sinna juurde kuuluv puudetukk ja õunaaed koos kraavide (jäävad välja 2 m puhvriga keskteljest) ja õuealale viiva teega. Läänepiiriks on Jõeääre ja Tihkani katastriüksustel kraavikaldad ning kõlvikupiir. Lõunapiiriks on jõe kallas. Idapiiriks on alates punktist koordinaatidega 58,79067898 ja 24,14867091 kraaviotste vahelised mõttelised sirged (punktide koordinaadid: 58,79023139 ja 24,15140572; 58,79023139 ja 24,15140572; 58,79037639 ja 24,15148879 ning 58,79058073 ja 24,15127395), kõlvikupiir ning kraav. Selles lõigus arvatakse kaitsealale u 2,3 ha suurune ala, kus on inventeeritud kõrge esinduslikkusega ja väga kõrge looduskaitselise väärtusega lamminiidud. Samas jääb kaitse alt välja varem hoiu- ja loodusala hõlmatud õueala juurde kuuluv puudetukk ja õunaaed, mis looduskaitselist väärtust ei oma (kokku 0,66 ha).

Jõeserva katastriüksuse põhjapiirist alates kuni Männitaguse katastriüksuse (42703:002:0563) läänepiirini kulgeb kaitseala välispiir mööda katastripiiri. Kaitsealalt jäetakse välja seni hoiu- ja loodusalasse kuulunud 1,8 km pikkune Kasari jõe osa ning mõlemal pool jõge olevad väikesed niidulapid (kokku umbes 11,6 ha), kuna sellel alal ei ole seniste inventuuride käigus olulisi loodusväärtusi tuvastatud. Samuti jäetakse kaitse alt välja nimetatud alast u 1,1 km kirdesse jääv 2,7 ha suurune hoiuala lahustükk, mis hõlmab suures ulatuses Sõela talu (42703:002:0520) õueala ning selle ümber olevaid niidualasid, kus 2009. ja 2021. aastal toimunud inventuuri käigus kaitset vajavaid kooslusi ei tuvastatud.

Alates Männitaguse katastriüksuse (42703:002:0563) edelanurgast kulgeb kaitseala välispiir mööda kraavide kaldaid kuni Märjamaa metskond 61 katastriüksusel (88401:001:0810) asuva kraavi otspunktini. Sealjuures jäävad kraavid kaitseala koosseisu (2 m puhvriga keskteljest), et tagada alale jäävate niiskete metsakoosluste veerežiimi soodne seisund. Selles piirilõigus on kraavid omavahel ühendatud mõtteliste sirgetega. Selles piirkonnas jäetakse kaitsealalt välja u 2,2 ha suurune ala eelnimetatud katastriüksuse põhja- ja kirdeosas, kuna sealt ei ole põhjalike inventuuride kohaselt olulisi loodusväärtusi tuvastatud (põhjaosas on tegemist metsateega ning kirdeosas metsaalaga, mis ei vasta elupaigatüübi tunnustele). Lisaks väheneb selles piirkonnas põhikaardi järgi piirikorrigeerimise tulemusena kaitstav ala 0,19 ha ulatuses.

Edasi kulgeb välispiir Märjamaa metskond 61 katastriüksuse nurgapunktist mööda katastriüksuste piire kuni Rumba Veski katastriüksuse (41103:002:0239) nurgapunktini, kust kulgeb mõttelise sirgena kraavil olevasse punkti koordinaatidega 58,75202830 ja 24,15472745. Sealt alates kulgeb piir taas mööda kraave, kusjuures kraavid jäävad kaitsealalt välja (2 m puhvriga keskteljest), kuna on vajalikud kõrval asuva põllumaa teenindamiseks. Kaitsealale arvatakse 22,3 ha suurune varem hoiu- ja loodusalalt välja jäänud ala, kus leidub kaitsealuste linnuliikide, nagu valgeselg-kirjurähni ja musträhni elupaiku ning kujunev elupaigatüüp soostuvad ja soo-lehtmetsad. Samas arvatakse kaitse alt välja varem hoiu- ja loodusalale jäänud 0,5 ha suurune ala, kus looduskaitselisi väärtusi inventuuride kohaselt ei leidu (kraav koos kraaviäärse võsaga, mis elupaigatüübi tunnustele ei vasta).

Katastriüksuseni 16196 Kirbla–Rumba–Vana-Vigala tee (41103:002:0028) jõudes pöörab piir edelasse ning jookseb mööda maantee katastriüksuse põhjaserva kuni jõuab Velise jõe vasakule kaldale. Kaitsealalt jääb välja üle maantee kagu poole jääv seni hoiuala koosseisu kuuluv u 10,8 ha suurune maa-ala, kus inventuuride (2009.a ja 2021. a) kohaselt kaitsealuseid liike ega elupaigatüüpe ei ole. Alal on talu juurde kuuluvad kunagised rohumaad mis väga tugeva

kultuuristamise mõju tõttu poollooduslikuks koosluseks ei kvalifitseeru. Seda ala eraldab ülejäänud kaitsealast ka kõrge nõlvaga tee, mistõttu see ei moodusta kaitsealaga ühtset tervikut.

Edasi on kaitseala välispiiriks Vigala jõe ja hiljem Kasari jõe vasak kallas kuni Raiesmiku katastriüksuseni (41103:002:0065). Seal suundub kaitseala välispiir jõekaldal olevast punktist koordinaatidega 58,73519574 ja 24,07032612 mõttelise sirgena vastaskaldal olevasse punkti koordinaatidega 58,73561061 ja 24,07032803 ning sealt loode pool oleva kraavi otspunkti. Siin jääb põhikaardi järgi piirikorrigeerimise tulemusena kaitsealalt välja varem hoiu- ja looduslale jäänud 0,08 ha suurune ala. Edasi kulgeb piir mööda kraavipervesid, sealjuures on kraavid ühendatud omavahel mõtteliste sirgjoontega. Siinjuures jäävad kraavid kaitsealast välja (2 m puhvriga keskteljest). Erandiks on teeäärne kraav Kitsekivi katastriüksusel (45203:003:0052), kus piir kulgeb mööda kraavi kaldajoont (jääb kaitsealalt välja). Viimase põllukraavi käänupunktist kulgeb piir katastripiirile punkti koordinaatidega 58,74039072 ja 24,04273321. Siit edasi kulgeb piir mööda katastripiire. Erandiks on piirilõik katastriüksusel tunnusega 45203:003:0243, kus piir kulgeb mööda Siilu tee (44101:001:0934) ja Siilu (44101:001:0791) katastriüksuse nurgapunkte ühendavat mõttelist sirget. Selles piirkonnas arvatakse kaitsealale u 88,6 ha suurune ala, kus on aasnelgi kasvukoht, mis kuulub Eesti 10 esinduslikuma kasvukoha hulka.

Alates Kullamaa metskond 4 katastriüksuse (34202:002:0130) nurgapunktist kulgeb piir mõttelise sirgena samas suunas oleva kraavi otspunkti koordinaatidega ning kulgeb edasi mööda kraavipervesid, sealjuures jäävad kraavid kaitsealt välja (2 m puhvriga keskteljest). Kraavil olevast punktist koordinaatidega 58,74967401 ja 24,02185300 kulgeb piir mõttelise sirgena põhja suunas sama katastri nurgapunkti ning järgib siis idasuunas katastripiiri kuni punktini koordinaatidega 58,74981183 ja 24,03688973, sellest punktist kulgeb piir mõttelise sirgena põhjasuunas kõlvikupiirile punkti koordinaatidega 58,75469932 ja 24,03716419. Edasi kulgeb piir kirdesuunas mööda koordinaatpunktide 58,75524511 ja 24,03719919; 58,75653334 ja 24,03995479 ning 58,75723150 ja 24,04461479 vahelisi mõttelisi sirgeid. Edasi kulgeb piir mööda katastriüksuste piire. Selles piirkonnas arvatakse kaitsealale u 174 ha suurune ala, millest 77,8 ha kuulub kaljukotka püsielupaiga sihtkaitsevööndisse ning ülejäänud on kaitseta ala. Tegemist on kaljukotka elupaigaga, kus lisaks on inventeeritud kõrge ja väga kõrge looduskaitse väärtusega Natura elupaigatüübid siirde- ja õõtsiksood ning rabametsad.

Kullamaa metskond 4 katastriüksuse nurgapunktist kulgeb piir mõttelise sirgena Kullamaa metskond 54 katastriüksuse (34202:002:0307) lääne nurka ning sealt mõttelise sirgena põhjasuunas Kullamaa metskond 175 katastriüksuse (34202:002:0325) lõunanurka ning järgib siis katastripiire. Siinjuures jääb kaitsealalt välja, katastripiire arvestades, Pärni katastriüksus (34201:001:0353). Erandina ühendab mõtteline sirge Kullamaa metskond 175 katastriüksuse (34202:002:0325) välispiiril olevat punkti koordinaatidega X: 502479,499 Y: 6516542,368 ning sellest ida poole jääva sama katastriüksuse välispiiril olevat nurgapunkti. Selles lõigus arvatakse kaitsealale u 30 ha suurune varem hoiu- ja looduslale mitte kuulunud ala, kus on inventeeritud väga kõrge looduskaitse väärtusega rabametsad. Samas väheneb selles lõigus katastripiiride järgi korrigeerimise tulemusel kaitstav ala 0,07 ha ulatuses.

Alates Kullamaa metskond 175 katastriüksuse (34202:002:0325) välispiiril olevast punktist koordinaatidega 58,78946616 ja 24,04985659 suundub kaitseala välispiir mõttelistest sirgetest koosneva lõiguna Suitsumetsa katastriüksusel (44101:001:1462) oleva kraavi otsa, läbides seejuures punkte koordinaatidega 58,79309927 ja 24,05479613 ning 58,79610128 ja 24,05922119. Seejärel kulgeb kaitseala välispiir mööda kraavide kaldaid nii, et kraavid jäävad kaitsealalt välja (2 m puhvriga keskteljest). Selles piirkonnas liidetakse kaitsealale juurde u 35,5

ha suurune ala, kus asuvad väga kõrge esinduslikkuse ja looduskaitse väärtusega liigirikkad madalsood, mis on ühtlasi kasvukohaks II kaitsekategooria taimeliikidele nagu täpilise sõrmkäpp (*Dactylorhiza incarnata subsp. cruenta*) ja kuninga-kuuskjalg (*Pedicularis sceptrum-carolinum*) ning III kaitsekategooria käpalistelenagu soo-neiuvaip (*Epipactis palustris*) ja harilik käoraamat (*Gymnadenia conopsea*). Samas arvatakse kaitse alt välja 0,26 ha suurune ala, kus ei leidu looduskaitse väärtusi (tegemist on kraavi äärsel vöös).

Kullamaa metskond 175 katastriüksuse idapiiril asuva Üdruma kraavi käänupunkti kulgeb piir koordinaatide 58,790006616 ja 24,06611418; 58,78904955 ja 24,07404760; 58,78911391 ja 24,07825548 ning 58,78907127 ja 24,07852443 vaheliste mõtteliste sirgetena idasuunas Metsaleisi katastriüksuse (34202:002:0019) loodenurka. Edasi kulgeb välispiir mööda katastriüksuste piire. Erandiks on lõik Metsaleisi katastriüksusel, kus sirge ühendab Kullamaa metskond 199 (34202:002:0348) katastriüksuse loodenurka Metsaleisi kirdenurgaga. Erand on ka Leheserva katastriüksusel (34202:002:0314), kus katastriüksuse lääne küljes kulgeb piir teeääres 10 m puhvriga tee keskteljest. Lisaks ühendab mõtteline sirge katastriüksuse põhja osas punkti koordinaatidega 58,796574 ja 24,077120 sama katastriüksuse põhjapiiril oleva nurgapunkti. Katastripiiride järgi korrigeerimise tulemusel väheneb selles lõigus kaitstav ala 0,4 ha ulatuses. Kaitse alt arvatakse siin välja varem loodusalale kuulunud 0,2 ha suurune ala teeservas, kus looduskaitse väärtuseid ei leidu.

Leheserva katastriüksuse idaservas kulgeb kaitseala välispiir katastriüksuse põhjaservast lõunaserva mööda elektriliini kaitsevööndi (10 m puhver keskteljest) serva, elektriliin koos kaitsevööndiga jääb kaitsealalt välja. Seejärel suundub kaitseala välispiir taas edasi mööda katastriüksuste välispiire. Erandiks on lõik elektriliini ja Kullamaa metskond 199 katastriüksuse (34202:002:0348) kirdenurga vahel, mida ühendab koordinaatide 58,79530226 ja 24,10161142 ning 58,793123 ja 24,102427 vaheline mõtteline sirge. Põhikaardi ja katastripiiri järgi korrigeerimise tulemusel väheneb selles lõigus kaitstav ala 0,01 ha ulatuses. Siin liidetakse kaitsealale 121,1 ha suurune Üdruma suur-konnakotka püsielupaik, kus lisaks kaitsealale linnuliikidele on inventeeritud kõrge esinduslikkuse ja looduskaitse väärtusega soostuvad ja soo-lehtmetsad. Lisaks liidetakse kaitsealale püsielupaigast põhja poole jääv 39 ha suurune loodusalale kuuluv metsala ning püsielupaigast ida poole jääv 14 ha suurune metsala, kus on inventeeritud kõrge looduskaitse väärtusega ning suur-konnakotka püsielupaigas inventeeritud metsakooslusega terviku moodustavad soostuvad ja soo-lehtmetsad.

Õeruma oja jõudes suundub kaitseala välispiir Kullamaa metskond 182 katastriüksuse (34202:002:0318) kirdenurgast mõttelise sirgena oja kaldal olevasse punkti koordinaatidega 58,78703153 ja 24,10328020 ning kulgeb siis edasi mööda Õeruma oja vasakut kallast, sealjuures jääb oja kaitseala koosseisu. Üdruma-Laastre teeni jõudes suundub kaitseala välispiir alates punktist koordinaatidega 58,77740756 ja 24,08406671 mööda teeäärt 10 m puhvriga tee keskteljest (tee jääb kaitsealalt välja). Siinjuures jääb kaitse alt välja varem hoiu- ja loodusalale kuulunud 0,9 ha suurune ala, kus looduskaitse väärtuseid ei ole, tegemist on üle oja jääva põllu ning metsa servaga ning tee ja teekraavidega. Punkti koordinaatidega 58,77471932 ja 24,08418025 jõudes kulgeb piir mõttelise sirgena ida suunas Hansu-Kalda katastriüksuse (34202:002:0363) nurgapunkti. Edasi kulgeb piir mööda katastripiire, kuni jõuab taas Hansu-Kalda katastriüksuse (34202:002:0363) ja Kasari jõe ristumiskohta (punkti koordinaatidega 58,77427967 ja 24,09888686). Katastripiiri järgi korrigeerimise tulemusel väheneb selles lõigus kaitstav ala 0,004 ha ulatuses.

Vastavalt kaitse-eeskirjale koosneb Käntu-Kastja looduskaitseala tulenevalt kaitse-eesmärgist, kaitsekorra eripärast ja majandustegevuse piiramise astmest kolmest sihtkaitsevööndist (Käntu, Üdruma ja Läti) ja ühest piiranguvööndist (Käntu-Kastja).

Sihtkaitsevööndite eesmärk on looduslike ja poollooduslike koosluste ning kaitstavate liikide elupaikade säilitamine. Elupaikade säilitamise kaudu hoitakse tüüpilist maastikuilmet ja kaitstakse kogu looduse mitmekesisust. Sihtkaitsevöönditesse on arvatud kõrgeima looduskaitse väärtusega piirkonnad, kus asuvad I ja II kaitsekategooria ning linnudirektiivi I lisa liigid ning väärtuslikud loodusdirektiivi elupaigatüübid.

Üdruma sihtkaitsevöönd (254,5 ha) koosneb kahest lahustükist, neist suurem (173,1 ha) hõlmab senise Üdruma suur-konnakotka püsielupaiga ning osa sellest põhja poole jäävast Leheserva katastriüksusest (34202:002:0314). Seal on sihtkaitsevööndisse hõlmatud väga kõrge esinduslikkusega soostuvad ja soo-lehtmetsad, lisaks on sellesse sihtkaitsevööndisse piiritletud keskmise esinduslikkusega (eeskätt suhtelise nooruse tõttu), kuid kõrge üldise looduskaitse väärtusega soostuvad ja soo-lehtmetsad, mis saavutavad edaspidi loodusliku arengu tagajärjel kindlasti kõrgema esinduslikkuse. Lahustüki põhja-, ida- ja läänepiiriks on kaitseala välispiir. Edela- ja lõunaosas piirneb sihtkaitsevöönd Käntu-Kastja piiranguvööndiga. Seal kulgeb vööndipiir mööda Üdruma–Laastre teed (puhvriga 10 m keskteljest), ristudes Kullamaa metskond 182 katastriüksusel oleva metsarajaga, suundub edasi mööda seda. Raja lõpust kulgeb piir mõttelise sirgena u 210 m kirdes asuva kraavi otspunkti ning suundub mööda kraavide kaldaid (kraavid jäävad välja 2 m puhvriga keskteljest), kusjuures punktist koordinaatidega 58,78495561 ja 24,09584026 kulgeb piir mõttelise sirgena põhjapoolse kraavi otsa.. Jõudes mööda kraavi kallast Kullamaa metskond 199 (34202:002:0348) katastriüksuse piirini kulgeb vööndipiir mööda katastriüksuste piire kuni kaitseala välispiirini.

Teine lahustükk (81,4 ha) on moodustatud senisest Kastja suur-konnakotka ringikujulisest püsielupaigast ning kõrge esinduslikkusega ja alles kujunevast soostuvate ja soo-lehtmetsade elupaigatüübi metsast. Selle lahustüki idapiiriks on alates Kullamaa metskond 175 katastriüksusel (34202:002:0325) punktist koordinaatidega 58,78233121 ja 24,07968898 Üdruma–Laastre tee (jääb vööndist välja 10 m puhvriga keskteljest). Kagu- ja lõunapiiriks on tee ja Kullamaa metskond 196 katastriüksuse (34202:002:0334) ristumisest katastriüksuse piir. Öeruma ojani jõudes (punktist koordinaatidega 58,77149213 ja 24,07308862) kulgeb piir mööda oja kallast. Edela- ja läänepiiriks on alates oja ja kraavi ristumisest kraavide kaldad (jäävad sihtkaitsevööndisse 2 m puhvriga keskteljest). Põhjapiiriks on Kullamaa metskond 175 katastripiir ning kraavi ja katastripiiri ühendav mõtteline sirge. Lahustükk piirneb peaaegu kõikidest külgedest Käntu-Kastja piiranguvööndiga.

Suurim sihtkaitsevöönditest on **Käntu sihtkaitsevöönd** (1878,6 ha), mis koosneb viiest lahustükist. Kaitseala kirdeosas asuvad kaks väiksemat lahustükki, mis jäävad suuremas osas ühe katastriüksuse, Kullamaa metskond 195 (34202:002:0335), piiresse. Kõige kirdepoolsema lahustüki (22,8 ha) ida- ja lõunapiiriks on kaitseala välispiir ning põhja- ja loodepiiriks nimetatud katastriüksuse piir, kuni katastriüksuse nurgapunktist (koordinaatidega 58,78945481 ja 24,15793746) kulgeb piir mõttelise sirgena kraavi kaldale (punkti koordinaatidega 58,78900175 ja 24,15815190), kust edasi kulgeb piir mööda kraavi kallast (kraav jääb sihtkaitsevööndisse 2 m puhvriga keskteljest). Kraavi lõpust kulgeb piir mõttelise sirgena kraavile välispiiril. Teine lahustükk (7,9 ha) jääb eelmisest läänepoolsele ning selle lõunapiiriks on välispiir ja lääne- ning põhjapiiriks katastriüksuse piir. Idapiir kulgeb alguses mööda katastripiiri ja hiljem mööda kraavi kallast (kraav jääb sihtkaitsevööndisse 2 m puhvriga keskteljest). Siinjuures on katastripiiri nurgapunkt kraaviotsaga ühendatud mõttelise sirgega

ning kraavi lõpust kulgeb piir samuti mõttelise sirgena kraavile välispiiril. Siin piirkonnas on sihtkaitsevööndisse hõlmatud kõrge ja arvestatava esinduslikkusega ning alles kujunevad soostuvad ja soo-lehtmetsad, arvestatava esinduslikkusega, kuid väga kõrge looduskaitsealise väärtusega künnapuuenamusega vanad laialehised metsad ning osaliselt ka kõrge esinduslikkusega künnapuudega lamminiidud.

Kolmas ja ühtlasi ka suurim lahustükk (679,4 ha) asub kaitseala lääneosas. Seal on sihtkaitsevööndisse piiritletud peamiselt väga kõrge kuni keskmise looduskaitsealise esinduslikkusega siirdesoo- ja rabametsad, vanad loodusmetsad, soostuvad ja soo-lehtmetsad ning haruldased künnapuuenamusega vanad laialehised metsad, kui ka väga kõrge esinduslikkusega siirde- ja õõtsiksoo. Lisaks on sellesse sihtkaitsevööndisse arvatud kaljukotka elupaik, väikese-konnakotka püsielupaigad ja metsise elupaik ning paljude teiste kaitsealuste linnu- ja taimeliikide elupaigad ja kasvukohad.

Lahustüki läänepiiriks on alates Kullamaa metskond 194 katastriüksuse (45203:003:0164) edelanurgast, kraavilt punktist 58,73796959 ja 24,06835318 kuni katastriüksuse 45203:003:0243 idapiirini kraavide kaldad, kusjuures kraavid jäävad sihtkaitsevööndist välja 2 m puhvriga keskteljest. Erandina on kraavide otsad omavahel ühendatud mõtteliste sirgetena läbi Kullamaa metskond 194 ja Kullamaa metskond 117 (45203:003:0152) nurgapunkti. Katastriüksuse 45203:003:0243 idapiirilt punktist koorinaatidega 58,74539581 ja 24,04531778 kulgeb piir mööda välispiiri. Idast piirneb see lahustükk Käntu-Kastja piiranguvööndiga. Seega lates Kullamaa metskond 175 katastriüksuse (34202:002:0325) põhjapiirilt punktist koordinaatidega 58,78940777 ja 24,04949994 kulgeb piir mööda teeäärt (tee jääb sihtkaitsevööndist välja 10 m puhvriga keskteljest). Pärni katastriüksuseni jõudes kulgeb piir mööda katastriüksuste piire, kuni Kullamaa metskond 198 (34202:002:0337) katastriüksuse kagunurgani. Sealt kulgeb piir mõttelise sirgena kraavi otsa ja kulgeb edasi mööda kraavikaldaid (kraavid jäävad sihtkaitsevööndisse 2 m puhvriga keskteljest). Kraavid on omavahel ühendatud mõtteliste sirgetega. Erandina kulgeb piir Kaldapealse katastriüksusel (34202:002:0360), kus mõttelise sirgega kulgeb piir kraavilt alates punktist koordinaatidega 58,76599446 ja 24,06602818 edelasuunas paikneva kraavi otsa. Alates viimase kraavi lõpust Kaldapealse katastriüksusel kulgeb piir mööda Kasari jõe kallast (jääb sihtkaitsevööndist välja). Jõudes Metskurvitsa katastriüksuse (45203:003:0165) põhjapiirini kulgeb piir mööda katastriüksuste piire. Erandina kulgeb piir Metskurvitsa katastriüksusel alates idapiirilt punktist koordinaatidega 58,74020505 ja 24,07056996 mööda kõlvikupiiri, kuni sama katastriüksuse nurgapunkti. Lõunapiiriks on taas katastriüksuste piir.

Käntu sihtkaitsevööndi neljas lahustükk (133,8 ha) jääb Käntu soost loodesse. Piirneb lääne-, põhja- ja kirdeosas Käntu-Kastja piiranguvööndiga ning idaosas välispiiriga ja lõunaosas Läti sihtkaitsevööndiga. Läänepiiriks on alates Lihula metskond 222 katastriüksuse (41101:001:0362) nurgapunktist katastriüksuste piir. Erandiks on lõik Kaltre katastriüksusel (41103:002:0259), kus katastriüksuse nurgapunkte ühendab mõtteline sirge. Alates Kaltre katastriüksuse põhjapiiri ja kraavi ristumisest kulgeb piir mööda kraavide kaldaid (2 m puhvriga keskteljest). Siinjuures jäävad kraavid kuni ristumiseni punktis 58,76432688 ja 24,08309730 sihtkaitsevööndisse, sealt edasi sihtkaitsevööndist välja. Alates ristumisest punktis koordinaatidega 58,76476300 ja 24,08677775 jäävad kraavid taas sihtkaitsevööndisse. Kraavi lõpust punktist koordinaatidega 58,76439998 ja 24,08417026 kulgeb piir mõttelise sirgena loodesse jääva kraavi otsa ning kulgeb edasi mööda kraavi (jääb vööndist välja 2 m puhvriga keskteljest). Jõudes Kase katastriüksuse (34202:002:0470) lõunapiirile punkti koordinaatidega 58,76667048 ja 24,08162724 kulgeb piir mööda katastriüksuste piiri. Erandiks on lõik Kullamaa metskond 217 katastriüksusel (34202:002:0339), kus katastripiirilt punktist

koordinaatidega 58,76829385 ja 24,08381860 kulgeb piir mõttelise sirgena punkti koordinaatidega 58,76893700 ja 24,08552901 ning sealt sama katastriüksuse nurgapunkti. Kirdepiir kulgeb Linnu katastriüksuse (34202:002:0224) kirdenurgast mõttelise sirgena kagusuunas kaitseala välispiiriks olevale kraavile. Siit alates on piiriks kraavid ja nende vahelised mõttelised sirged. Kuni ristumiskohani punktis koordinaatidega 58,76494923 ja 24,10154626 jäävad kraavid Käntu sihtkaitsevööndisse, sealt edasi Käntu sihtkaitsevööndist välja. Kraavide ristumiskohast punktis koordinaatidega 58,76143175 ja 24,07841378 suundub piir mõttelise sirgena edelasse taas Lihula metskond 222 katastriüksuse nurgapunkti.

Käntu sihtkaitsevööndi viimane viies lahustükk (582,8 ha) hõlmab Käntu sood ümbritsevat väärtuslike soostuvate ja soo-lehtmetsadega ning vanade loodusmetsadega ala. Lisaks on sellesse Käntu sihtkaitsevööndi lahustükki arvatud Rumba väike-konnakotka püsielupaigad ning suurel hulgal erinevate kaitsealuste liikide elupaiku ja kasvukohti.

Selle lahustüki põhja- ja idapiiriks on alates Looritsa metsatee äärsel kraavil olevast punktist koordinaatidega 58,76278481 ja 24,11572517, kuni Rumba Veski katastriüksuse (41103:002:0239) kaguosas paikneva kraavini (punktini koordinaatidega 58,74401920 ja 24,16036406) kaitseala välispiir.

Kraavil olevast punktist algab Käntu sihtkaitsevööndi viienda lahustüki lõunapiir, mis piirneb Käntu-Kastja piiranguvööndiga ning kulgeb mööda kraave, kuni jõuab Mäealuse katastriüksuse (41103:002:0233) läänenurka.. Sealjuures jäävad kraavid (2 m puhvriga keskteljest) Käntu sihtkaitsevööndisse ning on omavahel otstest ühendatud mõtteliste sirgetega. Järgnevalt on välja toodud erandid. Erandiks on lõik Lihula metskond 228 katastriüksusel, seal olevate kraavide ristumiskohast punktis koordinaatidega 58,73591831 ja 24,13471698 kulgeb piir mõttelise sirgena Lihula metskond 384 katastriüksuse (41103:002:0137) loodenurka ning järgib siis katastriüksuste piire, kuni katastriüksuse 41103:002:0216 piiri ja kraavi ristumiseni punktis koordinaatidega 58,73440425 ja 24,13181029. Erandina kulgeb piir ka Ülejõe katastriüksusel (41103:002:0318), kus kraavi lõpust suundub kõlvikupiirile, järgib seda ning kõlvikul olevast punktist koordinaatidega 58,73392641 ja 24,12292223 kulgeb mõttelise sirgena sama katastriüksuse nurgapunkti. Sealt edasi on piiriks katastriüksuste piirid, kuni punktini koordinaatidega 58,73419407 ja 24,11905424. Kaselaane katastriüksuselt (41103:002:0002) kraavil olevast punktist koordinaatidega 58,73971383 ja 24,1196758 kulgeb piir mõtteliste sirgetena lääne suunas läbides kraavide otspunkte. Niisamuti ühendab mõtteline sirge Lihula metskond 226 katastriüksusel (41101:001:0366) asuvat kraavi punktist koordinaatidega 58,74272887 ja 24,11562207 Ritsika katastriüksuse (41103:002:0240) kraaviga punktis koordinaatidega 58,74253948 ja 24,11174621. Mõtteline sirge ühendab veel Ritsika katastriüksusel olevat kraavi punktist koordinaatidega 58,74117963 ja 24,11057499 Tõnne katastriüksusel (41103:002:0381) asuva kraavi otsaga. Tõnne katastriüksusel ühendab kraave koordinaatpunktide 58,73911765 ja 24,10752448 ning 58,73934848 ja 24,10576479 vaheline mõtteline sirge. Lihula metskond 225 katastriüksusel (41101:001:0365) asuvat kraavi punktist koordinaatidega 58,73945102 ja 24,10435711 ühendab Ritsika katastriüksusel oleva kraaviga punktis koordinaatidega 58,74039209 ja 24,10047877 mõtteline sirge. Sama kraav on ühendatud veidi põhjapoolt ühendatud katastriüksuse 41103:002:0402 kraaviga koordinaatpunktide 58,74093690 ja 24,10094812 ning 58,74201378 ja 24,09477024 vahelise mõttelise sirgega. Katastriüksuse 41103:002:0402 lõunapiiril punktist koordinaatidega 58,73959378 ja 24,09221551, kuni Lihula metskond 222 katastriüksuse (41101:001:0362) läänenurgani kulgeb piir mööda katastriüksuste piire. Siinjuures on katastriüksuste piirid ühendatud koordinaatpunktide 58,74304912 ja 24,08478473 ning 58,74402542 ja 24,08341960 vahelise mõttelise sirgega.

Lääneosas piirneb Käntu sihtkaitsevööndi viies lahustükk alguses endiselt Käntu-Kastja piiranguvööndiga, sealjuures on piiriks kõlvikupiir. Lihula metskond 222 katastriüksuse läänenurgast kulgeb piir mõttelise sirgena üle kraavi kõlvikupiirile punkti koordinaatidega 58,74717684 ja 24,07234826. Kõlvikupiirilt punktist koordinaatidega 58,75226256 ja 24,07237747 kulgeb sihtkaitsevööndi piir mõttelise sirgena sama katastriüksuse nurgapunkti ning suundub siis mõttelise sirgena idasse ning alates kraavil olevast punktist koordinaatidega 58,75238126 ja 24,07595248 järgib sihtkaitsevööndi piir kraave. Kraavid jäävad sihtkaitsevööndisse 2 m puhvriga keskteljest ning on omavahel otstest ja käänupunktidest ühendatud mõtteliste sirgetega.

Läti sihtkaitsevöönd (665,6 ha) hõlmab põhiliselt Käntu sood ning Käntu kaljukotka püsielupaikasad. Lisaks jäävad sellesse sihtkaitsevööndisse väärtuslikud vanad loodusmetsad, soostuvad ja soo-lehtmetsad ning sood ümbritsevad rabametsad. Samuti teiste kaitsealuste liikide, nagu näiteks sookure, hallpea-rähni, väike-kärbsenäpi ja kuradi-sõrmkäpa elupaigad ja kasvukohad.

Läti sihtkaitsevöönd piirneb lõuna- ja idapoolt ning osaliselt ka põhjapoolt Käntu sihtkaitsevööndiga. Lääne poolt Käntu-Kastja piiranguvööndiga ning põhjapoolt ka osaliselt välispiiriga. Selle sihtkaitsevööndi piiritlemisel on põhiliselt kasutatud kraave ning nendevahelisi mõttelisi sirgeid. Põhjapiiriks on alates kraavil olevast punktist koordinaatidega 58,76494923 ja 24,10154626 kaitseala välispiir (kraavid jäävad Läti sihtkaitsevööndisse 2 m puhvriga keskteljest). Alates kraavil olevast punktist koordinaatidega 58,76278481 ja 24,11572517 kulgeb Läti sihtkaitsevööndi piir mööda kraave nii, et kraavid jäävad Läti sihtkaitsevööndist välja 2 m puhvriga keskteljest. Alates kraavil olevast punktist koordinaatidega 58,75238126 ja 24,0795248 kulgeb piir mõttelise sirgena läänepoolse Lihula metskond 222 katastriüksuse nurgapunkti ning kulgeb siis mööda sama katastriüksuse piiri kuni nurgapunktist koordinaatidega 58,75692021 ja 24,06790065 kulgeb mõttelise sirgena kirdepoole kraavile punkti koordinaatidega 58,76143175 ja 24,07841378. Edasi kulgeb piir mööda kraavide kaldaid ning kraavid jäävad Läti sihtkaitsevööndisse 2 m puhvriga keskteljest.

Käntu-Kastja piiranguvöönd (1093,6,3 ha) hõlmab majanduslikult kasutatavaid alasid, kus on hoonestus ja muud rajatised, põllumaad ning välja kujunemata ja looduskaitse seisukohalt vähem väärtuslikud elupaigad, mis on siiski olulised koosluste ja kogu ala tervikliku kaitse tagamiseks. Piiranguvöönd toimib sihtkaitsevööndi puhveralana. Lisaks on piiranguvööndisse tsoneeritud kaitsealale jäävad jõed koos nende ümbruses leiduvate kohati kõrge ja väga kõrge väärtusega lamminiitidega. Samuti olulised kaitsealuste liikide kasvukohad, mille kaitse tagamiseks ei ole vaja rakendada sihtkaitsevööndi piiranguid. Muu hulgas on piiranguvööndisse arvatud kaitseala loodeosas asuvad kohati kõrge ja väga kõrge väärtusega niisked niidukooslused. Neid alasid eraldab ülejäänud väärtuslikest aladest kohati kuni 900 m laiune peamiselt halli lepa enamusega mets, mis on looduskaitsealiselt väheväärtuslik. Lisaks on nende koosluste peale uute maaparandussüsteemi kraavide rajamise välistatud planeeritava kaitsekorraga, seega on peamised kooslustele mõjuvad ohutegurid ohjatud ning säilimine ka piiranguvööndi kaitsekorraga tagatud.

Käntu-Kastja piiranguvöönd koosneb kahest lahustükist. Suurem lahustükk (1004,9 ha) kulgeb läbi kaitseala järgides jõe kulgemist. Algab kaitseala lõunaosast, kus selle põhjapiiriks on Käntu sihtkaitsevööndi lõunapiir (metsa ja rõhuma vaheline piir) ning lõunapiiriks on kaitseala välispiir (jõgi). Edasi kulgeb piiranguvöönd läbi kaitseala, hõlmates Kasari jõe koos seda ümbritsevate niiskete niidukooslustega. Seal piirneb Käntu-Kastja piiranguvöönd ida ja lääne

poolt Käntu sihtkaitsevööndi lahustükkidega ja ka Läti sihtkaitsevööndiga. Kaitseala loodeosas kulgeb piiranguvöönd ümber Üdruma sihtkaitsevööndi väiksema lahustüki, hõlmates metsanoorendikke, madalama esinduslikkusega niidukooslusi ning sihtkaitsevööndi lahustükkide vahele jäävat Üdruma–Laastre teed. Seal on piiranguvööndi põhja- ja idapiiriks kaitseala välispiir. Kaitseala kirdeosas hõlmab piiranguvöönd taas Kasari jõge koos seda ümbritsevate lamminiitudega. Seal on piiranguvööndi põhjapiiriks välispiir ning lõunapiiriks osaliselt Käntu sihtkaitsevööndi piir ja osaliselt välispiir.

Väiksem lahustükk (88,7 ha) asub kaitseala edelaosas rohumaadel ja peamiselt on selle lahustüki piiritlemisel kasutatud kraavide kaldaid. Põhja- ja idapoolt piirneb see Käntu sihtkaitsevööndiga ning lõuna- ja läänepiiriks on välispiir. See piiranguvööndi lahustükk on moodustatud Eestis 10 kõige olulisema leiukoha hulka kuuluva aasnelgi kasvukoha kaitse tagamiseks.

2.5. Kaitsekord

2.5.1. Kaitsekorra kavandamine

Kaitsekorra väljatöötamisel on arvestatud kaitsealal asuvaid loodusväärtusi. Haudelinnustiku kohta pärinevad andmed 2009. ja 2020. aastal toimunud inventuuridest (eksperdid Renno Nellis, Triin Paakspuu, Marju Pajumets, Ülo Väli, Tarvo Valker, Hannes Pehlak, Mihkel Jürgens, Arne Tuule, Triin Leetmaa, Olavi Vainu ja Gunnar Sein). I kaitsekategooria liikide puhul vastavalt kas iga-aastastest või paari aastase intervalliga toimuvatest pesade vaatlustest. Metsakoosluste kohta pärinevad andmed 2009., 2012., 2015. ja 2020. aastal toimunud metsaelupaigatüüpide inventuuridest (eksperdid Taimo Törnpu, Renno Nellis, Anni Kurisman, Tõnis Ruber, Helle Rennu ja Kadi Lehtpuu). Poollooduslike koosluste ja kaitsealuste taimeliikide kohta pärinevad andmed 2009., 2012., 2017. ja 2020. aastal toimunud inventuuridest (eksperdid Vivika Meltsov, Kaili Kattai, Kaie Kattai, Meeli Mesipuu, Thea Kull, Karin Kaljurand, Oliver Parrest ja Mare Leis). Madalsoode kohta pärinevad kõige uuemad andmed eelnevalt viidatud poollooduslike koosluste inventuurist, kui kaardistati ka kõik senisele Käntu-Kastja hoiualale jäävad liigirikkad madalsood. Rabade ning siirde- ja õõtsiksoode kohta pärinevad andmed 1997. aastast (eksperdid Toomas Kukk ja Leho Luigujõe) ning 2019. aastast (Tõnu Ploompuu ja Arvo Talalaev).

Samuti on kaitsekorra välja töötamisel arvestatud kaitseala tsoneeringu ja kaitse-eeskirja kohta koostatud eksperdiarvamusega (Indrek Sell, 2015). Kaitse-eeskirja kohta koostatud eksperdiarvamuse kohaselt tuleks tulevase kaitseala kaitse-eesmärkide hulgast jätta välja rohunepp, kes on kehtiva kaitsekorra kohaselt nii Käntu-Kastja hoiuala kui ka linnuala kaitse-eesmärk. Põhjuseks on ekspert märkinud, et liiki pole alal enam kohatud. Rohuneppi kohati planeeritaval kaitsealal viimati 1990. aastatel, liigi elupaiku kontrolliti 2009. aastal ning siis rohuneppi alal enam ei kohatud. Tõenäoliselt on rohunepi asurkond praegu planeeritaval kaitsealal välja surnud ning selle põhjuseks on liigi asurkonna üldine arvukuse vähenemine ja kaitseala liigniiskete luhaniitude vähesus. Siiski leidub alal ka rohunepi jaoks sobilikke niiskeid luhaniite ning planeeritava kaitseala taastasustamine rohunepi poolt on tõenäoline, kui liigi asurkond hakkab taastuma ning ala luhaniidud on järjepidevalt hooldatud (juba praegu hooldatakse valdavat osa piirkonna luhtadest). Kuna praegu on olemas võimalused rohunepi asurkonna taastumiseks, on otstarbekas liik endiselt ala kaitse-eesmärgiks jätta.

Kaitse-eeskirjaga kehtestatavad piirangud on sätestatud ulatuses, mis tagab kaitsealal asuvate liikide ja looduslike elupaikade soodsa seisundi ning on proportsionaalne saavutatavale efektile.

Kaitseala kaitse-eeskiri seab kitsendused omandiõigusele (Eesti Vabariigi põhiseaduse § 32; edaspidi *PS*). Keskkonda mõjutava tegevuse õigusliku regulatsiooni aluseks on *PS* §-st 5 tulenev loodusvarade ja loodusressursside kui rahvusliku rikkuse säästva kasutamise põhimõte. Elu- ja looduskeskkonna säästmise ja sellele tekitatud kahju hüvitamise kohustus tuleneb *PS* §-st 53. Tulenevalt *PS* §-dest 5, 32 ja 53 ning keskkonnaseadustiku üldosa seaduse ja LKS alusel võib omandiõigust piirata. Omandiõiguse põhiolemuse säilimiseks peavad seadusest tulenevad piirangud olema proportsionaalsed ehk piirangu eesmärgi saavutamiseks sobivad, vajalikud ja mõõdukad. Kaitse-eeskirjaga piirangute seadmise eesmärk on alal leiduvate loodusväärtuste säilimine. Ühtlasi täidetakse direktiivist 92/43/EMÜ riigile tulenev kohustus tagada loodusväärtuste kaitse Natura 2000 võrgustiku alal. Neid eesmärke saab lugeda õiguspäraseks, kuna abinõud, mis soodustavad eesmärgi saavutamist, on õiguslikult sobivad: kaitseala moodustamine ja loodusväärtusi kahjustavate tegevustele piirangute seadmine aitab kaasa kaitseala eesmärkide täitmisele. Abinõu on vajalik, kui eesmärki ei ole võimalik saavutada mõne teise isikut vähem koormava abinõuga, mis on vähemalt sama efektiivne. Kaitse-eeskirja regulatsiooni eesmärgi (loodusväärtuste säilimine) täitmiseks ei ole muid vähemalt sama efektiivseid, kuid isikuid vähem koormavaid meetmeid. Abinõu mõõdukuse üle otsustamiseks tuleb kaaluda ühelt poolt isikutele antud õigusesse sekkumise ulatust ja intensiivsust, teiselt poolt aga eesmärgi tähtsust. Eesti ja Euroopa loodusväärtuste säilimine on oluline eesmärk. Alale kaitse tagamisega ja tegevustele piirangute seadmisega ala loodusväärtused säilivad, loodusväärtusi kahjustavate tegevuste elluviimisel need hävivad.

Metsamajandusliku ettevõtluse korral on teada risk, et tegevust ei saa võimaldada juhul, kui see kahjustab loodust või elukeskkonda. Ettevõtlusvabadus ei anna isikule õigust nõuda rahvusliku rikkuse ega riigi vara kasutamist oma ettevõtluse huvides. Omandiõigus ja ettevõtlusvabadus ei ole piiramatud õigused. Kaitse-eeskirjaga alale seatud eesmärk kaalub üles omandiõiguse ja ettevõtlusvabaduse riive.

Vastavalt kaitsekorra eripärale ja majandustegevuse piiramise astmele on kavandatud kaitseala jagatud kolme sihtkaitsevööndisse (Käntu, Läti ja Üdruma) ning ühte piiranguvööndisse (Käntu-Kastja).

Seniste kaitstavate alade piiride muutmiseks ja kaitsekorra uuendamiseks muudetakse eelnõukohase määrusega Vabariigi Valitsuse 28. veebruari 2006. a määrust nr 59 „Hoiualade kaitse alla võtmine Lääne maakonnas” ja tunnistatakse kehtetuks selle § 1 lõike 1 punkt 16 ja määruse lisas esitatud Käntu-Kastja kaart. Lisaks muudetakse Vabariigi Valitsuse 27. juuli 2006. a määrust nr 175 „Hoiualade kaitse alla võtmine Rapla maakonnas” ja tunnistatakse kehtetuks selle § 1 lõike 1 punkt 10 ja määruse lisas esitatud Käntu-Kastja kaart.

Kaitse-eeskirja eelnõuga ei reguleerita pilliroo ega adru varumist, kuna adru kaitsealal ei kasva ning pilliroogu ei kasva seal sellisel hulgal, et selle varumist tuleks eraldi reguleerida.

2.5.2. Kaitsekorra üldpõhimõtted

Inimestel on lubatud viibida kogu kaitsealal, välja arvatud Läti sihtkaitsevööndis kaljukotka pesitsusajal 15. veebruarist 31. juulini ning Üdruma sihtkaitsevööndis suur-konnakotka pesitsusajal 15. märtsist 31. augustini. Mõlema liigi puhul on häirimine pesitsusperioodil väga oluline ohutegur ning haudumise kõige tundlikumas faasis piisab pesitsuse nurjamiseks ühestainsast ettevaatamatust käigust pesa lähedusse¹⁰⁰. Viibimispiirang ei kehti järelevalve- ja

¹⁰⁰ Sein, G. (Kotkaklubi). 2018. Kaljukotka (*Aquila chrysaetos*) kaitse tegevuskava 2019–2023.

¹⁰⁰ Väli, Ü. 2020. Suur-konnakotka (*Clanga clanga*) kaitse tegevuskava 2021–2025.

päästetöödel ning kaitseala valitsemise ja kaitse korraldamisega seotud tegevusel ning kaitseala valitseja nõusolekul teostataval teadustegevusel. Käntu sihtkaitsevööndis, kus asuvad väike-konnakotka pesapaigad, liikumispiranguid ei ole. Kaljukotka kaitse tegevuskava kohaselt on sobiv kaitsekord avamaal ligikaudu 2 kilomeetri raadiuses ja puistus vähemalt 500 meetri raadiuses pesast sihtkaitsevöönd, mis välistab majandustegevuse ja võimaldab seada liikumispirangu pesitsusperioodiks. Seega on moodustatud liikumispiranguga Läti sihtkaitsevöönd, mis hõlmab kaljukotka jaoks olulist Käntu sood. Suur-konnakotka kaitse tegevuskava kohaselt on sobiv kaitsekord sihtkaitsevöönd, mis hõlmab suurkonnakotka pesapuud ning seda ümbritsevat elupaika reeglina 500 m kaugusel pesast, sobiva puistu puudumise korral vähemalt 250 meetri raadiuses pesast. Kaitsealadel võiks sihtkaitsevööndi ulatus ümber pesapuu olla sobivas pesapuistus isegi kuni 1 km ulatuses. Kuna pesitsusaegne häirimine on oluline ohutegur on vajalik liikumispirangu seadmine pesitsusperioodiks¹⁰¹. Väike-konnakotka seisund on Eestis stabiilsem, kui suurel-konnakotkal ning see liik ei ole häirimise suhtes nii tundlik, kuid siiski on oluline, et kõige tundlikumal perioodil pesitsuse algusfaasis aprillist mai lõpuni, ei häiritaks pesitsust¹⁰². Samuti ei ole proportsionaalselt nii suurele alale nagu Käntu sihtkaitsevöönd liikumispirangu seadmine õigustatud ja eraldi sihtkaitsevööndi laigukesi teha aladele, kus kotkad pesitsevad ei ole üheselt mõistetavuse mõttes otstarbekas. Seega on üldiselt Käntu sihtkaitsevööndis lubatud viibida, kuid kui peale kaitse-eeskirja kinnitamist leitakse I kaitsekategooria kaitsealuse linnuliigi pesapaik, mis asub sihtkaitsevööndis lähtutakse looduskaitsealades toodud isendikaitsest ning seega on keelatud lindude tahtlik häirimine, eriti pesitsusperioodil ning pesade ja munade tahtlik hävitamine ja kahjustamine. Kui I kaitsekategooria kaitsealuse linnuliigi pesapaik leitakse piiranguvööndis või väljaspool kaitseala moodustatakse selle ümber tulenevalt looduskaitsealadest ringikujuline püsielupaiga sihtkaitsevöönd ning seal hakkab kehtima liikumispirang (pesitsusperioodil 15. märtsist 31. augustini).

Telkimine ja lõkke tegemine on kaitsealal lubatud õue- ja haritavaal maal ja kohas, mis on kaitseala valitseja nõusolekul selleks ette valmistatud ja tähistatud. Füüsilise isiku või eraõigusliku juriidilise isiku omandis oleval kinnisasjal (sh õuealal) telkimisel ja lõkke tegemisel tuleb arvestada keskkonnaseadustiku üldosa seaduse §-des 35 ja 36 sätestatuga. Telkimine ja lõkke tegemine selleks ette valmistamata ja tähistamata kohas on lubatud kaitseala valitseja nõusolekul. Reguleerimata telkimine ja lõkke tegemine kaitsealal seavad ohtu kaitseväärtuste säilimise, kuna suureneb negatiivne mõju kooslustele (tallamine, prahistamine, koosluste paigutine hävitamine, puude raie või lamapuidu kasutamine lõkke tegemise eesmärgil jne) ja kaitsealuste liikide elupaikadele. Telkimine ja lõkke tegemine õue- ja haritavaal maal selleks ettevalmistamata kohas on lubatud, kuna seal ei kahjusta need tegevused kaitse-eesmärkide saavutamist. Ettevalmistamata kohas võib lõket teha kaitse korraldamisega seotud tegevustel, näiteks koosluste hooldustöödel, raiejäätmete või heina põletamisel. Kaitseala valitseja nõusolekul ettevalmistatud ja tähistatud telkimis- ja lõkkekohti kaitsealal praegu ei ole, kuid kaitsekord võimaldab vajaduse korral neid tulevikus rajada.

Kaitsealal on lubatud korjata marju, seeni ja muid metsa kõrvalsaadusi ning pidada jahti. Tulenevalt jahieeskirjast on lubatud metskitse-sokujaht (lubatud on varitsus- või hiilimis- või peibutusjaht) alates 1. juunist kuni 31. detsembrini, ning metssea varitsus- või hiilimisjaht aasta läbi (ajajaht, jaht jahikoeraga ning pörsastega emise varitsus- või hiilimisjaht on lubatud 1. oktoobrist jahiaasta lõpuni). Samas on sokujahti ajaks kõige tundlikum kotkaste (ja ka teiste linnuliikide) pesitsusaeg läbi ning üksikud häiringud metssea jahil ei ole eeldatavasti nii suured,

¹⁰¹ Sein, G. (Kotkaklubi). 2018. Kaljukotka (*Aquila chrysaetos*) kaitse tegevuskava 2019–2023.

¹⁰¹ Väli, Ü. 2020. Suur-konnakotka (*Clanga clanga*) kaitse tegevuskava 2021–2025.

¹⁰² Abel, U. (Kotkaklubi). 2018. Väike-Konnakotka (*Aquila pomarina*) kaitse tegevuskava 2018–2022.

et see oluliselt lindude pesitsusedukust mõjutaks. Teistele jahilukitele võib alal jahieeskirja kohaselt jahti pidada väljaspool peamist lindude pesitsusperioodi. Lisaks on häirimise suhtes kõige tundlikemate linnuliikide jaoks seatud vastavatesse sihtkaitsevööndistesse liikumispiirangud. Seetõttu ajalisi lisapiiranguid kaitsealal jahipidamisele ei seata.

Kaitseala vetel on lubatud kalapüük ja ujuvvahendiga sõitmine. Kaitseala jõgedel toimub harrastuslik kalapüük ning veeliiklus põhiliselt väikese mootoriga ujuvvahendite ja mootorita ujuvvahenditega. Jõe-elustiku seisukohast reguleerib kalapüügi eeskiri harrastuslikku kalapüüki nendel jõgedel piisavalt ning senine ujuvvahenditega liiklemise praktika ei ole põhjustanud jõe ja selle elustiku seisundi halvenemist¹⁰³. Enamus linnuliike, kes on kaitse-eesmärgiks seatud pesitsevad peamiselt metsas või luhaaladel, vaid jäälind pesitseb jõe kallastel. Siiski pole jäälind häirimise suhtes nii tundlik, talle on olulisem veekogu hea seisund. Luhas pesitsevatele lindudele pakub jõel kalapüügist ja ujuvvahendiga liiklemisest tuleneva häiringu suhtes leevendust jõekalda ja luhaniidu taimestik, kuna luhta hakatakse niitma alles 10. juulist. Ujuvvahendiga liiklemisel on oluline, et jõele minnakse vaid ettenähtud kohtadest ja ei sõidetaks luhaaladel. Kalapüügiks ja ujuvvahendiga sõitmiseks sobivad kaitsealale jäävad Kasari ja Vigala jõgi (väheses ulatuses ka Velise jõgi) ning Öeruma oja.

Kaitsealal on lubatud sõidukiga ja maastikusõidukiga sõitmine teedel, jalgrattaga radadel. Kaitseala valitseja nõusolekul on sõidukiga sõitmine väljaspool teid lubatud kalapüügiks vajaliku veesõiduki veekoguni viimisel ja olemasolevate hoonete juurdepääsuks mööda ajalooliselt väljakujunenud teid. Kooskõlastuse ujuvvahendi transportimiseks väljaspool teed ning sõitmiseks ajalooliselt väljakujunenud teedel saab anda juhul, kui sellega ei kahjustata pinnast ega kaitseväärtusi. Ehitusseadustiku § 92 lõike 1 kohaselt on tee inimeste, sõidukite või loomade liikumiseks või liiklemiseks ettenähtud rajatis. Teede all mõistetakse ka ajalooliselt väljakujunenud ja kasutuses olevaid teid, kui nende kasutamine on võimalik pinnast kahjustamata. Kaitseala teedel sõidukiga ja maastikusõidukiga sõitmisele kohalduvad liikluseaduses sätestatud nõuded ja piirangud. Olenevalt pealiskihist jagunevad teed kattega teeks, kruusateeks ja pinnasteeks. Pinnastee on põllu -, metsa või muu selline pealiskihita tee, mis on teeks rajatud või sõidukite liikumise tulemusena selleks kujunenud. Riigikohtu 06.03.2007 otsuse nr 3-3-1-94-06 p 14 alusel võib pinnastee olla Ehitusseaduse tähenduses ehitatud ning selle rajaja on tuvastatav, samas aga on pinnastee puhul võimalik ka see, et tee on moodustunud pikaajalise kasutamise tulemusel. Seega mõistetakse teede all ka ajalooliselt väljakujunenud ja kasutuses olevaid pinnasteid. Asjaolu, et osad sõidurajad on kujunenud kaitsekorralduslike tööde nagu pool-looduslike koosluste hooldamise tagajärjel, ei muuda neid veel (pinnas)teedeks, kuna need pole ajalooliselt väljakujunenud ja tavapäraseks liiklemiseks ette nähtud vaid on tekkinud kaasneva nähtusena kaitse korraldamise tööde käigus. Sõidukiga sõitmise piiramine sellistel sõiduradadel on vajalik kaitsealuste elupaigatüüpide on vajalik kaitsealuste elupaigatüüpide taimkatte ning kaitsealuste taimeliikide kasvukohtade kahjustamise vältimiseks. Kuna tegemist on tallamisõrnade märgade kooslustega tekivad rööpad veerohketel perioodidel kiiresti ning märjemates kohtades sõidetakse sel juhul üha laiemalt mööda pinnasteede servaala ning selle tagajärjel kahjustuste alad järjest suurenevad. Oluline on tagada, et kaitseala jõgedel ujuvvahendiga liiklemiseks minnakse jõele ettenähtud kohtadest ja ujuvvahendi veeni viimiseks ei sõidetaks luhaaladel. Juhul, kui jõeni viib tee või ajalooliselt välja kujunenud ja kasutuses olev tee, mida on võimalik kasutada pinnast kahjustamata (selline tee on näiteks katastriüksusel 34202:002:0100), siis seda mööda tohib sõita ujuvvahendi veeskamiseks. Käntu-Kastja looduskaitsealal ei ole ametlike veesõidukite

¹⁰³ Pall, P., Järvekülg, R., Järvekülg, T., Sinimets, A., Timm, H. ja Vilbaste, S. 2020. Eesri riikliku keskkonnaseire allprogrammi jõgede hüdrobioloogiline seire ja uuringud 2019. aasta aruanne. Eesti Maaülikool. Tartu.

veeskamise kohti. Maastikusõidukiga sõitmine teedel on lubatud vastavalt liikluseaduse § 154 lõikes 1 esitatud erisustele, mille alusel on maastikusõidukiga teedel sõitmine lubatud jõgede, teede ja muude takistuste ületamiskohtades ning lumega kaetud teel, mis ei ole mootorsõidukitele ajutiselt läbitav, ning teel, kus seda lubab liikluskorraldusvahend. Muudel juhtudel sõidukiga ja maastikusõidukiga sõitmine on lubatud järelevalve- ja päästetöödel, kaitseala kaitse korraldamise ja valitsemisega seotud töödel, kaitseala valitseja nõusolekul teostataval teadustegevusel, kaitse-eeskirjaga lubatud töödel (sh jahipidamisel looma väljavedamine mootorsõidukiga) ja põllu- ning metsamajandustöödel. Sõidukiga sõitmise piirangud on kehtestatud selleks, et vältida kaitsealuste elupaigatüüpide pinnasekahjustusi, samuti kaitsealuste taimeliikide kasvukohtade kahjustumist, kuna mitmel pool kaitsealal on tegemist õrna või pehme pinnasega kooslustega.

2.5.3. Vajalik tegevus

Poollooduslike koosluste esinemisaladel on nende ilme ja liigilise koosseisu säilitamiseks vajalik niitmine ja niite koristamine, loomade karjatamine ning puu- ja põõsarinde kujundamine ja harvendamine või raadamine. Poollooduslike koosluste hooldamine on vajalik tegevus, kuna hooldamata kooslused (eri niidutüübid) võsastuvad või kasvavad täis pilliroogu ning poollooduslikke kooslusi hooldamata pole võimalik tagada kaitse-eesmärgiks nimetatud elupaigatüüpide soodsat seisundit. Vastavalt looduskaitseadusele on kinnisasja valdajal õigus poolloodusliku koosluse säilimiseks vajaliku töö tegemiseks taotleda poolloodusliku koosluse hooldamise toetust vastavalt maaeluministri 22. aprilli 2015. a määrusele nr 38 „Poolloodusliku koosluse hooldamise toetus”. Kaitsealal on keskkonnaregistrisse kantud u 633 ha erinevaid poollooduslikke kooslusi, sh 12 ha puisniite. Tegevuste mahud on kavandatud Käntu-Kastja loodusala kaitsekorralduskavaga. Kuna erinevad poollooduslikud kooslused on senise Käntu-Kastja hoiuala ja tulevase kaitseala kaitse-eesmärgiks, siis on nende hooldamine ja taastamine I ja II prioriteediga tegevus.

Lisaks on sookoosluste taastamiseks vajalik valitud kraavide sulgemine. Kraavide sulgemise vajadus on määratud kaitsekorralduskavaga. Kaitsekorralduskavaga on ettenähtud Käntu soo ja selle ümbruse märgade metsade veerežiimi taastamine. Tegevuse planeerib RMK eraldi projektiga ning teeb vastavad mõjuhindamised ning peab läbirääkimisi eramaaomanikega. Juhul, kui eramaaomanik ei ole nõus planeeritavate tegevustega või ei ole võimalik veerežiimi taastada ilma, et see mõjutaks oluliselt ümbritsevaid alasid, siis ei viida projekti ellu. Tegevus on vajalik, et taastada sookoosluste veerežiim ja seeläbi tagada nende soodsa seisundi säilimine.

2.5.4. Keelatud tegevused

Tegevus, mis on keelatud, kui selleks ei ole kaitseala valitseja nõusolekut, on määratud vastavalt LKS § 14 lõikele 1. Kaitseala valitseja nõusolekuta on kaitsealal keelatud muuta katastriüksuse kõlvikute piire ja sihtotstarvet (sh loodusliku rohumaa üles kündmine), koostada maakorralduskava ja teha maakorraldustoiminguid, kehtestada detailplaneeringut ja üldplaneeringut, lubada ehitada ehitusteatise kohustusega või ehitusloakohustuslikku ehitist, sealhulgas lubada püstitada või laiendada lautrit või paadisilda, anda projekteerimistingimusi, anda ehitusluba, rajada uut veekogu, mille pindala on suurem kui viis ruutmeetrit, kui selleks ei ole vaja anda veeluba, ehitusluba või esitada ehitusteatist ja jahiulukeid lisasööta.

2.5.5. Tegevuste kooskõlastamine kaitseala valitsejaga

Kaitseala valitseja ei kooskõlasta tegevust, mis kaitse-eeskirja kohaselt vajab kaitseala valitseja nõusolekut, kui see võib kahjustada kaitseala kaitse-eesmärkide saavutamist või kaitseala seisundit. Kui tegevust ei ole kaitseala valitsejaga kooskõlastatud või tegevuses ei ole arvestatud kaitseala valitseja kirjalikult seatud tingimusi, mille täitmisel tegevus ei kahjusta kaitseala kaitse-eesmärgi saavutamist või kaitseala seisundit, ei teki isikul, kelle huvides nimetatud tegevus on, vastavalt haldusmenetluse seadusele õiguspärast ootust sellise tegevuse õiguspärasuse suhtes.

Praktikas on tingimuste esitamine kõige enam kasutatav võtte, millega välditakse kaitsealadel majandustegevuse kahjustavat mõju. Enamasti ei keelata tegevust, mis on kaitse-eeskirjas lubatud kaitseala valitseja nõusolekul, vaid püütakse kaalutusõiguse kaudu leida lahendusi, kus tegevus loodusväärtusi ei kahjusta, ühitades looduskaitse ja arendushuvid.

2.5.6. Sihtkaitsevöönd

2.5.6.1. Sihtkaitsevööndi eesmärgid

Sihtkaitsevöönd on kaitseala osa seal väljakujunenud või kujundatavate looduslike ja poollooduslike koosluste säilimiseks. Kaitsealal on kolm sihtkaitsevööndit: Üdruma, Lāti ja Käntu sihtkaitsevöönd.

Üdruma sihtkaitsevööndi kaitse-eesmärk on kaitsealuste ja ohustatud liikide (suur- ja väike-konnakotka) häirimise vältimine ning nende elupaikade kaitse, samuti metsaelupaikade (soostuvad ja soo-lehtmetsad) ja poollooduslike koosluste (sinihelmikakooslused, puisniidud, niiskuslembesed kõrgrohostud) soodsa seisundi säilitamine ja taastamine. Lisaks kaitstakse Üdruma sihtkaitsevööndis II kaitsekategooria kaitsealuseid liike (valgeselg-kirjurähn ja kaunis kuldking) ja III kaitsekategooria kaitsealuseid liike (väike-kirjurähn ja künnapuu) ning nende elupaiku ja kasvukohti.

Lāti sihtkaitsevööndi kaitse-eesmärk on kaitsealuse ja ohustatud liigi (kaljukotkas) ning tema elupaikade kaitse, samuti metsaelupaikade (vanad loodusemetsad, soostuvad ja soo-lehtmetsad ja siirdesoo- ja rabametsad) ning sooelupaikade (rabad ja siirde- ja õõtsiksood) soodsa seisundi säilitamine ja taastamine. Lisaks kaitstakse Lāti sihtkaitsevööndis II kaitsekategooria kaitsealuseid liike (kanakull ja valgeselg-kirjurähn) ja III kaitsekategooria kaitsealuseid liike (väike-kärbsenäpp, väike-kirjurähn ja künnapuu).

Käntu sihtkaitsevööndi kaitse-eesmärk on elustiku mitmekesisuse, metsaelupaikade (vanad loodusemetsad, vanad laialehised metsad, soostuvad ja soo-lehtmetsad ning siirdesoo- ja rabametsad) ja sooelupaikade (rabad ning siirde- ja õõtsiksood) ning poollooduslike koosluste (lamminiidud, liigirikkad madalsood, niiskuslembesed kõrgrohostud ning aas-rebasesaba ja ürt-punanupuga niidud) soodsa seisundi säilitamine ja taastamine ning kaitsealuste liikide elupaikade kaitse. Peale loodusdirektiivi elupaigatüüpide kaitstakse Käntu sihtkaitsevööndis I kaitsekategooriasse kuuluvaid kotkaliike (kaljukotkas ja väike-konnakotkas), II kaitsekategooriasse kuuluvaid liike (kanakull, jäälind, valgeselg-kirjurähn, rohunepp, metsis, kärbesõis, eesti soojumikas ja aasnelk) ning III kaitsekategooriasse kuuluvaid kaitsealuseid liike (väike-kirjurähn, väike-kärbsenäpp ja künnapuu) ning nende elupaiku ja kasvukohti.

2.5.6.2. Lubatud tegevused sihtkaitsevööndis

Sihtkaitsevööndis on lubatud kuni 50 osalejaga rahvaürituse korraldamine kohas, mis on kaitseala valitseja nõusolekul selleks ette valmistatud ja tähistatud. Kõrge väärtusega

elupaikade seisundi säilitamiseks on oluline, et suurt lokaalset mõju omada võiv tegevus, nagu rahvaüritus, toimuks vaid selleks ette nähtud kohas. Ettevalmistatud kohtade vajadus ilmnes ka Käntu-Kastja loodusala kaitsekorralduskava koostamise käigus ning seetõttu kavandatakse nimetatud kaitsekorralduskava abil populaarsematesse kohtadesse, kus inimeste viibimine kaitstava ala väärtusi ei ohusta, rajada külastustaristu. Külastustaristu rajamise täpsemad asjaolud selgitatakse välja kaitsekorralduskava edasise menetluse käigus. Kaitseala valitseja nõusolekul on sihtkaitsevööndis lubatud rohkem kui 50 osalejaga rahvaürituse korraldamine selleks kaitseala valitseja nõusolekul ette valmistatud ja tähistatud kohas ja rahvaürituse korraldamine selleks ettevalmistamata ja tähistamata kohtades. Erandeid võib kaitseala valitseja lubada oma kaalutusotsusega, suunates rahvast vähem tallamis- ja häirimistundlikesse piirkondadesse ning välistades kaitstavaid liike või elupaigatüüpe kahjustavaid üritusi. Rahvaürituse korraldamine väljaspool selleks ettevalmistatud kohta pole üldjuhul lubatud, et vältida juhuslikes kohtades elustiku häirimist.

Kaitseala valitseja nõusolekul on lubatud olemasolevate maaparandussüsteemide hoiutööd ja loodusliku veerežiimi taastamine. Veerežiimi taastamise all peetakse eelkõige silmas sookooslustes ja niisketel niitudel endise veerežiimi taastamist kraavide alalise või ajutise sulgemisega. Need on tegevused, mis on vajalikud elupaikade seisundi parandamiseks ja liigilise mitmekesisuse suurendamiseks ning mille tegemist kaitseala valitseja saab vastavalt vajadusele suunata. Maaparandussüsteem on maaparandusseaduse tähenduses maatulundusmaa viljelusväärtuse suurendamiseks ja keskkonnakaitseks vajalike ehitiste kogum, mis on kinnisasja oluline osa tsiviilseadustiku üldosa seaduse § 54 lõike 1 tähenduses. Olemasolevate maaparandussüsteemide hoiutööd lubatakse juhul, kui nende hooldamine ei avalda ulatuslikku negatiivset mõju ala loodusväärtustele ja see on vajalik, kui maaparandussüsteemi hooldamata jätmine tekitaks kahju väljaspool kaitseala piiri asuvatele aladele. Kaitseala valitsejale antud küsimuses kaalutusõiguse andmise eesmärk on leida kompromiss maaparandussüsteemi toimimise ja loodusväärtuste kaitse vahel. Hooldustööde lubamisel hindab Keskkonnaamet ühelt poolt tegevuse potentsiaalset mõju ala loodusväärtustele, teisalt kaalub, kas hooldamata jätmine tekitaks kahju väljaspool kaitseala asuvatele aladele. Maaparandussüsteemide hooldustööd, milleks on vajalik kaitseala valitseja nõusolek, on näiteks puittaimestiku raiumine, veejuhtme sügavuse ja põhjalaiuse taastamine sette eemaldamisega, truubi ja regulaatori settest puhastamine, truubiotsakute korrastamine ja voolutakistuse eemaldamine. Kaitseala valitseja nõusolekut ei ole vaja, kui tuleb eemaldada voolutakistusena voolusängist üksikuid esemeid, nagu langenud puud, suuremad kivid, prügi. Niisamuti ei ole kaitseala valitseja nõusolekut vaja rohttaimede ja peenvõsa niitmiseks. Samas on oluline, et ka nende tööde tegemisel arvestataks ala kaitse-eesmärgiga ega kahjustataks loodusväärtusi, sealhulgas tuleb arvestada võimaliku viibimispiiranguga. Tee servades paiknevad kraavid on tee lahutamatud osad ning seal tuleb tegevuste kavandamisel lähtuda olemasolevate ehitiste hooldustööde punktist.

Kaitseala valitseja nõusolekul on lubatud poollooduslike koosluste ilme ja liigikoosseisu tagamiseks vajalik tegevus, koosluse kujundamine vastavalt kaitse-eesmärgile ja kaitsealuste liikide elutingimuste säilitamiseks ja taastamiseks vajalik tegevus. Koosluse kujundamisena võib kaitseala valitseja sihtkaitsevööndis lubada näiteks kujundusraiet üksikute puude väljaraiumise teel või häilude raiumist metsakoosluste mitmekesisuse taastamiseks, samuti metsa- ja võsaraiet vaadete avamiseks ning maastikuilme säilitamise ja taastamise eesmärgil. Kaitsealal olevates puistutes võib lubada liigilise mitmekesisuse kujundamist ja metsade bioloogilise mitmekesisuse suurendamist. Olenevalt koosluste iseloomust ja kaitse-eesmärkidest võib välja raiuda kiirekasvulisi keskealisi ja nooremaid puid, et anda valgust vanadele puudele ning laialehistele puude järelkasvule. Raietingimuste seadmisel tuleb arvestada,

et raiutaval alal ei häiritaks vara- ega hilispesitsejaid (kakulised, rähniliised, kotkad jt), mistõttu kaitseala valitseja võib sõltuvalt elustiku liigilisest koosseisust seada raiele ajalisi piiranguid. Raiete tehnoloogia, aja ja puistu koosseisu nõuete kooskõlastamine kaitseala valitsejaga tagab kontrolli elupaikade soodsa seisundi säilitamise üle. Poollooduslike koosluste kujundamine hõlmab ka metssigade tegutsemisjälgede silumist. Peale eeltoodu on kaitseala valitseja nõusolekul lubatud tegevused kaitsealuste liikide elutingimuste säilitamiseks ja taastamiseks, näiteks võldase elupaikade seisundi parandamiseks vajalikud tegevused.

Kaitseala valitseja nõusolekul on sihtkaitsevööndis lubatud tee või tehnovõrgu rajatise püstitamine kaitsealal paikneva kinnistu tarbeks ja tootmisotstarbeta rajatise püstitamine kaitseala tarbeks ning olemasolevate ehitiste hooldustööd ja rekonstrueerimine. Kaitseala valitseja võib lubada rajada rajatisi, mis ei ohusta kaitse-eesmärkide saavutamist või mis on hädavajalikud. Seega on võimalik lubada kaitsealale ehitada neid rajatisi, millel puudub negatiivne mõju kaitseala loodusväärtustele, näiteks niitmistehnikaga niidule pääsu tagamiseks teede ja ülepääsude, sh jõgedest ülepääsude, külastustaristu ning heinaküünide ja muu sellise rajamist või näiteks paigaldada elektriline maakaabli, püstitada infotahvleid ja kaitseala tähised ning suunaviitasid. Niisamuti võib osutada poollooduslike koosluste hooldamise tagamiseks vajalikuks üksikkraavide likvideerimine või rajamine, mida samuti saab kaitseala valitseja kaaluda lähtuvalt kaitse-eesmärkidest. Kuna ehitamise mõju nii eesmärkidele kui ka ümbritsevale alale (tallamine, häirimine, väärtuste hävitamine jne) sõltub suuresti rajatise eripärast, nagu asukoht, kasutatav tehnoloogia, ehituse maht ja aeg, siis tuleb seda iga kord eraldi hinnata, mistõttu on see tegevus jäetud kaitseala valitseja igakordseks kaalutusotsuseks. Kaitseala tarbeks rajatise püstitamisel ehituskeeluvööndisse ei laiene rajatisele kalda ehituskeeluvööndi ehituskeeld. Ehituskeeluvööndisse võib olla vajalik ehitada lisaks sildadele näiteks linnuvaatlustorne ja muid matkarajatisi. Kaitseala tarbeks ehituskeeluvööndisse (kaitseala läbivatel jõgedel on ehituskeeluvöönd 50 m laiune) ehitamist võimaldab LKS § 38 lõige 7, mis reguleerib ehituskeeluvööndi korra erisusi. Kaitseala valitseja nõusolekul on olemasolevate ehitiste hooldamine lubatud, et võimaldada vajaduse korral hooldada olemasolevaid teid, truupe jm ehitisi. Lisaks on lubatud kaitseala valitseja nõusolekul olemasolevate ehitiste rekonstrueerimine, et võimaldada rekonstrueerida tee või tehnovõrgu rajatist olemasoleva tee või tehnovõrgu rajatise asukohal ja kaitsevööndis. Ka nende tegevuste korral on oluline hinnata tegevuse mõju nii eesmärkidele kui ka ümbritsevale alale ning vajadusel suunata tegevust selliselt, et loodusväärtuste kaitse oleks tagatud.

2.5.6.3. Keelatud tegevused sihtkaitsevööndis

Sihtkaitsevööndis on keelatud majandustegevus ja loodusvarade kasutamine, arvestades määrusega sätestatud erisustega (nt marjade ja seente korjamine).

Vastavalt majandustegevuse seadustiku üldosa seadusele on majandustegevus iga iseseisvalt teostatav, tulu saamise eesmärgiga püsiv tegevus, mis ei ole seadusest tulenevalt keelatud. Tegevus, mille suhtes on kehtestatud teatamis- või loakohustus, loetakse samuti majandustegevuseks ka juhul, kui selle eesmärk ei ole tulu saamine. Seega kõik kaitse-eeskirja kaitsekorra üldpõhimõtete peatükis või sihtkaitsevööndite peatükis reguleeritud tegevused, mis on määrusega lubatud või lubatud kaitseala valitseja nõusolekul ja mida tehakse tulu saamise eesmärgiga, ning tegevused, mis on lubatud või lubatud kaitseala valitseja nõusolekul ja millega kaasneb teatamis- või loakohustus, on kaitseala sihtkaitsevööndis lubatud majandustegevused. Kaitse-eeskirjaga lubatakse sihtkaitsevööndis majandustegevusi, mis ei kahjusta kaitseala kaitse-eesmärki või seisundit.

Lisaks eeltoodule on keelatud inimeste viibimine Läti sihtkaitsevööndis 15. veebruarist 31. juulini ning Üdruma sihtkaitsevööndis 15. märtsist 31. augustini, välja arvatud järelevalve- ja päästetöödel ning kaitseala valitsemise ja kaitse korraldamisega seotud tegevusel ning kaitseala valitseja nõusolekul teostataval teadustegevusel. Põhjendused liikumiskiirangute seadmise kohta on esitatud peatükis 2.5.2.

2.5.7. Piiranguvöönd

2.5.7.1. Piiranguvööndi eesmärgid

Piiranguvöönd on kaitseala osa, mis ei kuulu sihtkaitsevööndisse.

Kaitsealal on Käntu-Kastja piiranguvöönd. Selle kaitse-eesmärk on elustiku mitmekesisuse ja maastikuilme säilitamine. Piiranguvööndi eesmärk on olla puhervööndiks kaitseala tundlikumate väärtuste (kaitsealuste liikide elupaigad ja kasvukohad ning kõrge väärtusega loodusdirektiivi elupaigatüübid) ning majandusmetsade jt majanduslikult kasutatavate alade vahel (sh kaitseala läänepiiri taha jääv turbakaevandus). Piiranguvööndisse jäävad valdavalt vähemväärtuslikud metsad (noored, tugeva kuivendusemõjuga või raiejälgedega vms). Lisaks jäävad piiranguvööndisse niidukooslused. Piiranguvööndisse jäävad kaitstavad elupaigatüübid on jõed ja ojad, liigirikkad niidud lubjavesel mullal, sinihelmikakooslused, niiskuslembesed kõrgrohustud, lamminiidud, puisniidud, aas-rebasesaba ja ürt-punanupuga niidud, liigirikkad madalsood ja puiskarjamaad. Piiranguvööndis kaitstakse ka II kaitsekategooriasse kuuluvaid kaitsealuseid liike (jäälinde, valgeselg-kirjurähn, metsis, tõugjas, paksukojaline jõekarp, kärbesõis, aasnelk, kaunis kuldking, täpiline sõrmkäpp, kuninga-kuuskjalg ja eesti soojumikas) ja III kaitsekategooriasse kuuluvaid kaitsealuseid liike (väike-kirjurähn, väike-kärbsenäpp, saarmas, võldas ja künnapuu) ning nende elupaiku ja kasvukohti. Lisaks kaitstakse piiranguvööndis loodusdirektiivi II ja V lisa liiki jõesilm ja tema elupaiku.

2.5.7.2. Lubatud tegevused piiranguvööndis

Piiranguvööndis on lubatud majandustegevus, arvestades kaitse-eeskirjas sätestatud erisusi, mis on määratud §-des 7 ja 16. Lisaks on piiranguvööndis lubatud kuni 50 osalejaga rahvaürituse korraldamine selleks kaitseala valitseja nõusolekul ettevalmistamata ja tähistamata kohas. LKS § 31 lõike 2 punkti 11 kohaselt saab piiranguvööndis reguleerida vaid rahvaürituse korraldamist selleks ettevalmistamata ja kaitseala valitseja nõusolekul tähistamata kohas.

Biotsiidi, taimekaitsevahendi ja väetise kasutamine on lubatud ainult õuemaal, kuna nende kasutamine väljaspool õuemaad mõjutab koosluste looduslikku tasakaalu ja elustiku mitmekesisust ning muudab oluliselt metsa- ja niidukoosluste taimekatte liigilist koosseisu. Lisaks on lubatud mahepõllumajanduses kasutamiseks lubatud väetiste ja taimekaitsevahendite kasutamine põllu- ja õuemaal. Nimekiri lubatud vahenditest on esitatud Komisjoni määruse (EÜ) nr 889/2008, 5. september 2008, millega kehtestatakse nõukogu määruse (EÜ) nr 834/2007 (mahepõllumajandusliku tootmise ning mahepõllumajanduslike toodete märgistamise kohta) üksikasjalikud rakenduseeskirjad seoses mahepõllumajandusliku tootmise, märgistamise ja kontrolliga¹⁰⁴ lisas. Väetiste, taimekaitsevahendite ja biotsiidide kasutamisel tuleb järgida ka biotsiidide, taimekaitsevahendite ja väetiste kasutamist reguleerivaid teisi seaduseid, määruseid ning arengukavasid, mis peaks tagama nende ohutu

¹⁰⁴ Komisjoni määrus (EÜ) nr 889/2008, 5. september 2008, millega kehtestatakse nõukogu määruse (EÜ) nr 834/2007 (mahepõllumajandusliku tootmise ning mahepõllumajanduslike toodete märgistamise kohta) üksikasjalikud rakenduseeskirjad seoses mahepõllumajandusliku tootmise, märgistamise ja kontrolliga <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX%3A32008R0889>.

kasutamise inimeste ja loomade tervisele ning keskkonnale. Üleüldine suund on vähendada pestitsiididest inimeste tervisele ja keskkonnale tulenevaid riske ning saavutada taimekaitsevahendite säästvam kasutamine. Näiteks reguleerib väetiste kasutamist ka veeseadus, mis sätestab, et väetiste laotamine lennukilt on keelatud; mineraalväetist ei tohi laotada juhul, kui maapind on külmunud, lumega kaetud, perioodiliselt üleujutatud või veega küllastunud; lämmastikku sisaldavat mineraalväetist ei tohi laotada 15. oktoobrist kuni 20. märtsini. Piiranguvööndisse jääb põllu ja õuemaidsid vaid vähesel määral (115,7 ha ja 4,6 ha). Samuti majandatakse juba praegu põllumaadel keskkonda säästvalt kasutades mahepõllumajandusvõtteid. Aladele on taotletud mahepõllumajandusliku tootmise toetust ja/või kliimat ja keskkonda säästvate põllumajandustavade toetust, mis tähendab, et maaomanikud on teadlikud taimekaitsevahendite, väetiste ja biotsiidide kasutamisega kaasnevate keskkonnamõjudega ja arvestavad sellega.

Kaitseala valitseja nõusolekul on piiranguvööndis lubatud rohkem kui 50 osalejaga rahvaürituse korraldamine selleks kaitseala valitseja nõusolekul ettevalmistamata ja tähistamata kohas. Paljud kaitseväärtused asuvad piiranguvööndis, kuna nende fragmentaarse paiknemise tõttu ei ole võimalik neid tšoneerida sihtkaitsevööndisse. Üle 50 osalejaga rahvaürituse korraldamine on lubatud kaitseala valitseja nõusolekul, et kaitseala valitsejal oleks võimalik suunata ürituse toimumist, nii et see ei kahjustaks kaitseala kaitseväärtusi.

Kaitseala valitseja nõusolekul on piiranguvööndis lubatud lageraie hall-lepikutes, sealjuures peab hall-lepa osakaal puistus olema vähemalt 70%, langi pindalaga kuni 1 ha ning aegjärgne- ja häilraie langi pindalaga kuni 2 ha. Vastavalt looduskaitseaduse §-le 31 võib piiranguvööndis seada raielangi suurusele metsaseadusest erinevaid piiranguid, kui need on vajalikud koosluse või kaitsealuse liigi säilimiseks. Hall-lepa osakaalu seadmine tagab, et lageraietest jäävad puutumata segalehtpuistud, kus hall-lepp on küll peapuuliik, kuid kus selle osakaal võrreldes teiste lehtpuudega kokku on samaväärne. Sellised segalehtpuistud on looduskaitsealalt väärtulikumad ja mitmekesisemad, kui puhthall-lepikud. Lageraiet võib eelkõige lubada sellistes hall-lepikutes, mis on tekkinud põldude või muude inimtegevusest mõjutatud lagedate alade kinnikasvamisel. Lubatud lageraielangi ning aegjärgse- ja häilraie langi suurustele on seatud piirangud võrreldes metsaseaduses lubatud suurima langi pindalaga, sest piiranguvööndi metsad on puhveralaks sihtkaitsevööndis paiknevatele väärtuslikele metsadele, seega on nende metsade säilimine oluline üleminekualana lagedate niiduelupaikade ning metsaelupaikade vahel, vähendades kaitse-eesmärgiks olevatele (linnu)liikidele mõjuvat servaepekti. Kõige ilmsema ja tugevama efektiga on valgusolude ja sellega seotud tegurite muutumine. Inimtekkeliste tegurite (nt. lageraiete) puhul on iseloomulikuks servaepekti tõttu vähenenud välisteguritest puutumata koosluste siseosa pindala. Mistõttu väheneb liikidele sobilike elupaikade pindala mitte ainult raiete toimumise alal vaid ka sellega piirnevatel aladel.

Raie tüübi ja raielangi suuruse reguleerimine on vajalik selleks, et muutused elupaiga struktuuris ei oleks järsud ega tugevad ning metsas säiliks igal ajahetkel teatud hulk olulisi elemente. Aegjärgse raiega raiutakse metsa järkude kaupa, mistõttu toimuvad keskkonnamuutused sujuvamalt ning seetõttu pole mõju niivõrd järsk ja tugev kui näiteks lageraiel. Nii on liikidel rohkem aega muutustega kohaneda. Häilraied on väikese pindalaga ja sarnasemad looduslikule häilule. Nii tagatakse paremini koosluste ja liikide kaitse ning hoitakse ära liiga kiired muutused piiranguvööndi metsade vanuselises struktuuris.

Käntu-Kastja looduskaitseala piiranguvööndisse jääb 276,9 ha metsamaad (põhikaardi järgi 395,7 ha), millest hetkel on raievanuse saavutanud juba 179 ha, see moodustab 64% (põhikaardi järgi 45%) piiranguvööndi metsadest, mida oleks võimalik lühikese aja jooksul maha raiuda.

Lageraie, v.a hall-lepikutes, ja veerraie ei ole lubatud. Lageraiega kaasneva servaeefekti mõjul väheneb ka välisteguritest puutumata koosluste siseosa pindala. Seetõttu väheneb liikidele sobilike elupaikade pindala mitte ainult raie toimumise alal, vaid ka sellega piirnevatel aladel. Peale selle vähendab lageraie puistu struktuuri mitmekesisust sh erivanuselisust. Veerraie suurendab samuti servaeefekti ja tekitab loodusmaastikusse sobimatuid sirgeid koridore, mis suurendaksid ka tormimurru ja -heite ohtu. Kuna lageraiel raiutakse lank lagedaks ühe raiekorraga, on sellest põhjustatud häiring suurem võrreldes aegjäre- või häilraiega ning lageraiel on lubatud langi pindala väiksem. Erand lageraie lubamiseks hall-lepikutes on tehtud seetõttu, et hall-lepikute lühikese eluea tõttu ei ole neid otstarbekas majandada aegjäre- või häilraiega. Hall-lepad kasvavad suhteliselt kiiresti ja saavutavad küpsuse juba 30–40 aastaseks. Puistutes, kus metsa on võimalik majandada aegjäre- või häilraiega, tuleks eelistada neid raieviise lageraie ees (v.a eelnevalt käsitletud hall-lepikutes). Kõngu piiranguvööndis on hall-lepikuid 97,8 hektaril (arvestatud peapuuliigi järgi), kus keskmine eraldise suurus on 2 hektarit, seega on 1 hektari suurune raiepiirang igati asjakohane, et vältida suurte lagedate alade teket. Aegjäre- ja häilraielangi suuruse piiramine on vajalik metsamajanduse intensiivsuse reguleerimiseks ja nii hoitakse ära liikidele sobimatute suurte lankide teke. Lisaks tagab see metsade vanuselise koosseisu mitmekülgsuse, kuna siis tehakse uuendusraieid pikema perioodi jooksul ning suuremat osa vööndi metsaalast ei uuendata korraga. Pindalaliselt suuremate lankidena raiumine tähendaks seda, et metsas toimuksid suured muutused suhteliselt lühikesel ajaperioodil, sh maastikuilmes, kuna langid killustavad kaitsealuste liikide elupaikade ümber olevaid metsakooslusi ja puhvertsooni ning vähendavad metsamaastiku sidusust. Kaks hektarit on piisavalt suur lank, et tagada metsade looduslik uuendumine – kõrval asuvate metsade mõju on veel küllaltki suur.

Elustiku mitmekesisuse säilitamiseks tuleb raiel jätta ühe hektari kohta alles vähemalt 20 tihumeetrit kasvavaid puid või nende säilinud püstiseisvaid osi, mis ei kuulu koristamisele ja jäävad metsa alatiseks. Elustiku mitmekesisuse tagamiseks alles jäetavad puud valitakse eri puuliikide esimese rinde suurima diameetriga puude hulgast, eelistades laialehiseid puid, mände, kuuski ja haabu, samuti eritunnustega, nagu põlemisjälgede, õõnsuste, tuuleluudade või suurte okstega puid. Sätestatud tihumeetrite hulk võimaldab jätta maastikus osa säilikpuud alles ka väiksemate rühmadena ja teised puud hajusalt. Need tingimused on vajalikud, et tagada raiutavas puistus elustiku mitmekesisuse säilitamise seisukohast oluliste elementide säilimine, mis aitab hoida nii konkreetset puistus kui ka kumulatiivselt piiranguvööndis tervikuna mitmekesisust elustikku. Peale selle vähendab metsa jäetavate puude hulk ka servaeefekti negatiivset mõju.

Selleks, et tagada laialehistel puudel elavate liikide (kopsusamblik, sulgjas õhik) elupaikade ja loodusliku mitmekesisuse säilimine tuleks puistus, kus laialehiste puuliikide osakaal on vähemalt 50% kaaluda aegjäre- ja häilraie keelamist. Kaalutusotsuse tegemisel tuleb arvestada puistu vanuse ja nimetatud liikide esinemisega alal. Raie tegemisel tuleb säilitada koosluse looduslik tasakaal ning liigiline ja vanuseline mitmekesisus. See on oluline eeskätt liikide kasvukohtade ja levikukoridoride säilimiseks. Sellega soodustatakse puistu mitmekesisust, haruldaste ja ohustatud liikide levikut ning nende liikide elupaikade säilimist. Tulenevalt alal asuvatest kaitsealustest liikidest saab kaitseala valitseja vajaduse korral seada raiele ajalisi piiranguid.

Lisaks on piiranguvööndis lubatud kaitseala valitseja nõusolekul veekogude veetaseme ja kaldajoone muutmine, näiteks loodusliku veerežiimi taastamiseks jõgedes, kaldakindlustuste rajamiseks ja hooldamiseks, tehiseveekogude puhastamiseks ja nende looduslikkuse suurendamiseks.

Piiranguvööndis on kaitseala valitseja nõusolekul lubatud ehitise (ka teed ja tehnovõrgu rajatised), kaasa arvatud ajutise ehitise püstitamine. Kaitseala tarbeks on lubatud rajatise püstitada ka ehituskeeluvööndisse. Kaitseala piiranguvööndisse jääb ka õuelasid, mistõttu on põhjendatud jätta võimalus hoonete püstitamiseks tingimusel, et see ei kahjusta ala loodusväärtusi. Ehitamiseks nõusoleku andmisel lähtub kaitseala valitseja nende alal asuvate loodusväärtuste paiknemisest, mille kaitseks on looduskaitseala moodustatud. Kaalutusotsuse tegemisel arvestab kaitseala valitseja, et tegevus ei mõjutaks negatiivselt kaitstava elupaigatüübi ega kaitsealuse liigi elupaiga seisundit. Kaitseala tarbeks võib osutada vajalikuks mõne rajatise (vaatetorni, infotahvli) paigaldamine ehituskeeluvööndisse, mistõttu eeskirjaga seda lubatakse.

2.5.7.3. Keelatud tegevused piiranguvööndis

Piiranguvööndis on keelatud uue maaparandussüsteemi rajamine, kuna kaitsealal on valdavalt levinud erinevad (liig)niisked kooslused, mille olulisimaks ohuks on veerežiimi muutused. Piiranguvööndis on keelatud maavara kaevandamine, kuna see ohustaks elupaigatüüpide ning kaitsealuste ohustatud ja haruldaste liikide säilimist.

Piiranguvööndis on keelatud puhtpuistute kujundamine ja energiapuistute rajamine. Puhtpuistu kujundamine (välja arvatud metsise elupaigas männipuistu kujundamine) ja energiapuistu rajamine rikub metsakoosluste looduslikku tasakaalu ning liikide ja vanuse mitmekesisust.

Puidu kokku- ja väljavedu külmumata pinnaselt on üldjuhul keelatud, sest see kahjustab piirkonnas levinud tallamisõrnu kooslusi ja taimede kasvukohti. Samas võib kaitseala valitseja anda loa puidu kokku- ja väljaveoks ka külmumata pinnaselt, kui pinnas seda võimaldab.

3. Menetluse kirjeldus

Käntu-Kastja looduskaitseala kaitse-eeskirja avalik väljapanek toimus ajavahemikul 10. mai kuni 22. juuni 2021. Teated kaitse-eeskirja avaliku väljapaneku ja avaliku arutelu kohta ilmusid 06.05.2021 kohaliku levikuga ajalehes Pärnu Postimees ja 08.05.2021 kohaliku levikuga ajalehes Lääne Elu ning 03.05.2021 üleriigilise levikuga ajalehes Õhtuleht. Lisaks avaldati eelnõu avalikustamise teade 30.04.2021 ametlikus väljaandes Ametlikud Teadaanded. Lisaks korraldati 03.06.2021 veebikeskkonnas (MS Teams) eelnõu tutvustav infopäev ning 16.06.2021 toimus eelnõu arutelu Lääne-Nigula ja Martna vallavalitsuse esindajatega. Avalik arutelu toimus 16.08.2021 Penijõe mõisas.

Looduskaitseaduse §-s 9 sätestatud kaitse alla võtmise menetluse käigus saadeti teated kaitse-eeskirja eelnõu avalikustamise, sh avaliku väljapaneku ja avaliku arutelu kohta 156 maaomanikule, Eesti Erametsaliidule, Eesti Metsa Abiks, Eesti Jahimeeste Seltsile, Eestimaa Looduse Fondile, Lääne-Nigula vallale, Lääneranna vallale, Märjamaa vallale, Maa-ametile, Maanteeametile ja Riigimetsa Majandamise Keskusele tutvumiseks ning arvamuse avaldamiseks. Menetluse dokumentidega sai tutvuda paberkandjal avaliku väljapaneku perioodil eelneval kokkuleppel Keskkonnaameti Pärnu kontoris, Matsalu rahvuspargi külastuskuses Penijõe mõisas, Lääneranna vallavalitsuses, Lääne-Nigula vallavalitsuses ja Märjamaa vallavalitsuses. Lisaks olid kõik materjalid kättesaadavad ka Keskkonnaameti veebilehel www.keskkonnaamet.ee.

Ettepanekute esitamise tähtaeg oli 22.06.2021. Selleks ajaks saabus Keskkonnaametile kaheksa kirja arvamuste ja ettepanekutega, millele Keskkonnaamet vastas enne avaliku arutelu. Avalikul arutelul esitati samuti ettepanekuid, millele Keskkonnaamet vastas kohapeal või hiljem kirjalikult. Maaomanike ja huvigruppide seisukohtade ja ettepanekute kokkuvõtted on esitatud tabelis 1.

Tabel 1. Maaomanike ja huvigruppide arvamused ja ettepanekud.

<i>Ettepaneku tegija</i>	<i>Ettepaneku sisu</i>	<i>Tulemus</i>
Eraisik U.K	Arvata looduskaitsealale katastriüksused (44202:002:1042; 34202:002:0090; 44101:001:0701), mis kehtiva kaitsekorra järgi jäävad hoiualale.	Arvestatud. Kaitsealale arvati need katastriüksused, mis kuulusid ka hoiuala koosseisu.
R. Nellis	1. Lubada sihtkaitsevööndis ainult maaparandussüsteemide eesvoolude hooldamist. 2. Lisada väike-kirjurähn kaitse-eesmärkide hulka. 3. Laiendada kaitseala mitmes erinevas piirkonnas (kokku 5 piirkonda).	Arvestatud osaliselt. 1. Olemasolevate maaparandussüsteemide hoiutöid lubatakse juhul, kui nende hooldamine ei avalda ulatuslikku negatiivset mõju ala loodusväärtustele ja see on vajalik, kui maaparandussüsteemi hooldamata jätmise tekitaks kahju väljaspool kaitseala piiri asuvatele aladele. Siiski kirjutame seletuskirja täpsemalt, et esimese kaalutlusena tuleb vaadata, kas on võimalik olukorda lahendada eesvoolu hooldamisega. Seega on ennekõike vajadusel lubatud hooldused eesvooludel, kui nende hooldamisega olukorda lahendada ei õnnestu, võib lubada hooldust ka muudel maaparandussüsteemi kraavidel, kui see ei kahjusta kaitse-eesmärke. 2. Lähtuvalt uuema inventuuri andmetest leiame, et ettepanek on asjakohane ja see ala on väike-kirjurähni jaoks oluline. Seega lisame väike-kirjurähni kaitse-eesmärkide hulka. 3. Kaitseala laiendati kolmes ettepanekuna esitatud piirkonnas (kaljukotka elupaigas, suur-konnakotka elupaigas ja rabametsade elupaigatüübis).
Eraisik E.P	Arvata looduskaitsealast välja Tihkani (34202:002:0086), Jõeserva (34202:002:0317) ja Jõeääre (34202:002:0316) katastriüksused. Arvata	Arvestatud osaliselt. Kaitseala piiri muudeti Jõeääre katastriüksusel vastavalt loodusväärtuste ja õueala paiknemisele. Kraavi katastriüksust ei

	looduskaitsealasse Kraavi (34202:002:0053) katastriüksus.	arvatud kaitseala koosseisu, kuna seal puuduvad looduskaitseväärtused.
Martna vallavalitsus	<p>1. Olemasolevatel teedel ja väljakujunenud radadel, pinnasteedel lubada sõidukitega ujuvvahendi vette laskmiseks.</p> <p>2. Võimaldada kohalike avalike teede nimekirjas olevate avalike teede kaitsevööndi ulatuses teostada teehooldeks ja –hoiuks vajalikke töid kaitse-eeskirjas toodud piirangutest sõltumata.</p> <p>3. Eelnõus § 6 all vajaliku tegevusena välja toodud kraavide sulgemise vajadust põhjalikumalt analüüsida või see säte eeskirjast eemaldada.</p>	<p>Arvestatud osaliselt.</p> <p>1. Kaitse-eeskirja sõnastust muudeti.</p> <p>2. Kaitsealale jäävad kohalikud avalikud teed on arvatud piiranguvööndisse. Piiranguvööndis ei ole keelatud ehitiste hooldamine sh teede kaitsevööndis teehooldus ja –hoiuks vajalike tööde teostamine.</p> <p>3. Vajaliku tegevuse all on mõeldud kaitsekorralduskavas toodud Käntu soo veerežiimi taastamiseks vajalik ala, kus kraavide sulgemisega sookoosluse seisundit parandatakse. Kõik kaalutlused selles osas kuidas neid kraave sulgetakse ja kuidas see mõjutab väljapoole jäävaid alasid, tehakse juba Riigimetsa Majandamise Keskuse poolt projekti koostamise raames.</p>
Lääne-Nigula vallavalitsus	<p>1. Tuua eelnõusse põhimõte, et maaomanik või maaomaniku nõusolekul maa kasutaja võib teha lõket väljaspool õuemaad, õuemaaga sama katastriüksuse piires väljakujunenud kohas, mis on lõkke tegemiseks ettevalmistatud.</p> <p>2. Täiendada eelnõu § 5 lõike 3 punkti 4 sõnaga „jahipidamisel“.</p> <p>3. Eelnõus § 6 all vajaliku tegevusena välja toodud kraavide sulgemise vajadust põhjalikumalt analüüsida või see säte eeskirjast eemaldada.</p> <p>4. Sõnastada ümber ja viia vastavusse maakatastriseaduse põhimõttega või anda</p>	<p>Arvestatud osaliselt.</p> <p>1. Kaitse-eeskirja sõnastust muudeti (lõkketegemine lubatud ka haritaval maal). Selline sätte täiendus ei ohusta pool-looduslike kooslusi, sest valdav osa nendest kooslustest asub looduslikul rohumaal (vaid 9,3 ha asub haritaval maal).</p> <p>2. Kuna jahilooma väljavedamine on jahitegevus (mis on kaitse-eeskirjaga lubatud) on lubatud ka looma välja vedada mootorsõidukiga.</p> <p>3. Vajaliku tegevuse all on mõeldud kaitsekorralduskavas toodud Käntu soo veerežiimi taastamiseks vajalik ala, kus kraavide sulgemisega sookoosluse seisundit parandatakse. Kõik kaalutlused selles osas kuidas neid kraave sulgetakse ja kuidas see mõjutab</p>

		<p>seletuskirjas põhjalikumalt selgitust katastriüksuse kõlviku piiride ja sihtotstarve muutmise sätte kohta.</p> <p>5. Täiendada eelnõu §11 lõike 2 punkti 7 ja lisada sinna täiendus „Olemasoleva tee, tehnovõrgu või rajatise ehitise asukohale ja kaitsevööndisse võib rajada tehnovõrke või rajatise kui selliste ehitiste vajadus on tingitud põhjendatud avalikust huvist.“</p> <p>6. Täpsustada seletuskirjas liikumiskiirangute infot (ptk 2.5.2 esimene lõik)</p> <p>7. Liikumiskiirangu seadmine on eraomandi kasutamisel oluline kitsendus ja sellest lähtuvalt tuleb eraomanikke kaasata.</p> <p>8. Võimaldada kohalike avalike teede nimekirjas olevate avalike teede kaitsevööndi ulatuses teostada teehooldeks ja –hoiuks vajalikke töid kaitse-eeskirjas toodud kiirangutest sõltumata.</p>	<p>väljapoole jäävaid alasid, tehakse juba Riigimetsa Majandamise Keskuse poolt projekti koostamise raames.</p> <p>4. Täiendame seletuskirja selgitusega, mida kaitse-eeskirja mõistes selle sättega mõeldakse.</p> <p>5. Kaitse-eeskirja sõnastust muudeti, et vajadusel oleks võimalik püstitada tee või tehnovõrgu rajatist ka põhjendatud avalikust huvist lähtuvalt olemasolevate tee või tehnovõrgu rajatise asukohale ja kaitsevööndisse.</p> <p>6. Seletuskirja täiendati liikumiskiirangute seadmise osas.</p> <p>7. Kõiki asjaomaseid eramaa omanikke on kaasatud.</p> <p>8. Kaitsealale jäävad kohalikud avalikud teed on arvatud kiiranguvööndisse. Kiiranguvööndis ei ole keelatud ehitiste hooldamine sh teede kaitsevööndis tehoholdus ja –hoiuks vajalike tööde teostamine.</p>
Eestimaa Fond	Looduse	<p>1. Arvata luhaalad ja jõgi kiiranguvööndist sihtkaitsevööndisse.</p> <p>2. Kiiranguvööndis jalgrattaga sõitmist mitte piirata juhul, kui moodustatakse niidualadele sihtkaitsevöönd.</p> <p>3. Reguleerida ujuvvahenditega sõitmist ja kalapüüki viisil, mis välistaks luhas pesitsevate lindude ja vee-elustiku olulise häirimise.</p> <p>4. Mürkemikaalide ja väetiste kasutamise regulatsioon põhjalikumalt läbi mõelda.</p>	<p>Arvestatud osaliselt.</p> <p>1. Kiiranguvööndi moodustamisega luha ja jõeladele ei toimu kaitsekorra olulist leevendamist, kuna hetkel kehtiva hoiuala kaitsekorra kohaselt ei ole samuti keelatud maaparandussüsteemide hoiutööd ning ei ole reguleeritud otseselt rohumaa üleskündmist. Tulenevalt eelnevast ning asjaolust, et hoiuala kaitsekord on taganud niidualade ja jõe hea seisundi ning niitude esinemisalal ei ole olnud probleeme kuivendamisega ning rohumade üleskündmisega ei ole põhjendatud arvata poollooduslike koosluste alad koos jõega sihtkaitsevööndisse.</p> <p>2. Kuna jääme seisukohale, et kiiranguvöönd tagab poollooduslike koosluste ja jõe ala hea seisundi säilimise ei ole plaanis muuta</p>

	<p>5. Lubada lageraiet vaid kitsaste, kuni puistu kõrguse laiuste lankidena vahetult luhaga piirneval alal.</p>	<p>jalgrattaga sõitmise sätet, kuna on vajalik piirata jalgrattaga sõitmist luhaaladel. Samas ei keela see säte jalgrattaga sõitmist oma õuemaal.</p> <p>3. Kaitseala jõgedel toimub harrastuslik kalapüük ning veeliiklus põhiliselt väikese mootoriga ujuvvahendite ja mootorita ujuvvahenditega. Jõe elustiku seisukohast reguleerib kalapüügi-eeskiri harrastuslikku kalapüüki nendel jõgedel piisavalt ning senine ujuvvahenditega liiklemise praktika ei ole põhjustanud jõe ja selle elustiku seisundi halvenemist halvenemist. Enamus linnuliike, kes on kaitse eesmärgiks seatud pesitsevad peamiselt metsas või luhaaladel, vaid jäälind pesitseb jõe kallastel. Siiski pole jäälind häirimise suhtes nii tundlik, talle on olulisemveekogu hea seisund. Luhas pesitsevatele lindudele pakub jõel kalapüügist ja ujuvvahendiga liiklemisest tuleneva häiringu suhtes leevendust jõe kallaste ja luhataimestik, kuna luhta hakatakse niitma alles 10. juulist. Ujuvvahendiga liiklemisel on oluline, et jõele minnakse vaid ettenähtud kohtadest ja ei sõidetaks luhaaladel.</p> <p>4. Piiranguvööndis on lubatud biotsiidi, taimekaitsevahendi ja väetise kasutamine õuemaal; mahepõllumajanduses kasutamiseks lubatud väetiste ja taimekaitsevahendite kasutamine põllu- ja õuemaal.</p> <p>5. Täiendavalt piiritleti looduskaitselikumad metsad sihtkaitsevööndisse ning seati hall-lepikutes lageraiele lisatingimuseks, et puistus peab hall-lepa osakaal olema vähemalt 70%.</p>
Eesti Metsa Abiks ja Roheline Läänemaa	<p>1. Täiendada kaitse-eesmärkide nimekirja.</p> <p>2. Mitte arvata kaitse alt välja juba kaitse all olevaid alasid.</p>	<p>Arvestatud osaliselt.</p> <p>1. Kaitse-eesmärkide nimekirja täiendati (kaunis kuldking, kärbesõis, kuninga-kuuskjalg, täpiline sõrmkäpp, künnapu, öösorr, händkakk, rukkirääk ja väike-kirjurähn).</p>

	<p>3. Korrigeerida välispiiri, et kõik väärtused oleks kaitstud (laienduseettepanekud).</p> <p>4. Arvata luhaalad ja jõgi piiranguvööndist sihtkaitsevööndisse.</p> <p>5. Karmistada piiranguvööndi piiranguid (keelata biotsiidide, taimekaitsevahendite ja väetiste (v.a mahepõllunduses lubatud ainete) kasutamine kaitsealal; püsirohumaadel keelata: kündmine, hekseldamine, rohu uuendamine, niitmine enne 10. juulit, biotsiidid ja väetised, tasandamine ja väikeste kraavide likvideerimine).</p>	<p>2. Piire muudeti selliselt, et hetkel kaitse all olevad alad jäävad suuremas osas endiselt kaitsealale, vaid kaitse väärtusteta alad arvati välja.</p> <p>3. Laienduseettepanekutega arvestati osaliselt (kaljukotka elupaigas, suur-konnakotka elupaigas ja rabametsade elupaigatüübis).</p> <p>4. Piiranguvööndi moodustamisega luha ja jõeladele ei toimu kaitsekorra olulist leevendamist, kuna hetkel kehtiva hoiuala kaitsekorra kohaselt ei ole samuti keelatud maaparandussüsteemide hoiutööd ning ei ole reguleeritud otseselt rohumaal üleskülmist. Tulenevalt eelnevast ning asjaolust, et hoiuala kaitsekord on taganud niidulade ja jõe hea seisundi ning niitude esinemisalal ei ole olnud probleeme kuivendamisega ning rohumaade üleskülmisega ei ole põhjendatud arvata poollooduslike koosluste alad koos jõega sihtkaitsevööndisse.</p> <p>5. Piiranguvööndis on lubatud biotsiidi, taimekaitsevahendi ja väetise kasutamine õuemaal; mahepõllumajanduses kasutamiseks lubatud väetiste ja taimekaitsevahendite kasutamine põllu- ja õuemaal. Keelatud on PLK toetuse all olevate rohumaade kündmine, niitmine enne 10. juulit, hekseldamine ja rohu uuendamine. Niitmise algusega ei ole mõistlik fikseerida kaitse-eeskirjaga, sest sõltub palju ilmastikuoludest ja piirkonnast. Algasaja muutmise eesmärk on alade hoolduse tagamine. Samas on tehtud looduskaitseseaduse muutmise ettepanek reguleerida külmist rohumaadel. Väikeste kraavide likvideerimine ja rajamine on reguleeritud ehitustegevuse kaudu, mis tähendab, et kaitseala valitseja nõusolekul on lubatud üksikkraavi likvideerimine või rajamine. See on igakordne kaalutusotsus, mille puhul võetakse arvesse, kas kraavi likvideerimine või rajamine on vajalik kaitstavate koosluste ja liikide seisundi parandamiseks.</p>
--	--	--

Riigimetsa Majandamise Keskus	Arvata Läti sihtkaitsevööndist välja Jõe Käntu tee teekraav ning Käntu sihtkaitsevööndist välja Looritsa tee teekraav	Ei arvestatud. Mõlema tee teekraavid on arvatud sihtkaitsevööndisse kaitsealuste linnuliikide ja märgade metsakoosluste kaitse vajadustest lähtuvalt. Lindude pesitsusedukuse tagamiseks kaitsealal on vajalik tagada häirimatus pesitsusperioodil, seetõttu võib osutuda vajalikus seada kraavide hooldustööde teostamisele ajalisi piiranguid. Tee servades paiknevad kraavid on tee lahutamatud osad ning seal tuleb tegevuste kavandamisel lähtuda olemasolevate ehitiste hooldustööde punktist, mille kohaselt on tegevus lubatud kaitseala valitseja nõusolekul.
----------------------------------	---	---

4. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele

Eelnõu koostamisel on arvestatud järgmiste EL õigusaktidega:

- 1) EÜ Nõukogu direktiiv 92/43/EMÜ looduslike elupaikade ning loodusliku taime- ja loomastiku kaitse kohta (EÜT L 206, 22.07.1992, lk 7–50);
- 2) Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2009/147/EÜ loodusliku linnustiku kaitse kohta (ELT L 20, 26.1.2010, lk 7–25).

EÜ Nõukogu direktiivi 92/43/EMÜ ehk loodusdirektiivi artikli 2 lõike 1 kohaselt on nimetatud direktiivi eesmärk looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku ja taime- ja loomastiku kaitsmisega kaasa aidata bioloogilise mitmekesisuse säilimisele EL liikmesriikide territooriumil. Loodusdirektiivi artikli 3 lõigete 1 ja 2 kohaselt luuakse Euroopa ökoloogiline võrgustik Natura 2000, mille loomisse annab oma panuse iga liikmesriik võrdeliselt sellega, millisel määral leidub tema territooriumil loodusdirektiivis nimetatud looduslike elupaigatüüpe ja liikide elupaiku.

Vabariigi Valitsuse 5. augusti 2004. a korralduse nr 615 „Euroopa Komisjonile esitatav Natura 2000 võrgustiku alade nimekiri” lisa 1 punkti 2 alapunktiga 160 on Natura 2000 võrgustiku loodusala esitatud Käntu-Kastja loodusala, mis hõlmab Käntu-Kastja looduskaitseala. Seetõttu tuleb Käntu-Kastja looduskaitsealal tegevuse kavandamisel hinnata selle mõju kaitse-eesmärkidele, arvestades Natura 2000 võrgustiku alade kohta kehtivaid erisusi.

Käntu-Kastja loodusala on kinnitatud Natura 2000 võrgustiku alaks Euroopa Komisjoni 12. novembri 2007. a otsusega 2008/24/EÜ, millega võeti vastavalt nõukogu direktiivile 92/43/EMÜ vastu boreaalses biogeograafilises piirkonnas asuvate ühenduse tähtsusega alade esimene ajakohastatud loetelu (teatavaks tehtud numbri K(2007) 5402 all, ELT L 012, 15.01.2008, lk 118–382). Viimati ajakohastati boreaalse biogeograafilise piirkonna loodusala nimekirja Euroopa Komisjoni 24. märtsi 2020. a rakendusotsusega (EL) 2020/494, millega võeti vastu boreaalses biogeograafilises piirkonnas asuvate ühenduse tähtsusega alade loetelu kolmeteistkümnes uuendatud versioon (teatavaks tehtud numbri C(2020) 1713 all, ELT L 111, 8.04.2020, lk 1—175).

Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2009/147/EÜ ehk linnudirektiivi artikli 1 kohaselt käsitleb nimetatud direktiiv kõikide looduslikult leiduvate linnuliikide, kaasa arvatud nende munade, pesade ja elupaikade kaitset EL liikmesriikides. See hõlmab nende liikide kaitset, hoidmist ja kontrolli ning kasutamist. Linnudirektiivi artiklite 2 ja 3 kohaselt võtavad liikmesriigid vajalikud meetmed, sealhulgas kaitsealade loomine, eelnimetatud linnuliikide arvukuse hoidmiseks tasemel, mis vastab eelkõige ökoloogilistele, teaduslikele ja kultuurilistele nõuetele, arvestades samal ajal majanduslikke ja puhkeaja veetmisega seotud vajadusi. Käntu-Kastja looduskaitsealal on olulisteks kaitse-eesmärkideks mitme linnudirektiivi I lisas nimetatud linnuliigi kaitse.

Vabariigi Valitsuse 5. augusti 2004. a korralduse nr 615 „Euroopa Komisjonile esitatav Natura 2000 võrgustiku alade nimekiri” lisa 1 punkti 1 alapunktiga 21 on Natura 2000 võrgustiku linnualaks esitatud Käntu-Kastja linnuala, mis hõlmab Käntu-Kastja looduskaitseala. Seetõttu tuleb Käntu-Kastja looduskaitsealal tegevuse kavandamisel hinnata selle mõju kaitse-eesmärkidele, arvestades Natura 2000 võrgustiku alade kohta kehtivaid erisusi.

Pärast määruse jõustumist tehakse Euroopa Komisjonile ettepanek lisada Käntu-Kastja loodusala eesmärkidesse elupaigatüübid liigirikkad madalsood (7230) ja vanad laialehised metsad (9020*), kuna neid kooslusi leidub mitmel pool üle kaitseala.

Pärast määruse jõustumist tehakse Euroopa Komisjonile ettepanek muuta Käntu-Kastja loodus- ja linnuala piire, mis viiakse vastavusse Käntu-Kastja looduskaitseala piiridega.

Käntu-Kastja loodus- ja linnualalt jäävad täies ulatuses välja järgmised katastriüksused: Aru (42703:002:0006), Autobaasi (42703:002:0039), Jaani-Hansu (88401:004:0074), Jõehobu (42703:002:0692), Jõeääre (88401:001:0229), Karema (34202:002:0252), 16196 Kirbla-Rumba-Vana-Vigala tee (88401:002:0750), Kose (42703:002:0011), Kraavi (34202:002:0053), Kruusiaugu-Tõrje tee (34201:001:0374), Kuusiku (42703:002:0342), Laari (42703:002:0131), Lihula metskond 184 (41103:002:0141), Lihula metskond 185 (41103:002:0138), Lätimetsa (88401:001:0092), Mari (50301:001:0547), Märjamaa metskond 265 (88401:001:0515), Paisumaa (50401:001:1008), Peetri-Hansu (88401:004:0148), Pärni (34201:001:0353), Rumba (88401:001:0921), Rumba (88401:001:0922), Saueaugu (42703:002:0602), Selli (34201:001:0473), Suurekäntu (88401:001:0037), Teenuse-Altküla tee L1 (42703:002:0100), Teenuse-Altküla tee L2 (42703:002:0101), Tuha (41103:002:0131), Vana-Poe (41103:002:0347), Vana-Sõela (42703:002:0520) ja Velise jõgi (43001:001:0721).

Loodus- ja linnuala osakaal väheneb Aaviku (34201:001:0471), Annimõisa (41101:001:0421), Jõe (41103:002:0317), Jõeserva (34202:002:0317), Jüritoa (50301:001:0422), Kalda-Jaani B (41103:002:0253), Kalda-Ritsu (41103:002:0110), Kullamaa metskond 196 (34202:002:0334), Kullamaa metskond 351 (34202:002:0285), Martna (88401:001:0077), Metskurvitsa (45203:003:0165), Männitaguse (42703:002:0563), Märjamaa metskond 149 (88401:001:0282), Paisuotsa (42703:002:0740), Pollimetsa (44101:001:1042), Pörja-Torja (34202:002:0100), Raiesmiku (41103:002:0065), Rumbamaa (41103:002:0018), Soomemaja (41103:002:0238), Suur-Annimõisa (41103:002:0421), Tamme (45203:003:0144), Toonväli (44101:001:1463), Trullingu (88401:001:0093), Vana-Karema (44101:001:0701), Vehi (34202:002:0760), Väike-Aaviku (34201:001:0472), Õilme (41103:002:0139), Üdruma-Laastre tee (34201:001:0365) katastriüksustel ja katastriüksusel tunnusega 41103:002:0382.

Loodus- ja linnualaga liidetakse osaliselt Härma (88401:001:0422), Kitsekivi (45203:003:0052), Kolmnurga (45203:003:0054), Kullamaa metskond 111 (45203:003:0149), Kullamaa metskond 178 (34202:002:0319), Maimu (88401:001:0241), Mulgipõllu tee (44101:001:0937), Põldotsa (88401:001:0185), Suitsumetsa (44101:001:1462) ja Uuekäntu mets (88401:001:0075) katastriüksused ning katastriüksused tunnustega 34202:002:0302 ja 45203:003:0243.

Loodus- ja linnualaga liidetakse terves ulatuses Siilu (44101:001:0791) katastriüksus.

Loodus- ja linnuala osakaal suureneb Jõeääre (34202:002:0316), Kaarejõe (44101:001:0022), Kaldaraja (43001:001:0274), Kangru (34202:002:0226), Kasari jõgi (43001:001:0575), Kasari jõgi (44101:001:1144), Kastja-Vehi tee (34201:001:0453), Kullamaa metskond 117 (45203:003:0152), Kullamaa metskond 175 (34202:002:0325), Kullamaa metskond 189 (45203:003:0163), Kullamaa metskond 194 (45203:003:0164), Kullamaa metskond 195 (34202:002:0335), Kullamaa metskond 199 (34202:002:0348), Kullamaa metskond 202 (34202:002:0341), Kullamaa metskond 252 (34201:001:0424), Kullamaa metskond 254 (34201:001:0387), Kullamaa metskond 338 (34201:001:0339), Kullamaa metskond 4 (34202:002:0130), Kullamaa metskond 49 (34202:002:0304), Kullamaa metskond 54

(34202:002:0307), Laiküla turbatootmisala (34202:002:0005), Leheserva (34202:002:0314), Meeri (88401:001:0059), Metsaleisi (34202:002:0019), Metsise (45203:003:0049), Morna (88401:001:0057), Märjamaa metskond 61 (88401:001:0810), Rumba jahimaja (41103:002:0214), Rumba Veski (41103:002:0239), Saueaugu (34202:002:0350), Tihkani (34202:002:0086), Tooma (34202:002:0114), Uuepäрни (88401:001:0098) ja Vigala jõgi (43001:001:0554) katastriüksustel ning katastriüksustel tunnustega 34202:002:0018 ja 34202:002:0583.

5. Määruse mõju ja rakendamiseks vajalikud kulutused

Määruse mõju on positiivne loodus- ja elukeskkonnale, aidates looduskeskkonna säilitamisega kaasa inimeste põhivajaduste ja elukvaliteedi tagamisele. Määruse kaitse-eesmärkide täiendamine metsaelupaigatüüpidega aitab kaasa väärtuslike metsaelupaikade säilitamisele ja nende soodsa seisundi saavutamisele.

Uue kaitse-eeskirja kehtestamine aitab kaasa rahvusvaheliste kohustuste täitmisele, seega on mõju välissuhetele positiivne. Looduse mitmekesisuse ehk elurikkuse säilitamise ja suurendamise vajaduse sätestavad nii Euroopa 2030 kui ka Ressursitõhusa Euroopa tegevuskava. Sellest tulenevalt on elurikkuse vähenemise peatamiseks ja taastamiseks kinnitatud EL elurikkuse strateegia aastani 2030 (COM(2020)380), mis seab liikmesriigile konkreetsed ja mõõdetavad eesmärgid elurikkuse (liikide ja elupaikade seisundi) parandamiseks aastaks 2030. Kinnitatav õigusakt toetab otseselt nende eesmärkide saavutamist.

Käntu-Kastja looduskaitseala territoorium on valdavalt juba kaitse all, mistõttu puudub määruse jõustumisel oluline mõju sotsiaalvaldkonnale, riiklikule julgeolekule, majandusele, regionaalarengule ning riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse korraldusele.

Planeeringud tuleb kooskõlla viia kehtestatud õigusaktidega. Seega mõjutab määruse kehtestamine kehtestatud planeeringuid. Kaitseala planeerimisel on arvestatud ka Lääne-Nigula valla üldplaneeringuga. Teadaolevalt vastuolusid kehtivate planeeringutega ei ole, mistõttu oluline mõju selles küsimuses puudub. LKS § 9 lõike 71 punktide 3 ja 4 järgi on avalikustamise üks eesmärk saada menetlusosalistelt neile teadaolevaid andmeid, mis on eelnõuga seotud.

Vastavalt maamaksuseaduse §-le 4 kaasneb määruse jõustumisega kohaliku omavalitsuse maa-maksutulude mõningane vähenemine. Maamaksuseaduse § 4 lõike 3 kohaselt hakkab maamaksusoodustus kehtima kaitse-eeskirja jõustumisele järgneva aasta 1. jaanuaril. Maamaksuseaduse § 4 lõike 1 punkti 11 kohaselt kaitsealade sihtkaitsevööndi maalt maamaksu ei maksta ja § 4 lõike 2 kohaselt LKS §-s 31 sätestatud piiranguvööndi maalt makstakse maamaksu 50% maamaksumäärast. Kaitseala ümbertsoneerimisega ja laienemisega arvatakse sihtkaitsevööndisse täiendavalt 203,2 ha ja piiranguvööndisse 127,9 ha kaitseta ala. Varem hoiualale kuulunud alast arvatakse sihtkaitsevööndisse 1946,1 ha ja piiranguvööndisse 964,7 ha ning kaitse alt välja 31,7 ha. Lisaks arvatakse kaitse alt välja 0,4 ha varem Üdruma suur-konnakotka ja 0,7 ha varem Üdruma kaljukotka püsielupaiga sihtkaitsevööndisse kuulunud ala. Piiranguvööndisse arvatakse 1 ha Üdruma suur-konnakotka püsielupaiga sihtkaitsevööndisse kuulunud ala. Seega laekub maamaksu Lääne-Nigula vallale vähem ligikaudu 1042,8 eurot aastas, Lääneranna vallale vähem ligikaudu 605,1 eurot aastas ning Märjamaa vallale vähem ligikaudu 528,4 eurot aastas.

Vastavalt LKS §-le 20 võib riik kokkuleppel kinnisasja omanikuga omandada kinnisasja, mille sihtotstarbelist kasutamist ala kaitsekord oluliselt piirab, kinnisasja väärtusele vastava tasu eest,

lähtudes Vabariigi Valitsuse 8. juuli 2004. a määruses nr 242 „Kaitstavat loodusobjekti sisaldava kinnisasja riigi poolt omandamise ja ettepanekute menetlemise kord ning kriteeriumid, mille alusel loetakse ala kaitsekord kinnisasja sihtotstarbelist kasutamist oluliselt piiravaks, ning kinnisasja väärtuse määramise kord ja alused” esitatud tingimustest. Arvestades asjaolu, et ala on juba valdavalt kaitse all hoiualana, Üdruma suur-konnakotka püsielupaiga ja Keskküla kaljukotka püsielupaiga sihtkaitsevööndina, on eramaade riigile omandamise kohustus juba suures ulatuses olemas. Eramaa riigile omandamise kohustused suurenevad kokku 11 ha seni kaitseta ala sihtkaitsevööndisse arvamisel. Maa-ameti tehingute andmebaasi alusel toimus Lääne-Nigula vallas 2021. aastal 5075 ha maatulundusmaaga 489 tehingut kogusummas 18 935 827 eurot, seega on ühe hektari hind keskmiselt 3731 eurot ning täiendava omandamiskohustusega 10,3 ha maatulundusmaa sihtotstarbega eramaa riigile ostmise korral oleks selle hind 38 429,3 eurot. Lääneranna vallas toimus 2021. aastal 3934 ha maatulundusmaaga 400 tehingut kogusummas 19 412 355 eurot, seega on ühe hektari hind keskmiselt 4934,5 eurot ning täiendava omandamiskohustusega 0,3 ha maatulundusmaa sihtotstarbega eramaa riigile ostmise korral oleks selle hind 1480,3 eurot. Märjamaa vallas toimus 2021. aastal 4650 ha maatulundusmaaga 405 tehingut kogusummas 22 041 347 eurot, seega on ühe hektari hind keskmiselt 4740 eurot ning täiendava omandamiskohustusega 0,4 ha maatulundusmaa sihtotstarbega eramaa riigile ostmise korral oleks selle hind 1896 eurot. Seega oleks täiendava omandamiskohustusega eramaade omandamisega kaasnev kulu riigile kokku umbes 41 805,6eurot. Tegemist on hüpoteetilise summaga, kuna maid omandatakse riigile maaomaniku taotluse alusel ning senise praktika põhjal ei ole suurem osa maaomanikke maa riigile võõrandamisest huvitatud.

Vastavalt põllumajandusministri 8. märtsil 2010. a vastu võetud määruse nr 19 „Poolloodusliku koosluse hooldamise toetuse saamise nõuded, toetuse taotlemise ja taotluse menetlemise täpsem kord aastateks 2007-2013” §-le 2 on Natura 2000 võrgustiku alal asuva poolloodusliku koosluse hooldamise toetuse määr ühe hektari puisniidu kohta 238,07 eurot aastas. Toetuse määr muu poolloodusliku koosluse ühe hektari kohta on 185,98 eurot aastas. Keskkonnaregistri kohaselt lisandub kaitseala loomisega hooldust vajavate koosluste hulka 17,3 ha liigirikkaid madalsoid. Nende koosluste hooldamise toetus on hinnanguliselt 3217,4 eurot aastas.

Natura 2000 alal asuvale erametsamaale on õigus taotleda toetust, mida makstakse Maaelu Arengu Euroopa Põllumajandusfondist (EAFRD) ning kaasfinantseeritakse Eesti riigi eelarvest. Toetuse andmise tingimused ja kord on kehtestatud 22. aprilli 2015. a määrusega nr 39 „Natura 2000 erametsamaa toetus”, mille kohaselt on toetuse määr piiranguvööndis, hoiualal ja projekteeritaval alal asuva metsaala ühe hektari kohta 60 eurot aastas ja sihtkaitsevööndis asuva metsaala ühe hektari kohta 110 eurot aastas. Käntu-Kastja looduskaitseala moodustamisega suureneb erametsa osakaal sihtkaitsevööndis 317,9 ha. Kuna toetuse määr on piiranguvööndis ja hoiualal sama, on need käesoleva hinnangu andmisel võrdustatud. Kaitseala moodustamisega suureneb erametsa toetuse hinnanguline kulu riigile 34 969 euro võrra aastas.

Riigimetsa läheb hoiualalt täiendavalt sihtkaitsevööndisse 1036,4 ha (342,9 ha Rapla maakonnas, sellest valmiv mets 441,2 ha ja küps mets 100,9 ha, Pärnu maakonnas 218,6 ha, sellest valmiv mets 41,8 ha ja küps mets 124,6 ha ning 474,9 ha Lääne maakonnas, sellest valmiv mets 91,5 ha ja küps mets 112,2 ha) ja piiranguvööndisse kokku 184,5 ha (selles osas jääb metsade majandamise piirang samaks), sellest Rapla maakonnas 0,3 ha, Pärnu maakonnas 29,9 ha ja Lääne maakonnas 154,3 ha. Kaitse all mitteolevast metsast läheb range kaitse alla 99,4 ha (22,7 ha Rapla maakonnas, sellest valmiv 0,07 ja küps 0,4 ning 76,7 ha Lääne maakonnas, sellest valmiv 3,4 ha ja küps 29,7 ha) ning piiranguvööndisse 16,4 ha (Rapla maakonnas 0,4 ha, sellest valmiv 0,06 ha ja küps 0,3 ha ning Lääne maakonnas 16 ha, sellest

valmiv 5,8 ha ja küps 8,7 ha). Hoiualalt arvatakse välja 8,1 ha riigimetsa (Rapla maakonnas 2 ha, sellest valmiv 0,01 ha ja küps 0, ha, 5,9 ha Pärnu maakonnas, sellest 5,7 küps mets ning 0,2 ha Lääne maakonnas, sellest valmiv mets 0,1 ha ja küps mets 0,03 ha). Püsielupaikade sihtkaitsevööndist arvatakse piiranguvööndisse 0,5 ha riigimetsa Lääne maakonnas, sellest valmiv mets 0,11 ja küps mets 0,2 ha.

Vastavalt RMK arvutustele vähendab range kaitse (kaitseta ala sihtkaitsevööndisse minemisel) Rapla maakonnas puidukasutuse tulu keskmiselt 86 eurot hektari kohta aastas ja Lääne maakonnas 52 eurot hektari kohta aastas. Seega väheneb 99,4 (küpse ja valmiva järgi 33,5) ha, sihtkaitsevööndisse arvamisel tulu 5940,6 (küpse ja valmiva järgi 1761,6) euro võrra aastas. Kaitseta ala piiranguvööndisse arvamisel on metsade majandamine piiratud, raieaht väheneb 9/10 majandusmetsa lankide keskmisest, mis tähendab, et Rapla maakonnas väheneb puidukasutuse tulu 77,4 eurot ja Lääne maakonnas 46,8 eurot hektari kohta aastas. Seega väheneb 16,4 (14,8) ha kaitseta ala piiranguvööndisse arvamisel puidukasutuse tulu 748,8 (704,9) eurot hektari kohta aastas. Hoiuala metsade majandamine oli varem kitsendatud, majanduspiirangutega metsade kavandatav raieaht oli ligikaudu 1/10 majandusmetsa lankide keskmisest. Seega väheneb puidukasutuse tulu Rapla maakonnas 8,6 eurot ja Lääne maakonnas 5,2 eurot hektari kohta aastas. Hoiualalt 1036,4 (512,2) ha metsamaa sihtkaitsevööndisse arvamisel vähendab tulu 6555,1 (3146,5) eurot aastas. Kaitse alt (hoiualast) välja arvamisel suureneb tulu 9/10 majandusmetsa lankide keskmisest, Rapla maakonnas 77,4 ja Lääne maakonnas 46,8 eurot hektarilt aastas, seega 8,1 (6,2) ha kaitse alt välja arvamisel suureneb tulu 438,8 (305,9) eurot aastas. Püsielupaiga sihtkaitsevööndist piiranguvööndisse arvamisel suureneb tulu 1/10 majandusmetsa lankide keskmisest, Rapla maakonnas 8,6 eurot ja Lääne maakonnas 5,2 eurot hektari kohta aastas, seega 0,5 (0,3) ha sihtkaitsevööndist piiranguvööndisse arvamisel suureneb tulu 2,6 (1,5) eurot aastas.

Arvestades lisanduvate piirangutega alal asuva küpse ja valmiva metsa osakaalu, kus lähima kümne aasta jooksul oleks võimalik piirangute muutmiseta raie teha, on saamata jääv tulu keskmiste määrade järgi ligikaudu 12 803,1 (5305,6) eurot aastas. Lisaks tuleb arvestada sellega, et suur osa kõnealustest küpsetest ja valmivatest metsadest on madala boniteediga ja asub märgalade vahetus läheduses niiske pinnasega aladel, kus puidu väärtus ja seega eeldatav tulu hektari kohta on keskmisest väiksem ning raie teostamine ebasobiva pinnase tõttu raskendatud või ebatulus. Keskkonnaagentuuri uuringu kohaselt jääb keskmiselt 40% raieküpsetel aladel väljastatud metsateatistest realiseerimata muudel põhjustel (ebasoodsad ilmastikuolud, puiduturu olukord jne).

Erinevate looduskaitseliste toetuste ja maa riigile omandamise kulud ei ole seejuures summeeritavad, vaid välistavad teineteist ehk juhul, kui maa riigile omandatakse, siis kaob ära toetuste maksmise kohustus. Samuti, kui makstakse toetusi, ei ole samal ajal selle kinnisasja osas riigile omandamise kulutusi.

6. Määruse jõustumine

Määrus jõustub kümnendal päeval pärast Riigi Teatajas avaldamist.

7. Vaidlustamine

Määruse üldkorraldusele ehk haldusakti tunnustele vastavat osa on võimalik vaidlustada, esitades halduskohtumenetluse seadustikus sätestatud korras kaebuse halduskohtusse. Määruses on üldkorralduse regulatsioon suunatud asja (kinnistu) avalik-õigusliku seisundi

muutmisele, hõlmates eelkõige asja kasutamist ja käsutamist reguleerivaid sätteid. Seega vastavad määruses üldkorralduse tunnustele sätteid, millest tulenevad kinnisasja omanikule või valdajale õigused ja kohustused on konkreetse kinnisasjaga tihedalt seotud ning puudutavad kinnisasja kasutamist või käsutamist. Halduskohtumenetluse seadustiku § 46 lõike 1 kohaselt võib tühistamiskaebuse esitada 30 päeva jooksul kaebajale haldusakti teatavaks tegemisest arvates ja sama paragrahvi lõike 5 kohaselt kaebuse haldusakti õigusvastasuse kindlakstegemiseks kolme aasta jooksul haldusakti andmisest arvates.

8. Eelnõu kooskõlastamine

Eelnõu on kooskõlastatud teiste ministeeriumidega eelnõude infosüsteemi EIS kaudu.